12-34-6-8. 376

PETRI RAMI VEROMANDVI

INSTITVTIONVM DIALECTICARVM LIBRI TRES,

AD
CAROLVM LOT A-
RINGVM
CARDINALEM
Gviſianum.

Omnia iam recens ſedulò recognita & ex

LVGDVNI,
Apud Theobaldum Paganum.
M. D. LIII.

PETRI RAMI
VEROMANDVI

Inſtitutionum Dialecticarum PRAEFATIO,

AD CAROLVM *LOTHARINGVM CARDINALEM Guiſianum.*

NON ignoras (Cardinalis & Princeps illuſtriſsime) quemadmodum quondam tempeſtate vexati, nautæ Deo munus aliquod offerebant, cuius ope ſibi viderentur ad portum perducti. Sic enim Poëta,

Fortè ſacer Fauno folijs oleaſter amaris Æne. 12
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona ſolebant
Laurenti diuo, & votas ſuſpendere veſtes.

Quare ſi tua ſingulari beneuolentia Ariſtotelici iudicij fluctibus erepti, tabulam aliquam naufragij noſtri tibi offerimus, verendum, credo, mihi non erit, ne magis de præteritis malis conqueri, quàm debitã tibi & gratiam, & gratiæ materiã teſtificari videar: præſertim cùm mihi certum

ſit, non modò non pugnando, ſed omnia quæ in iſta cauſſa aduerſarijs meis libita fuerint, patienter ferendo, nouam victoriam reportare. Neque ſolùm ad humaniſſimum Thraſibuli exemplum, ἀμνηστίαν atque iniuriarum obliuionem iurare, verùm omnes æmulos ad ingenij atque induſtriæ contentionem ea lege prouocare, vt ſi me (quod facillimum eſt) honeſtis ſtudijs & vigilijs vicerint, Deo optimo maximo gratias habeam, quòd vel aduerſarios mihi deeſſe noluerit, quos honeſtè imitari poſſem. Fuerimus igitur omnibus tempeſtatis ſæuiſſimæ procellis ac ventis, Ariſtotelico iudicio iactati: liceat tamen ἀμνηστίαν vſurpare, liceat hanc in partē etiā errare, vt exiſtimemus excitandi & cōfirmandi ingenij gratiâ, in tantum rerum diſcrimen, quaſi aliquod certamen nos incidiſſe: Cogitemúſque potius de ſingulari clementia tua: qua tam atroci turbine liberati, reſciſſáque Ariſtotelici iudicij ſententiâ, priſtinæ libertati reſtituti ſumus. Atque, vt beneficij tui lætitia & gratulatio ex intimo penitus animo promatur, non ſolùm carmen à Lyrico poëta, ſed lyram ipſam iam nunc aſſumamus,

Horat. 1. carm.

Mecœnas, atauis edite regibus,
O & præſidium & dulce decus meum,

Perge iſta tua cæleſti & diuina virtute frui, afflictos excitare, miſeros conſolari, oppreſſos liberare periculis, ſupplicibus non ſolùm dexteram, ſed etiam operam, induſtriam, mētem denique totam præſtare. Charum, mihi crede, eſſe principē, bene de ciuibus ſuis mereri, diligi, coli glorioſum eſt. Qui verò metui, quàm amari, quíque potentiam, quàm æquitatem ſuam prædicari malunt, hi verum iter gloriæ prorſus ignorant. Multæ ſunt & eximiæ laudes tuæ: generis ampliſſimi claritas, naturæ atque ingenij dona prorſus admiranda, plurimæ literæ & diuinæ & humanæ magnis ſtudijs acquiſitæ,

quiſitæ, tanta in hac ætate ſapientia, quantam ad res maximas perſpiciēdū ſeni ſatis ſit optare, ſingulares honores additi, vt & principatū inter Franciæ pares & ſummū in maximi adminiſtratione regni locum obtineres. quinetiam ampliſſimo de tua virtute, Pontificis maximi iudicio nunc nuper in cardinaliū ordinem cooptatus eſſes. Quæ laudes tametſi maximæ ſunt, hominū tamē celebratione & ſermone continētur. Verùm māſuetudinis, beneficētiæ, charitatis gradibus (dicā verò liberè quod verè poſſum) in cælum ipſum mihi videris aſcendere. Quare virtutē tam præſtantē, princeps omnium humaniſſime principum, conſerua ac retine: eique dicatas (vt gratiæ materiam cum gratia quoque tibi perſoluā) Inſtitutiones Dialecticas accipe. In quibus tecum noſtri homines clariſſimè percipient, nos improbis calumnijs & biennio iam antè apud Franciſcum regem, & proximo ſuperiore menſe apud Senatum Pariſienſem vexatos atque agitatos eſſe. Neque enim dialecticā oppugnamus (vt ignari rerum & imperiti homines nobis obtrectant) ſed inſigniorem atque abſolutiorem, quàm ijs adhuc nota fuerit, oſtendimus. Nos enim huius artis & deſcriptionem & illuſtrationem, & vſum faxit tandem Deus optimus maximus, vt homines intelligant, quàm differentem ab Ariſtotelis oſtēdamus. Vt ſermonis (cuius ars eſt Grammatica) ſic rationis (cuius doctrina eſt dialectica) vis eſt quædam generalis & vniuerſa: qua vt illic quiduis loquimur, ita hic prouidemus, æſtimamus, percipimus. Hanc generalē ratiocinandi virtutem definiendo complectimur: inuentionis & diſpoſitionis partibus primū diſtinguimus: deinde vtriuſque partis ſingulas particulas ſuo loco & ordine perſequimur: nullū quod ab Ariſtotelis tradatur, verum præceptū omittimus: nullum tamen aut inutile ponimus, aut iteratione nugatoria

Quid inſtitutiones hæ diſferant à dialecticis Ariſtotelicorum.

Differentia in præceptis.

ſæpius, iteramus. Aristotelei ſubiectam huic arti generalem illam vim rationis tam multis libris organi logici (ſic enim Aristotelica dialectica nominantur) nuſquam definiunt: duas illas veras parteis inuentionis & diſpoſitionis, falſis fragmentis prædicabilium, prædicamentorum, interpretationum, analyticorum, topicorum, elenchorum confundunt. In quibus & multa neceſſaria (quæ cōplectimur) omittunt: de cauſſarum, ſubiectorum, adiunctorum, diſſentaneorum, comparationum, diſtributionum, teſtimoniorum, coniunctarum concluſionum partibus & modis, déque omni via ac rationis ordine: & ſæpe docent inutilia, vt vix ac ne vix quidem decima pars tam prolixæ commentationis vllam veræ rationis ſcintillam contineat: & quæ dialecticæ vel inuentionis, vel diſpoſitionis propria præcipiunt, tam ſæpe, támque nugatoriè repetunt, támque obſcurè cum cæteris inutilibus inuoluunt, vt rara quædam mihi grana denſis & confuſis ſpinis obruta videantur. Dialecticam igitur nihil hîc oppugnamus.

Differentia in exemplis.

Nos (quod illuſtrationis eſt) nullum in arte præceptum ponimus, quod perſpicuis inſigniū hominum teſtimonijs & exemplis non explicemus, Ciceronis maximè & Virgilij: ſed reliquorum quoque authorum, quos Latinè præcipienti ſequi licuit. Aristotelei præcipiunt ad perſpicuè docendum, exemplis opus eſſe non obſcuris, qualia ſunt apud Chærilum: ſed illuſtribus, qualia ſunt apud Homerum. At tanquam ſomniantes id præceperint, nullam in tam magno tot voluminum corpore, ſalis cuiuſquam micam aſperſerunt: nullum exemplum non modò Homericum, aut Platonicum (vt nos Virgilianū vnumquodque ferè ac Ciceronianum) ſed ne Chærileum quidem adhibuerūt: imò verò in maxima tot inſtitutionum (quas habēt) parte vix vllum falſum ſaltem, confingere queant, ita ab omni humanæ conſuetudinis

ratione

ratione prorſus adhorrent. Dialecticam igitur nihil hîc oppugnamus. Nos (quod ad vſum poſtremò attinet) artis exercitationem tam latè adhibemus, quàm longè patet vis naturæ & artis: Differentiæ in vſu. Vt iuuentus huic diſciplinæ dedita, propoſiti vel Poëtæ, vel Oratoris, vel cuiuſuis exempli conſilium ex argumẽti genere, iudicium ex concluſionis ſpecie, methodum ex perpetuæ diſpoſitionis ordine perſpiciat: aliquid deinde ſimile conetur & efficiat: atque omnes artis parteis ad confirmãdam ingenij ſolertiam, & animi mentíſque prudentiam exprimat: in eóque ſicut anteà grãmaticæ cũ rhetorica, ita nũc rhetoricæ cum dialectica exercitationem & vſum ſcribendo dicendóque coniungat. Hac enim coniunctione (vt in oratione hac de re dicta, & ad te miſſa docuimus) valde ſperamus futurũ, vt artem non ſolùm clariorem atq; perfectiorem, ſed vſum etiam fructúmq; præſtantiorẽ conſequamur. Ariſtotelei inerti atque inſulſæ confuſioni (quam in organi ſui commentis habent) conſentaneam exercitationem adiungunt: nullius inſignis authoris inuentionem, diſpoſitionémue ſuis præceptis explicant: nec idcirco virtutes eius vel aſſequi, vel imitari curant: de ſolis inanium præceptiuncularum ſpinis in ſchola (quaſi dialectica ad ſcholaſticas de ſe duntaxat altercationes inuenta ſit) triennium ferè totum, clamitant: contemnunt poëtas, remouent oratores, omnes elegantis & ornatæ diſciplinæ homines reſpuunt: iíſque philoſophiam ſuam labefactari putant: Vt intereà cùm propriè & ornatè loqui (ſi fortè iſta bona anteà percepiſſent) dedicerint, temerè & pertinaciter cuiuis obloqui (quod dediſcendum poſtea ſit) didicerint, id eſt, linguam & cor amiſerint, magnam in dialectica & præclaram laudem ſe conſecutos arbitrentur: quinetiam vociferentur irati, theologiam à nobis & artes eneruari (his enim verbis Ariſtotelicæ accuſationis caput

fuit) ſi tam miſera, támque bonis ingenijs exitioſæ calamitati medicinam adhibere cupiamus. Dialecticam denique nihil hîc oppugnamus, verùm clariorem & perfectiorem omnino demonſtramus. Sed his inſtitutionibus collationis inducta πρότασιν μὲν, ἀνταπόδοσιν δὲ (cùm maius otium nobis erit) diligentius & accuratius exequemur. Quamobrem hac vna (vt ſuſpenſi tibi pro naufragio donarij vota concludam)

Horat. 1. carm.

—me tabula ſacer
Votiua paries indicet humida
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris deo.

PETRI RAMI VEROMANDVI

INSTITVTIONVM DIALECTICARVM

Liber primus.

Dialectica virtus eſt diſſerendi, quod vi nominis intelligitur: διαλέγεσθαι enim, vnde Dialectica nominatur, & diſſerere, vnum idémque valent, idémq; eſt diſputare, diſceptare, atq; omnino ratione vti: hoc primum eſt huius artis nomen: poſteà verò Logice, eadem tamen ſignificatione dicta eſt. Quibus nominibus Latini contenti nullum ſuæ linguæ propriū quæſiuerunt. Tametſi enim Cicero & Quintilianus, hic diſputatricē, ille diſceptatricem velut aliud agentes videantur appellaſſe, vterque tamen Græca vocabula maluit: & nos pro Latinis licet cum illis vtamur. Comparatur autē dialectica, ſicut facultas artium reliquarū, natura, doctrina, exercitatione. Natura nanq; diſſerēdi principium inſtituit, inſtitutum doctrina proprijs & idoneis præceptis inſtruit, inſtructum ab arte exercitatio in opus educit, atque ita abſoluit. Vt

ſi puer hic inſtituendus ſit, is naturaliter propenſus eſt ad ratiocinandum: idque licet imbecillius, tamẽ per ſe ipſum efficiet: certius autem multò, conſtantiúſque cognitis artis præceptis & exercitatione adhibita. Naturalis autem propenſionis ad diſſerendum fines, quouſque progredi poſsint, ars intuetur, & præceptis ad vſum naturæ congruentibus interpretatur. Ars igitur dialectica, eſt doctrina diſſerẽdi. Id verò de quo diſſeritur, quæſtio eſt: vt ſi quæras, an dialecticus ſit philoſophus? Cuius partes duæ ſunt, altera antecedit, vt in quæſtione propoſita, Dialecticus: altera ſequitur, vt Philoſophus: illa minor, hæc maior appelletur. Dialecticæ artis partes duæ ſunt, Inuentio & Diſpoſitio: poſita enim quæſtione, de qua diſſerendum ſit, argumenta quærũtur: deinde ijs via & ordine diſpoſitis, quæſtio ipſa explicatur: tertia mentis actio in diſſerendo nulla eſt. Inuentio, eſt doctrina cogitandi & inueniendi argumenti, id eſt, probationis ad explicandam quæſtionem idoneæ. Cuius ſumma & intermedia genera nulla adhuc vera cognouimus: vt tamen ars diſtinctius exponatur, vtcunq; licebit, ex circunſtantijs partiamur. Prima & antiquiſsima partitio eſt: vt alia ſint inſita, alia ſint aſſumpta. Inſita ex altera parte quæſtionis eruuntur, quorum quædam prima ſunt, quædam à primis orta: prioris generis alia rei ſunt, alia nominis: & ex illis

alia

*alia ſimplicia, alia comparata: & è ſim-
alia poſtremò conſentanea, alia diſſentanea.
ſentanea autem dico, quæ de eodem ſimul affir-
mari poſſunt, vt cauſſæ & effecta, ſubiecta &
adiuncta.*

CAVSSA AC PRI-
mùm finis.

CAuſſa, appellatur id cuius vi aliquid eſt: vt finis, forma, efficiens, materia. Finis, cuius gratia fit aliquid: vt Cicero in Legibus finem Lib. 1.
bonorum ait eſſe, quò referũtur, & cuius cauſſa ſunt facienda omnia. Hoc argumento idem vr- Pro Lig.
get vehementer Tuberonem, cùm armorum cõtra Cæſarem ſuſceptorum conſiliũ & finem pro-
,, *mit: Quid enim Tubero, ait, tuus ille diſtrictus*
,, *in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille*
,, *mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorũ?*
,, *quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cu-*
,, *piebas? quid optabas? Nimis vrgeo: commoueri*
,, *videtur adoleſcẽs, ad me reuertar. Iiſdem in ar-*
,, *mis fui. Quid autẽ aliud egimus Tubero, niſi vt*
,, *quod hic poteſt, nos poſſemus? Sic Iuno connubij finem aſſumit, cùm Aeolo Deiopeiam pollicetur ſolatij ſcilicet proliſque gratia:*

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ: Aenei.1.
*Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriámque dicabo.*

Omnes

vt tecum meritis pro talibus annos
...at, & pulchra faciat te prole parentem.

Hæc cauſſa omnium nobiliſsima eſt, & ad quam cæteræ referuntur: vt qui ſit eam conſecutus, reliquas omnes ſit aſſecutus.

FORMA.

Forma, eſt cauſſa, per quam vnaquæque res eſt, id quod eſt, & à cæteris diſtinguitur rebus: vt hominis forma, anima compos rationis. Hæc enim cauſſa eſt, vt homo ſit, & à cæteris omnibus rebus ſit diſtinctus. Sic domus, ſic nauis, ſic ignis, ſic terræ, cæterarúmque rerum omnium, ſeu naturalis, ſeu artificioſa ſua forma eſt: quanuis ea quid ſit frequenter ignoretur. Huius cauſſæ priuatione chaos deſcribitur in Metamorphoſi ab Ouidio,

Libro. 1. *Ante mare, & terras, &, quod tegit omnia, cælum,*
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis, indigeſtáque moles:
Nec quicquam, niſi pondus iners, congeſtáque eodem
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Hoc argumenti genere tota illius poëtæ Metamorphoſis ferè contexitur, quemadmodum etiam initio indicat:

In noua fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

Hæc cauſſa veriſsimam cognitionem rei ſciẽtiámque efficit: vt ſi Iuppiter ipſe cum Pallade

de re

de re aliqua diſputet, nō excellentiorem cauſſam ſcientiæ, aut diuiniorem requirat. Atque idcirco videtur diuinæ ſapientiæ permultis in rebus reſeruata, hominibus negata.

EFFICIENS ABSOLVTA, & adiuuans.

Efficiens eſt cauſſa, à qua res eſt: cuius diſtributio triplex notanda eſt, in abſolutam primùm & adiuuantem. Abſoluta & perfecta ſola & per ſe, rem efficit. Ignis caloris per ſe efficiens cauſſa eſt: Sic Cato contra ſenectutis repre-
" henſores, Caret epulis (aiunt) extructiſque men-
" ſis & frequentibus poculis: Caret ergo (ait) etiā
" vinolentia & cruditate & inſomnijs. ſic apud Virgilium, Niſus ſe ſolum authorem factæ cædis profitetur:

Meme adſum, qui feci, in me conuertite ferrum Aenei. 9.
O Rutuli: mea fraus omnis, nil iſte, nec auſus,
Nec potuit.

Adiuuans autem cauſſa ſola non efficit, ſed aliam adiuuat, vel ab alia adiuuatur. In hac cauſſa ſunt inſtrumenta, miniſtri. ſic Velleius a-
» pud Ciceronem contra Platonem diſputat, Quæ 1. de Natura deorum.
» molitio, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machi-
» næ, qui miniſtri tanti muneris fuerunt? Vtrunque cauſſarum genus & per ſe efficientium & adiuuantium Cicero pro Marcello cōiunxit, cùm Cæſaris bellicas laudes cum multis cōmunicat, quòd

àmul

à multis adiutus ſit: clementiæ gloriam totam ei tribuit, quia ſolus eius & author et effector ſit.
„ *Ait igitur, Nam bellicas laudes ſolent quidam*
„ *extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, cõ-*
„ *municare cum multis, ne propriæ ſint Imperato-*
„ *rum. Et certè in armis, militum virtus, locorum*
„ *opportunitas, ſociorum auxilia, claſſes, commea-*
„ *tus multum iuuant: maximam verò partem quaſi*
„ *ſuo iure Fortuna ſibi vendicat, & quicquid eſt*
„ *proſperè geſtum, id penè omne ducit ſuum. At*
„ *verò huius gloriæ, Cæſar, quam es paulò antè ade*
„ *ptus, ſocium habes neminem: totum hoc quãtum-*
„ *cunque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt,*
„ *inquam, tuum: nihil tibi ex iſta laude centurio, ni*
„ *hil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit:*
„ *quinetiam illa ipſa rerum humanarum domina*
„ *Fortuna in iſtius ſe ſocietatem gloriæ nõ offert:*
„ *tibi cedit, tuam eſſe totam ac propriam fatetur.*

EFFICIENS, PROCREANS, *& conſeruans.*

Altera eſt efficientis cauſſæ diſtributio in procreantem & conſeruantem. Prioris generis ſunt parentes, à quibus procreati & geniti ſumus. Dido apud Virgilium ait Aeneam Veneris & Anchiſæ filium non eſſe, ſed Caucaſi montis, & Hircanæ tygris: vt duritiam et perfidiam eius coarguat:

Aene.4. *Nec tibi diua parens generis, nec Dardanus author*

Perfide,

Perfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus,Hircanæq́ ad morunt vbera tygres.

In eodem efficientium loco ſunt opifices operum ſuorum: vt Menalcas apud Virgilium ex authore laudat opus:

-pocula ponam Eclog. 3.
Fagina,cælatum diuini opus Alcimedontis.
Contra ſimiliter Damœtas,
Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit. Ibidem.

Conſeruãtes cauſſæ ſunt quæ ſtatum factæ rei tuentur, vt leges, vt iudices, vt magiſtratus rerum publicarum, Qui locus à Cicerone tractatus eſt, cùm diſputat à Legibus diſcedendum nõ eſſe. Pro Cluent.
„ Hoc enim, ait, vinculũ eſt huius dignitatis, qua
„ fruimur in republica: hoc fundamentum liberta-
„ tis, hic fons æquitatis: mens, & animus, & conſi
„ lium, & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus.
„ vt corpora noſtra ſine mẽte, ſic ciuitas ſine lege,
„ ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris
„ vti non poteſt: legum miniſtri, magiſtratus: legũ
„ interpretes, iudices: legum deniq; idcirco omnes
„ ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſsimus. Vtrunque
„ genus cõplexus eſt Ouidius, cùm otia dixit amoris cauſſas eſſe:

Hæc vt ames faciunt, hæc quæ fecere tuentur: De Remed. 1.
Hæc ſunt iucundi cauſſa cibúſque mali.
Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus:
Contemptaq́ iacent, & ſine luce faces.

Ex hoc

Ex hoc cauſſarum loco omnis eſt philoſophorum diſputatio, de conſeruando bene moratæ ciuitatis ſtatu. Hinc nobilis pars medicinæ de ſanitate tuenda, & proſpera valetudine retinenda.

EFFICIENS SPONTE & non ſponte.

POſtrema efficiẽtium diſtributio eſt, vt aliæ ſint cõſilij participes, aliæ expertes. Ex illo efficientium genere eſt Ciceronis de ſe confeſsio: Pro Liga.
„ Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad
„ ea arma profectus ſum: quæ erãt ſumpta cõtra te.
„ Sic Phædria incontinentiam ſuam confitetur:

In Eunuc. — ô indignum facinus: nunc ego &
Illam ſcelestam eſſe, & me miſerum ſentio:
Et tædet, & amore ardeo, & prudens, ſciens,
Viuus, vidénsq; pereo, nec quid agam ſcio.

In cauſsis autem, quæ minimè conſilio aliquid efficiunt, tum natura, tum neceſsitas, tum fortuna ponitur.

NATVRA.

NAtura, vt cùm eæ res, quæ conſilij, rationíſque ſint expertes, ad euentus tamẽ ſuos cohibeant in ſe efficientiam naturalem: vt venti mari incumbentes, tempeſtatis naturales cauſſæ ſunt: vnde ſunt illa Virgilij,

Aenei. 1. Incubuere mari, totúmque à ſedibus imis
Vnà Eurúſque, Notúſque ruunt, crebérque procellis

Africus,

quid præter conſilium, ſpémque contigerit, fortuna vulgò dicitur: nec inſcitè Iuuenalis,

Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia: ſed te Saty.10.
Nos facimus fortuna deam, cælóque locamus.

Huius generis cauſſarum conſilio & non cõſilio agentium magnus vſus eſt. Hoc enim præcipuè in æſtimatione laudis & vituperij, pœnæ & veniæ ſpectatur.

MATERIA.

Materia ſupereſt, ex qua res eſt: ſic ex materia cum forma res corporatas effici dicimus: vt homo conſtat ex corpore & anima, id eſt, materia & forma. ſic domus appellamus materiam, lapides, arenam, ligna, cæmenta: hoc argumento regia Solis apud Ouidium deſcribitur, quòd auro, quòd pyropo, quòd ebore, quòd argento ædificata eſſet.

Regia Solis erat ſublimibus alta columnis, 2.metap.
Clara micante auro, flammasq́ imitante pyropo,
Cuius ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat.
Argenti bifores radiabant lumine valuæ.

In capiendis conſilijs de ædificijs, nauibus, oppidis, materiatíſque rebus omnibus, hæc cauſſa locum neceſſarium habet, & in eiuſmodi rerum exquirenda natura, materiæ neceſſaria eſt conſideratio. Sed de ſingulis cauſſis, & earũ quatuor generibus ſatis. Præſtantiam, excellentiámque

cauſſarum finis ſibi vendicat: dein forma, tum efficiens, materia omnium poſtrema eſt. Nam ſi finis rei conſtiterit, cæteras eſſe cauſſas eſt neceſſe: non contrà. ſi forma, & efficientem, & materiam: non contrà. ſi efficiens, materiam: nō cōtrà. ſic videlicet antecedentibus in conſequentes ſuū quodam modo ius eſt, tametſi in agēdo contrà accidit. materia enim ſit prius in ædificando, quàm architectus opus vllum faciat: forma ſuccedit: tandem ædificio vtimur, & operis fine fruimur. Hic dialecticæ inuentionis primus fons eſt, vnde omnis humanæ ſcientiæ ſolida, conſtánſque cognitio demonſtratióque promitur: tum enim verè, propriéque ſcire iudicamur, cùm rei cauſſas penitus cognoſcimus: Ideóque vt ait Poëta,

Geor. 2. *Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas.*

EFFECTA.

Effecta vocamus ea, quæ de cauſsis exiſtūt. Cùm enim propoſitæ rei cauſſas omnes vidimus, tum poſteà quærimus, quid ab ea efficiatur. Sic Horatius, cùm aliquot ebrietatis cauſſas memoraſſet, effecta deſcribit:

Epiſt. 1. *Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,*
Spes iubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contracta quem non in paupertate ſolutum?

Multæ

Multæ ſunt Ciceronis in Clodium, Piſonem, Catilinam, Gabinium, Vatinium, Antoniũ perniciosos Reipub. principes acerbæ & vehemẽtes reprehenſiones ex eorum vita atque factis. Huc etiam dicta pertinent. Princeps Romanorũ Pompeius ex bellicis factis, Cicero ex diſertis dictis à Martiale laudis gratia nominatur:

Illud laurigeros ageres cum læta triumphos, Libro 5.
Hoc tibi Roma caput, cùm loquereris, erat.

Huc conſilia referenda ſunt. Parmenionem & Phylotam interfici iuſsit Alexander propter ſuſpicionem coniurationis, vt Curtius & Arrianus ſcribunt. eadem cauſſa in Lentulum, Cethegum, cæteróſque Catilinæ populares deprehenſos Romanus Senatus animaduertit. Cauſſarum porrò cum effectis, & effectorum viciſsim cum cauſsis cognatio magna eſt: vt cauſſæ ex effectis, & effecta ex cauſsis exquirantur.

SVBIECTA ET ADIVNCTA.

Subiecta & adiuncta, vt cauſſæ & effecta ad ſe mutuò referuntur. Subiecta ſunt, quæ adiunctis ſubijciuntur: Adiuncta, quæ ſubiectis adiunguntur. Subiectorum nomen in ſcholis vſitatiſsimum non immutandum arbitror, cùm melius nullum habeamus. Adiunctorum nomen hîc propriũ eſt, & eo Cicero in his præceptis vtitur. Subiectorum atque adiunctorum tripertita di-

inſtio, tametſi rudis, nec ſatis polita: tamẽ dum melior inueniatur, non incommoda notari poteſt. Aliàs enim ſubiectis res ſic adiunctæ ſunt, vt in his inſint: aliàs vt circunſtent tantùm: aliàs vt neutrum, ſed vt circa hæc occupentur.

ADIVNCTA QVAE inſunt in re.

PRimo genere animũ dicimus ſubiectum eſſe virtutis, vitij, ſolertiæ, inertiæ: quia hæc in animo inſũt. Corpus, quãtitatis, qualitatis, vt proceritatis, paruitatis, valetudinis, roboris, pulchritudinis. Cicero de Fannio Chærea, Nónne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiam, & clamitare calliditatẽ videntur? Nónne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum, ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura, ex fraude, fallacijs, mendacijs conſtare totus videtur? qui idcirco capite & ſupercilijs ſemper eſt raſis, ne pilum vllum viri boni habere dicatur. Martialis de Zoilo:

Pro Cõ.

Lib. 12. *Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luſcus,*
Rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es.

Hoc modo terra hominum, mare piſcium, aër auium ſolum, id eſt, ſubiectum ab Ouidio dicitur:

Faſt. 1. *Omne ſolum forti patria eſt, vt piſcibus æquor,*
Et volucri vacuo quicquid in orbe patet.

Hoc modo Virgilius propria arborum quarundam

rundam ſubiecta in Bucolicis deſignat:

Fraxinus in ſyluis pulcherrima, pinus in hortis, Eclog. 7.
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.

ADIVNCTA QVAE rem circunſtent.

SEcundo genere adiũctorum Dido venatum proficiſcẽs apud Virgiliũ magnificè pingitur:

It portis iubare exorto delecta iuuentus, Aene. 4.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant, oſtróque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magna ſtipante caterua
Sydoniam picto chlamydem circundata limbo;
Cui pharetra ex humero, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Veſtitus & comitatus equitum, peditum, canum non erant in regina: ſed reginam ipſam circunſtabant. tota ferè Ciceronis ad Catilinam deprimendum diſputatio ex Catilinæ comitatu ſumitur, vnde ſunt illa, Quis tota Italia veneficus; quis gladiator, quis latro, quis ſicarius; quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circunſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſsimè vixiſſe fateatur? Catil. 2.

ſi puer hic inſtituendus ſit, is naturaliter propenſus eſt ad ratiocinandum: idque licet imbecillius, tamē per ſe ipſum efficiet: certius autem multò, conſtantiúſque cognitis artis præceptis & exercitatione adhibita. Naturalis autem propenſionis ad diſſerendum fines, quouſque progredi poſſint, ars intuetur, & præceptis ad vſum naturæ congruentibus interpretatur. Ars igitur dialectica, eſt doctrina diſſerēdi. Id verò de quo diſſeritur, quæſtio eſt: vt ſi quæras, an dialecticus ſit philoſophus? Cuius partes duæ ſunt, altera antecedit, vt in quæſtione propoſita, Dialecticus: altera ſequitur, vt Philoſophus: illa minor, hæc maior appelletur. Dialecticæ artis partes duæ ſunt, Inuentio & Diſpoſitio: poſita enim quæſtione, de qua diſſerendum ſit, argumenta quærūtur: deinde ijs via & ordine diſpoſitis, quæſtio ipſa explicatur: tertia mentis actio in diſſerendo nulla eſt. Inuentio, eſt doctrina cogitandi & inueniendi argumenti, id eſt, probationis ad explicandam quæſtionem idoneæ. Cuius ſumma & intermedia genera nulla adhuc vera cognouimus: vt tamen ars diſtinctius exponatur, vtcunq; licebit, ex circunſtantijs partiamur. Prima & antiquiſſima partitio eſt: vt alia ſint inſita, alia ſint aſſumpta. Inſita ex altera parte quæſtionis eruuntur, quorum quædam prima ſunt, quædam à primis orta: prioris generis alia rei ſunt, alia nominis: & ex illis

alia

alia ſimplicia, alia comparata: & è ſim- alia poſtremò conſentanea, alia diſſentanea. ſentanea autem dico, quæ de eodem ſimul affi- mari poſſunt, vt cauſſæ & effecta, ſubiecta & adiuncta.

CAVSSA AC PRImùm finis.

CAuſſa, appellatur id cuius vi aliquid eſt: vt finis, forma, efficiens, materia. Finis, cuius gratia fit aliquid: vt Cicero in Legibus finem Lib. 1. *bonorum ait eſſe, quò referũtur, & cuius cauſſa ſunt facienda omnia. Hoc argumento idem vr-* Pro Lig. *get vehementer Tuberonem, cùm armorum cõtra Cæſarem ſuſceptorum conſiliũ & finem promit: Quid enim Tubero, ait, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorũ? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo: commoueri videtur adoleſcẽs, ad me reuertar. Iiſdem in armis fui. Quid autẽ aliud egimus Tubero, niſi vt quod hic poteſt, nos poſſemus? Sic Iuno connubij finem aſſumit, cùm Aeolo Deiopeiam pollicetur ſolatij ſcilicet proliſque gratia:*

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore nymphæ: Aenei. 1.
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam
Connubio iungam ſtabili, propriámque dicabo.

Omnes

vt tecum meritis pro talibus annos
...at, & pulchra faciat te prole parentem.

Hæc cauſſa omnium nobiliſsima eſt, & ad quam cæteræ referuntur: vt qui ſit eam conſecutus, reliquas omnes ſit aſſecutus.

FORMA.

Forma, eſt cauſſa, per quam vnaquæque res eſt, id quod eſt, & à cæteris diſtinguitur rebus: vt hominis forma, anima compos rationis. Hæc enim cauſſa eſt, vt homo ſit, & à cæteris omnibus rebus ſit diſtinctus. Sic domus, ſic nauis, ſic ignis, ſic terræ, cæterarúmque rerum omnium, ſeu naturalis, ſeu artificioſa ſua forma eſt: quanuis ea quid ſit frequenter ignoretur. Huius cauſſæ priuatione chaos deſcribitur in Metamorphoſi ab Ouidio,

Libro.1. *Ante mare, & terras, &, quod tegit omnia, cælum,*
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixere chaos, rudis, indigeſtáque moles:
Nec quicquam, niſi pondus iners, congeſtáque eodem
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Hoc argumenti genere tota illius poëtæ Metamorphoſis ferè contexitur, quemadmodum etiam initio indicat:

In noua fert animus mutatas dicere formas
Corpora.

Hæc cauſſa veriſsimam cognitionem rei ſciẽtiámque efficit: vt ſi Iuppiter ipſe cum Pallade

de re

de re aliqua diſputet, nõ excellentiorem cauſſam ſcientiæ, aut diuiniorem requirat. Atque idcirco videtur diuinæ ſapientiæ permultis in rebus reſeruata, hominibus negata.

EFFICIENS ABSOLVTA, & adiuuans.

Efficiens eſt cauſſa, à qua res eſt: cuius diſtributio triplex notanda eſt, in abſolutam primùm & adiuuantem. Abſoluta & perfecta ſola & per ſe, rem efficit. Ignis caloris per ſe efficiens cauſſa eſt: Sic Cato contra ſenectutis reprehenſores, Caret epulis (aiunt) extructiſque menſis & frequentibus poculis: Caret ergo (ait) etiã vinolentia & cruditate & inſomnijs. ſic apud Virgilium, Niſus ſe ſolum authorem factæ cædis profitetur:

Meme adſum, qui feci, in me conuertite ferrum Aenei. 9.
O Rutuli: mea fraus omnis, nil iſte, nec auſus,
Nec potuit.

Adiuuans autem cauſſa ſola non efficit, ſed aliam adiuuat, vel ab alia adiuuatur. In hac cauſſa ſunt inſtrumenta, miniſtri. ſic Velleius apud Ciceronem contra Platonem diſputat, Quæ molitio, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machinæ, qui miniſtri tanti muneris fuerunt? Vtrunque cauſſarum genus & per ſe efficientium & adiuuantium Cicero pro Marcello cõiunxit, cùm Cæſaris bellicas laudes cum multis cõmunicat, quòd

1. de Natura deorum.

à multis adiutus ſit: clementiæ gloriam totam ei tribuit, quia ſolus eius & author et effector ſit.
„ *Ait igitur, Nam bellicas laudes ſolent quidam*
„ *extenuare verbis, eáſque detrahere ducibus, cõ-*
„ *municare cum multis, ne propriæ ſint Imperato-*
„ *rum. Et certè in armis, militum virtus, locorum*
„ *opportunitas, ſociorum auxilia, claſſes, commea-*
„ *tus multum iuuant: maximam verò partem quaſi*
„ *ſuo iure Fortuna ſibi vendicat, & quicquid eſt*
„ *proſperè geſtum, id penè omne ducit ſuum. At*
„ *verò huius gloriæ, Cæſar, quam es paulò antè ade*
„ *ptus, ſocium habes neminem: totum hoc quãtum-*
„ *cunque eſt, quod certè maximum eſt, totum eſt,*
„ *inquam, tuum: nihil tibi ex iſta laude centurio, ni*
„ *hil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit:*
„ *quinetiam illa ipſa rerum humanarum domina*
„ *Fortuna in iſtius ſe ſocietatem gloriæ nõ offert:*
„ *tibi cedit, tuam eſſe totam ac propriam fatetur.*

EFFICIENS, PROCREANS, & conſeruans.

Altera eſt efficientis cauſſæ diſtributio in procreantem & conſeruantem. Prioris generis ſunt parentes, à quibus procreati & geniti ſumus. Dido apud Virgilium ait Aeneam Veneris & Anchiſæ filium non eſſe, ſed Caucaſi montis, & Hircanæ tygris: vt duritiam et perfidiam eius coarguat:

Aene.4. *Nec tibi diua parens generis, nec Dardanus author*

Perfide,

Perfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus,Hircanaq́ ad morunt vbera tygres.

In eodem efficientium loco ſunt opifices operum ſuorum: vt Menalcas apud Virgilium ex authore laudat opus:

-pocula ponam Eclog. 3.
Fagina,calatum diuini opus Alcimedontis.

Contra ſimiliter Damœtas,
Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit. Ibidem.

Conſeruãtes cauſſæ ſunt quæ ſtatum factæ rei tuentur, vt leges, vt iudices, vt magiſtratus rerum publicarum. Qui locus à Cicerone tractatus Pro Cluent. *eſt, cùm diſputat à Legibus diſcedendum nõ eſſe.*
„ *Hoc enim, ait, vinculũ eſt huius dignitatis, qua*
„ *fruimur in republica: hoc fundamentum liberta-*
„ *tis, hic fons æquitatis: mens, & animus, & conſi*
„ *lium, & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus.*
„ *vt corpora noſtra ſine mẽte, ſic ciuitas ſine lege,*
„ *ſuis partibus, vt neruis, ac ſanguine, & membris*
„ *vti non poteſt: legum miniſtri, magiſtratus: legũ*
„ *interpretes, iudices: legum deniq; idcirco omnes*
„ *ſerui ſumus, vt liberi eſſe poßimus. Vtrunque*
„ *genus cõplexus eſt Ouidius, cùm otia dixit amo-*
ris cauſſas eſſe:

Hæc vt ames faciunt, hæc quæ fecere tuentur: De Remed. I.
Hæc ſunt iucundi cauſſa cibúſque mali.
Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus:
Contemptæq́ iacent, & ſine luce faces.

Ex hoc

Ex hoc cauſſarum loco omnis eſt philoſophorum diſputatio, de conſeruando bene moratæ ciuitatis ſtatu. Hinc nobilis pars medicinæ de ſanitate tuenda, & proſpera valetudine retinenda.

EFFICIENS SPONTE & non ſponte.

Poſtrema efficiẽtium diſtributio eſt, vt aliæ ſint cõſilij participes, aliæ expertes. Ex illo efficientium genere eſt Ciceronis de ſe confeſſio:

Pro Liga. *Suſcepto bello, Cæſar, geſto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac voluntate ad ea arma profectus ſum: quæ erãt ſumpta cõtra te. Sic Phædria incontinentiam ſuam confitetur:*

In Eunuc. *– ô indignum facinus: nunc ego &*
Illam ſcelestam eſſe, & me miſerum ſentio:
Et tædet, & amore ardeo, & prudens, ſciens,
Viuus, vidénſq; pereo, nec quid agam ſcio.

In cauſsis autem, quæ minimè conſilio aliquid efficiunt, tum natura, tum neceſsitas, tum fortuna ponitur.

NATVRA.

Natura, vt cùm eæ res, quæ conſilij, rationíſque ſint expertes, ad euentus tamẽ ſuos cohibeant in ſe efficientiam naturalem: vt venti mari incumbentes, tempeſtatis naturales cauſſæ ſunt: vnde ſunt illa Virgilij,

Incubuere mari, totúmque à ſedibus imis
Aenei. 1. *Vnà Eurúſque, Notúſque ruunt, crebérque procellis*

Africus,

quid præter conſilium, ſpémque contigerit, fortuna vulgò dicitur: nec inſcitè Iuuenalis,

Nullum numen abeſt, ſi ſit prudentia: ſed te Saty. 10.
Nos facimus fortuna deam, cælóque locamus.

Huius generis cauſſarum conſilio & non cõſilio agentium magnus vſus eſt. Hoc enim præcipuè in æſtimatione laudis & vituperij, pœnæ & veniæ ſpectatur.

MATERIA.

Materia ſupereſt, ex qua res eſt: ſic ex materia cum forma res corporatas effici dicimus: vt homo conſtat ex corpore & anima, id eſt, materia & forma. ſic domus appellamus materiam, lapides, arenam, ligna, cæmenta: hoc argumento regia Solis apud Ouidium deſcribitur, quòd auro, quòd pyropo, quòd ebore, quòd argento ædificata eſſet.

Regia Solis erat ſublimibus alta columnis, 2. metap.
Clara micante auro, flammasq́ imitante pyropo,
Cuius ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat.
Argenti bifores radiabant lumine valuæ.

In capiendis conſilijs de ædificijs, nauibus, oppidis, materiatiſque rebus omnibus, hæc cauſſa locum neceſſarium habet, & in eiuſmodi rerum exquirenda natura, materiæ neceſſaria eſt conſideratio. Sed de ſingulis cauſsis, & earũ quatuor generibus ſatis. Præſtantiam, excellentiámque

cauſſarum finis ſibi vendicat: dein forma, tum efficiens, materia omnium poſtrema eſt. Nam ſi finis rei conſtiterit, cæteras eſſe cauſſas eſt neceſſe: non contrà. ſi forma, & efficientem, & materiam: non contrà. ſi efficiens, materiam: nō cōtrà. ſic videlicet antecedentibus in conſequentes ſuū quodam modo ius eſt. tametſi in agēdo contrà accidit. materia enim ſit prius in ædificando, quàm architectus opus vllum faciat: forma ſuccedit: tandem ædificio vtimur, & operis fine fruimur. Hic dialecticæ inuentionis primus fons eſt, vnde omnis humanæ ſcientiæ ſolida, conſtánſque cognitio demonſtratióque promitur: tum enim verè, propriéque ſcire iudicamur, cùm rei cauſſas penitus cognóſcimus: Ideóque vt ait Poëta,

Geor. 2. *Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas.*

EFFECTA.

Effecta vocamus ea, quæ dè cauſis exiſtūt. Cùm enim propoſitæ rei cauſſas omnes vidimus, tum poſteà quærimus, quid ab ea efficiatur. Sic Horatius, cùm aliquot ebrietatis cauſſas memoraſſet, effecta deſcribit:

Epiſt. 1. *Quid non ebrietas deſignat? operta recludit,*
Spes iubet eſſe ratas, in prælia trudit inermem.
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contractâ quem non in paupertate ſolutum?

Multæ

Multæ ſunt Ciceronis in Clodium, Piſonem, Catilinam, Gabinium, Vatinium, Antonii perniciosos Reipub. principes acerbæ & vehemẽtes reprehenſiones ex eorum vita atque factis. Huc etiam dicta pertinent. Princeps Romanorũ Pompeius ex bellicis factis, Cicero ex diſertis dictis à Martiale laudis gratia nominatur:

Illud laurigeros ageres cum læta triumphos, Libro 5.
Hoc tibi Roma caput, cùm loquereris, erat.

Huc conſilia referenda ſunt. Parmenionem & Philotam interfici iuſsit Alexander propter ſuſpicionem coniurationis, vt Curtius & Arrianus ſcribunt. eadem cauſſa in Lentulum, Cethegum, cæteróſque Catilinæ populares deprehenſos Romanus Senatus animaduertit. Cauſſarum porrò cum effectis, & effectorum viciſsim cum cauſsis cognatio magna eſt: vt cauſſæ ex effectis, & effecta ex cauſsis exquirantur.

SVBIECTA ET ADIVNCTA.

Svbiecta & adiuncta, vt cauſſæ & effecta ad ſe mutuò referuntur. Subiecta ſunt, quæ adiunctis ſubijciuntur: Adiuncta, quæ ſubiectis adiunguntur. Subiectorum nomen in ſcholis vſitatiſsimum non immutandum arbitror, cùm melius nullum habeamus. Adiunctorum nomen hîc propriũ eſt, & eo Cicero in his præceptis vtitur. Subiectorum atque adiunctorum tripertita di-

rundam ſubiecta in Bucolicis deſignat:

Fraxinus in ſyluis pulcherrima, pinus in hortis, Eclog. 7.
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.

ADIVNCTA QVAE rem circunſtent.

SEcundo genere adiūctorum Dido venatum proficiſcēs apud Virgiliū magnificè pingitur:

It portis iubare exorto delecta iuuentus, Aene. 4.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant, oſtróque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magna ſtipante caterua
Sydoniam picto chlamydem circundata limbo,
Cui pharetra ex humero, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Veſtitus & comitatus equitum, peditum, canum non erant in regina: ſed reginam ipſam circunſtabant. tota ferè Ciceronis ad Catilinam deprimendum diſputatio ex Catilinæ comitatu ſumitur, vnde ſunt illa, Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circunſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſsimè vixiſſe fateatur? Catil. 2.

ADIVNCTA, QVAE circa occupantur.

TErtio genere adiunctorum continentur ea, quorum ſubiecta vulgò obiecta dicuntur: vt viſus colores, auditus ſoni, odores odoratus: his enim accidit vt videantur, audiantur, odoratu percipiantur. Sic virtutibus & vitiis ſubiecta ſua ſunt, circa quæ occupentur, & exerceantur. Cicero in Verrem, Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in ſuppliciis, auaritia in rapinis, ſuperbia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc vno Prætore per triennium pertuliſſe. Propertius,

Libro 2. *Nauita de ventis, de tauris narrat arator,*
Enumerat miles vulnera, paſtor oues.

Simile eſt illud Virgilii,

Eclog. 2. *Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam,*
Florentem cythiſum ſequitur laſciua capella:
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quenque voluptas.

Huc referenda eſt grauis illa quæſtio de ſubiectis artium, & accuratè partiēda. Aliud enim ſubiectum ars, aliud artifex, qui arte vtitur, ſibi proponit. Dialectica ars ſubiectum & propoſitum habet ad explicandum naturalem rationis vſum in magnis ingeniis, in certa conſuetudine, in perfectis exemplis impreſſum: Dialecticus verò, qui deſcriptam artem cognitámque exercet, quæſtionem omnem pro ſubiecto ſibi ſtatuit, in

qua

qua inuentionis & diſpoſitionis definita & explicata præcepta exerceat. Medicina quoq; cùm deſcribitur, proponit ſibi omnia, quæ ad tuendam & reſtituendam valetudinem pertinent: medicus exercendis medicinæ præceptis, humanũ corpus ad curandum intuetur. Denique cæteris in generibus, aliud eſt artis ſubiectum, quod præceptis explicetur: aliud artificis, quod ab eo tractetur, & expediatur. Quamobrem ſubiectorũ & adiunctorum vſus hic in inuentione teneatur, qui etſi cauſsis & effectis ad rem penitus intuẽdam minor eſt, ita frequentior & promptior ad quãuis quæſtionem exponendam. Hinc enim ſunt ſigna, ſuſpiciones, coniecturæ, id eſt, innumerabilium rerum ſpecies & notæ: hinc certæ nonnunquam rerum firmæque probationes ex proprijs affectionibus, vt in homine ridendi, in lupis vlulandi, in canibus latrandi. In artibus perſæpe ex adiunctis qualitatibus magnæ confirmationes & graues ſumuntur: ſed nõ hæc vis eſt omnium adiunctorum. Plerunque enim leuia ſunt & infirma: quanquam de adiunctis in vniuerſum hoc ſit verum, ſi ſingula non multum ponderis habeant: multa tamen ſi coniunxeris, plerunque magnam vim ſint habitura. Quemadmodum de eiuſmodi ſignis ait Ouidius,

Forſitan hæc aliquis (nam ſunt quoque) parua vocabit, De Remed. 2.
Sed quæ non proſunt ſingula, multa iuuant.

DISSENTANEA AC primùm contraria.

EXpoſitis è ſimplicium genere, conſentaneis argumentis, diſſentanea ſequuntur, quæ de eodem ſimul affirmari non poſſunt: quorum genera duo ſunt, contraria & repugnantia. De contrarijs primùm, & eorum partibus dicamus. Cõtraria diſſentanea ſunt, quæ certa conditione diſſident vnum ab vno: vt bonum à malo, aut ſummum à duobus, vt auaritia à liberalitate & effuſione: pluribus contrarium nihil eſt, niſi fortè eiuſdem plura nomina vt beſtiam, beluam, pecudem, diuerſas res exiſtimemus. Contrariorum ſpecies quatuor ſunt, aduerſa, priuantia, relata, contradicentia.

ADVERSA.

ADuerſa contraria ſunt, quæ plurimùm ſub eadem communione naturæ differũt, quibúſque propoſitis occurrunt tanquam è regione contraria: vt homo & belua. Nam & homo & belua animalis natura continentur, ſub qua nullæ duæ res aliæ magis diſſident. Cicero contra
Parad.1 Epicureos, Illud tamen arctè tenent, accuratéq; defendunt, voluptatem eſſe ſummum bonum: quæ quidem mihi vox pecudum videtur eſſe, non hominum. Tu cùm tibi ſiue Deus, ſiue mater, vt ita dicam, rerum omnium natura, dederit animum, quo nihil eſt præſtantius, neque diuinius:

389

„ nius, ſic te ipſe abijcies ac proſternes, vt nihil in-
„ ter te, atque inter quadrupedem intereſſe putes? I
Pecudem & hominem aduerſa Cicero oppoſuit: voluptas pecudis bonum eſt: non igitur hominis. Seruitus & libertas apud Tibullum ita contraria ſunt:

Sic mihi ſeruitium video, dominámque paratam: Libro 2.
Tu mihi libertas illa paterna, vale. Virgil.
Nulla ſalus bello, pacem te poſcimus omnes. Aene. 11

„ Cice. 5. de Finibus, Et quoniam hæc deducuntur
„ de corpore, quid eſt cur non rectè pulchritudo
„ etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi
„ prauitatem, imminutionémque corporis propter
„ ſe fugiendam putamus, cur non etiam, ac fortaſſe magis propter ſe, formæ dignitatem ſequimur? & ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu & motu corporis, quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur?

PRIVANTIA.

Priuantia ſunt contraria, habitum, habitúſque priuationem ſignificantia: vt ſobrius & ebrius. Martialis,

Ebrius es, nec enim faceres hæc ſobrius vnquam. Libro 3.

Pauper & diues. Martialis,

Semper eris pauper, ſi pauper es Aemiliane: Libro 5.
Dantur opes nullis nunc, niſi diuitibus.

Talia ſunt mors & vita in Miloniana, Eius
„ mortis ſedetis vltores, cuius vitam, ſi putetis per

vos

„ vos reſtitui poſſe, nolitis. Mortalis & immorta-
Pro Mar. lis. Cicero, Doleo cùm reſpubl. immortalis eſſe de-
„ beat, eam in vnius mortalis anima cõſiſtere. Præ
„ poſitio enim IN ſæpe verbum priuat ſignifica-
tione propria.

RELATA.

Relata ſunt cõtraria, quæ ſe mutua natura-
Pro Mar. lis affectionis relatione complectuntur. vt
„ apud Ciceronem datum & acceptum. Ex quo
„ profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio
„ ſit laus, cùm in accepto tanta ſit gloria. Sic pa-
ter, filius, dominus, ſeruus: quibus Martialis in
Soſibianum luſit:

Libro. 1. *Tum ſeruum ſcis te genitum, blandéque fateris:*
Cùm dicis dominum Soſibiane patrem.

Eſt autem animaduertendum in hoc relatio-
nis genere non tam contrarias, quàm amicas &
coniunctas res eſſe: dum enim ſic dicimus, Pater
eſt filij dominus, ergo filius eſt patris ſeruus, re-
latio eiuſmodi conſenſionem habet, & tum tamẽ
propria relatio eſt: cùm verò dicimus, Sum pater
tuus, non igitur filius tuus, diſſenſio verè contra-
ria eſt. Sic Tibul.

Libro. 1. *At vos exiguo pecori, furéſque, lupíque*
Parcite, de magno eſt præda petenda grege.

Veruntamen quia nomen vno ſcriptorum o-
mnium conſenſu ad contraria hæc ſignificanda
poſitum eſt, & res nihilominus intelligitur, im-
mutari

390

mutari non eſt neceſſe.

CONTRADICENTIA, *ac primùm in verbo.*

Contradicentia ſunt contraria, quorum alterum negat idem: idque in verbo, aut in enuntiatione: verba enim ſola ſæpe affirmantur & negantur: vt honeſtum non honeſtum, bonum non bonum, artificioſum minimè artificioſum: quibus verbis ita negatis alio quodam modo ſæpe vtuntur, quàm per contradictionem. vt apud Ciceronem, InLucul. *Et quidem honeſtis ſimilia ſunt quædã non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minimè artificioſa. Pugna autem hæc etſi non eſt enuntiationis, in enuntiatioue tamen ſola poteſt intelligi: ſicut metaphora, quanuis in verbo ſingulari eſt, extra complexum orationis tamen nõ intelligitur: opponantur igitur illa in enuntiatione, quò facilius contradictio cernatur:*

Voluptas eſt honeſta,
Voluptas eſt non honeſta.
Virtus eſt bona,
Virtus eſt non bona.
Dialectica eſt artificioſa,
Dialectica eſt minimè artificioſa.

CONTRADICTIO IN ENVNtiatione, *ac primùm ſimplici generali.*

Contradictio in enuntiatione, id eſt, oratione verum falsúmve ſignificante (quam Cicero etiam enuntiatum, enuntiationem, pronuntiatum,

tiatum, pronũtiationem, effatum, Græco verbo ἀξίωμα vocat) ex enũtiationis adiunctis partitionem accipit, vt alia ſimplex ſit, alia multipex: Simplex, quæ conſtat ex enuntiatis ſimplicibus, vnáque ſententia conprehenſis: eáque communis aut propria. Communis, quæ conſtat ex communibus enuntiatis, & ad res multas pertinentibus, quæ rurſus generalis aut ſpecialis eſt. Contradictio igitur vniuerſa ſeu generalis eſt, cùm pars vtraque eſt vniuerſa: vt

Nullus in orbe locus Baijs prælucet amœnis,

Epiſt. I. ait Horatius.

Omnis in orbe locus Baijs prælucet amœnis,

contradicat alius. Catullus in carmine nuptiali diſputat vtranque partem cõtradictionis huius:

Nulla puella maritanda eſt.

Omnis puella maritanda eſt.

Et vniuerſæ cõtradictiones includuntur quarto & ſexto verſu: item decimoquinto & decimoſeptimo. Sic autem eſt,

Vt flos in ſeptis ſecretus naſcitur hortis
Ignotus pecori, nullo contuſus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat Sol, educat imber:
4 *Multi illum pueri, multæ optauere puellæ:*
Idem cùm tenui carptus defloruit vngui,
6 *Nulli illum pueri, nullæ optauere puellæ.*
Sic virgo dum innupta manet, dum chara ſuis eſt,
Cùm caſtum amiſit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Hymen

Hymen ô hymenæe, hymen ades ô hymenæe.
Vt vidua in nudo vitis quæ naſcitur aruo,
Nunquam ſe extollit, nunquam mitem educat vuam,
Sed tenerum prono deflectens pondere corpus,
Iamiam contingit ſummum radice flagellum:
Hanc nulli agricolæ, nulli accoluere iuuenci.
At ſi fortè eadem eſt vlmo coniuncta marito,
Multi illam agricolæ, multi accoluere iuuenci.

CONTRADICTIO SPECIALIS.

Specialis contradictio conſtat ex altera parte generali, ex altera ſpeciali. Quales Catonis & Ciceronis, illius ſtoica, huius academica ſententiæ ſunt in defenſione Murenæ. Dialogiſmus
,, eſt his verbis: Nihil ignoueris: Imò aliquid, non
,, omnia. Nihil gratiæ cauſſa feceris: Imò ne reſi-
,, ſtito gratiæ, cùm officium & fides poſtulabit.
,, Miſericordia commotus ne ſis, etiam in diſſoluen
,, da ſeueritate: ſed tamen eſt aliqua laus humani-
,, tatis. In ſententia permaneto: Enimuerò, niſi ſen
,, tentia alia vicerit melior. Hæc diſtincta facilius
,, intelligentur iſto modo:

Nihil ignoſcendum eſt:
Aliquid ignoſcendum eſt.
Nihil gratiæ cauſſa faciendum eſt:
Aliquid gratiæ cauſſa faciendum eſt.
Nihil eſt miſericordiæ tribuendum:
Aliquid eſt miſericordiæ tribuendum.
Dicat aliquis,
Omnia poſſumus omnes.

Tum

Tum Virgilius,

Eclog. 8. *Non omnia poſſumus omnes.*

CONTRADICTIO PROPRIA.

PRopriam contradictio, cuius pars vtraque proprium enuntiatum eſt. Martialis,

Libro. 1. *Bella es, nouimus: & puella, verum eſt:*
Et diues, quis enim poteſt negare?
Sed dum te nimium Fabulla laudas,
Nec diues, neque bella, nec puella es.

Exige contradictionem ſic:
Fabulla bella eſt,
Fabulla bella non eſt.
Fabulla puella eſt,
Fabulla puella non eſt.
Fabulla diues eſt,
Fabulla diues non eſt.

CONTRADICTIO MVLTIPLEX.

COntradictio multiplex, quæ conſtat ex multiplicibus enuntiatis, & multas ſententias aliqua coniunctione ſociatas complexis. Quo in genere contradicendi modus vnus eſt: vt ſi quod affirmatum coniunctim fuerit, idem coniunctim negetur, vt in enuntiato copulato, cuius ſententiæ vinculis illis &, que, atque, & ſimilibus coniunguntur: vt Virgilius,

Eclog. 3. *Et vitula tu dignus, & hic,*
Non & vitula tu dignus, & hic.

In diſiuncto, cuius partes tametſi verbo coniũgũtur, vt diſsidentes tamẽ diſiungũtur: vt Cicero,

Omnis

„ *Omnis enuntiatio vera eſt, aut falſa:* De Fato.
„ *Non omnis enuntiatio vera eſt, aut falſa.*

In connexo, cuius partes conditione ſuſpenduntur: vt ſi dicat aliquis,

—Si miſerum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget:

Tum dicat Virgilius,

—Non ſi miſerum fortuna Sinonem Aene. 2.
Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget.

Item in eo genere enuntiati, cuius partes relatione quadam coniunguntur: vt

Tale tuum carmen nobis diuine Poëta, Eclog. 5.
Quale ſopor feſſis in gramine:
Non tale tuum carmen nobis diuine Poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine.

Quare non eſt in multiplici enuntiato, quemadmodum in ſimplici varia cõtradicendi ratio, ſed vniuſmodi & ſui perpetuò ſimilis, ſi negatio toti enuntiationi præponatur, atque hac ratione vinculũ pronuntiationis & affirmetur & negetur.

CONTRADICTIONIS *vſus & natura.*

TAnta verò contradictionis firmitas eſt, vt ne Deo quidem conceſſum ſit, vtranq; partem veram ſimul efficere: tametſi in rerum incõſtantium & mutabilium (quæ ſic euenire & nõ euenire poſſunt) vniuerſa contradictione alterũ fieri poteſt: vt eius pars neutra, alterum certè non poteſt, vt plus vna vera ſit.

Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit:
Libro. 1. *ait Lucanus.*
Summa fides regni ſocijs, & nulla poteſtas
Impatiens conſortis erit:
dicat alius.

Vtraque pars contradictionis huius falſa eſt, quo in genere mutabilium rerum nulla contradictionis ſpecies, ſeu ſimplex, ſeu multiplex fuerit; quicquam futurum partitè, diſtinctè, definitè verum falſúmve denuntiat.
Idus Martiæ Cæſari periculoſæ erunt,
ait Spurina.
Idus Martiæ Cæſari periculoſæ non erunt,
ait Cæſar.

Contradictionis huius pars altera neceſſariò vera fuit, ſed tum vtra eſſet, definiri certò non potuit: euentus approbauit. Itaque cum hoc modo contradicitur:
Poſthumus cras viuet,
Poſthumus cras non viuet.
tametſi partem contradictionis huius alterutrā veram eſſe neceſſe eſt, neutra tamen definiri poteſt, vt certò confirmetur hæc vera, illa falſa: rectéque vnus è ſeptem ſapientibus Pittacus, percontantibus quid eſſet obſcurum, Futurorum euētus, inquit. Et Martialis in Priſcum idē feſtiuè:
Lib. 12. *Sæpe rogare ſoles, qualis ſim Priſce futurus,*
Si fiam locuples, ſimq́ repentè potens.

Quenquam

Quenquam poſſe putas mores narrare futuros?
Dic mihi, ſi fias tu leo, qualis eris?

Itaque ſi quis de craſtina Poſthumi vita me roget, iubebo perendie ad me redire, vt certum aliquid & exploratum reſpondeam, ſecus ad Apollinem ſciſcitatum oracula dimittam: ſed de contradictione ſatis. Cuius vſus in omni ferè diſputatione propter argumenti firmitatem tantam, ſi contentio & altercatio ſit, primum ſibi ferè locum vendicat. Intentio eſt aliquid eſſe: depulſio eſt id non eſſe. Nec fortius ex omnibus argumentis, nec vehementius vllum eſt, quo magis, ſi non doceri, atque inſtitui, certè teneri, conſtringiq; poßint aduerſarÿ, quàm ſi ad contradictionis confeßionem cogantur. Sic Cicero Atticum Tuſcul. 1 *cogit fateri mortuos miſeros non eſſe, quia nulli eſſent: quod ille omnino negabat, cùm affirmaret mortuos nullos eſſe, ideóq; eſſe miſeros, quia nulli „ eſſent. Iam mallem (ait Cicero) Cerberum me„ tueres, quàm iſta tam inconſideratè diceres. At„ ticus, Quid tandem? Marcus, Quem eſſe negas, „ eundem eſſe dicis. Vbi eſt acumen tuũ? Cùm enim „ miſerum eſſe dicis, tum qui non ſit, eſſe dicis. Tum poſt longam diſputationem Atticus ait, „ Age, iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui „ ſunt: quoniam extorſiſti, vt faterer, qui omnino „ non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe. ſic Terentianus Phædria Dori Eunuchi dictum eleuat,*

quòd affirmaſſet prius quæ pòſt inficiaretur.

In Eunu. *Modò ait, modò negat:* inquit.

Sic pro Milone Cicero ſeruorum quæſtionem „ eludit: Age verò, quæ erat, aut qualis quæſtio? „ Heus vbi Ruſcio? vbi Caſca? Clodius inſidias fe- „ cit Miloni? fecit: certa crux. Nullas fecit, ſperata libertas. Vanum ſcilicet mendacémq; credi volumus, qui res tam incredibiles, támque diſsidentes inter ſe atque abhorrentes loquatur. Quapropter expoſitis quatuor contrariorum generibus, aduerſis, priuantibus, relatis, contradicentibus, repugnantia quæ reſtant è diſſentaneis, expedienda ſunt.

REPVGNANTIA.

Repugnantia itaque diſſentanea ſunt, quæ nulla certa lege, nullóq; certo numero diſsident: vt homo & arbor & lapis, & huiuſmodi innumerabilia: quorum plura idem eſſe non poſſit, ſed nulla tamen certa conditione repugnant. Non enim homo arbori magis repugnat, quàm lapidi: nec facilius eſt idem eſſe & hominem & lapidem, quàm hominem & arborem. Martialis,

Libro 1. *Quòd clamas ſemper, quòd agentibus obſtrepis Heli:*
Non facis hoc gratis, accipis vt taceas.

Philip. 2 *Cicero, Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipſe pugnares: vt non modò non cohærentia inter ſe diceres, ſed maximè diſiuncta atque contraria: vt non tanta mecum, quanta te-*

cum

394

„ *cum tibi eſſet contentio. Vitricum tuum in tanto*
„ *ſcelere fuiſſe fatebare, pœna affectũ querebáre.*
Ex repugnantibus Aeneas Venerem deam eſſe concludit, Spartanæ virginis habitũ ſimulantem:

O quàm te memorem virgo: nanque haud tibi vultus Aenei. 1.
Mortalis, nec vox hominem ſonat, ô Dea certe.

Virgo hæc non eſt mortali vultu, nec humana voce, Dea eſt igitur: repugnantia ſunt.

Sæpe diſſentanei ratio quædam petitur ex adiunctis, aut effectis, aut argumentis cæteris ad illuſtrandum, quæ repugnantiæ ſpeciem quandam obtinet, vt

Pollio amat noſtram, quanuis ſit ruſtica, muſam.

ratio eſt diſſentanei ex adiunctis: non amanda muſa, quia ruſtica eſt. Contrà,

Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quanuis ſolus auem cælo deiecit ab alto.

ratio eſt diſſentanei ex effectis: Eurytion inuideat honori, quia auem percuſsit ſolus. Hinc ſunt illæ orationis formæ tam frequentes vinctæ coniunctionibus illis, quanquam, quanuis, tametſi: in quibus redditio fit his particulis, tamen, attamen. Quo genere Cicero præcipuè in exordijs delectatus eſt. Hinc illud Milonianum, Etſi vereor, Iu-
„ *dices, ne turpe ſit pro fortiſsimo viro dicere inci-*
„ *pientem, timere, minimeq; deceat, cùm T. Annius*
„ *Milo ipſe magis de Reipubl. ſalute, quàm de ſua*
„ *perturbetur, me ad eius cauſſam parem animi*

„ magnitudinem afferre non poſſe, tamen hæc noui
„ iudicij noua forma terret oculos, qui quocunque
„ inciderint, veterem conſuetudinem fori, & pri-
„ ſtinum morem iudiciorum requirunt. Atque hu
iuſmodi exempla quãuis diſſentanea videantur,
diſtinguenda tamen ſunt.

Vſus diſſentaneorum eſt frequentiſſimus in omni quæſtione, ſi cauſſæ, facta, ſubiecta, adiuncta deſunt: quibus probari poſſit, quod intenditur, proximum eſt, vt diſſentanea tollantur. Demonſtrare Solem neque o, vt cõcludam diem eſſe: tenebras noctis nullas eſſe confirmabo, vt diem eſſe deinde conſequatur. In cæteris antecedentibus argumentis plus eſt lucis ad docendum, hîc plus roboris frequenter eſt ad impellendum, commouendúmque. Et qui iuſta legitimáque ratione doceri non potuit, aliquando contrarij aliena atq; abſurda conſecutione mouebitur. Sic enim interdũ corrupta deprauatáq; ſunt ingenia, vt magis agitata pulſatáq;, quàm monita & docta credãt.

COMPARATA, AC primùm paria.

DE ſimplicibus argumentis & conſentaneis & diſſentaneis hactenus. De comparatis deinceps eſt agendum. Comparata ſunt ea, quæ inter ſe conferuntur. Ea collatio quantitatis aut qualitatis eſt. Collatio quantitatis eſt, qua dicimus res collatas pares eſſe aut impares. Paria

itaque ſunt, cùm ex quantitate pari vel æquali par & æqualis approbatur: vbi tametſi nullæ veræ ſpecies fortaſſe, ſicuti nec in cæteris comparationum generibus, modi tamen quidam ad illuſtrandum vſum demonſtrari poſſunt. Ergo primum ſit, quale eſt apud Terentium,

Quando ego tuum non curo, ne cura meum. In Adel.

„ Cicero, Neque verò quid mihi iraſcare, intelli- pro Syll.
„ gere poſſum. ſi quòd eum defendo, quem tu accu-
„ ſas, cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accu-
„ ſes eum quem ego defendo? Inimicum, inquis, ac-
„ cuſo meum: & amicum ego defendo meum.

Ratio iſta perſæpe ducitur per gradus comparationis, quos Grammatici diſtinxere, poſitionis, comparationis, ſuperlationis. Ouidius de Arte,

Nec minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri. Libro. 2.

„ Paulò aliter Cicero, Non magis iuris conſultus Philip. 9.
„ quàm iuſtitiæ, neque conſtituere litium actiones
„ malebat, quàm controuerſias tollere. Iuuenalis,

Omne animi vitium tantò conſpectius in ſe Saty. 8.
Crimen habet, quantò maior qui peccat, habetur.

„ Cic. Quòd ſi cuiquam iuſtus honor habitus eſt in Philip. 9.
„ morte Legato, in nullo iuſtior quàm in Seruio
„ Sulpitio reperietur. Catul.

Diſertiſſime Romuli nepotum
Quot ſunt, quótque fuere Marce Tulli,
Quótque poſt alijs erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus

Agit, peſſimus omnium Poëta,
Tanto peſſimus omnium Poëta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

Ouidius paulò ſecus idem genus argumenti tractauit:

Triſt. 5. *Littora quot conchas, quot amœna roſaria flores,*
Quótue ſoporiferum grana papauer habet,
Sylua feras quot alit, quot piſcibus vnda natatur,
Quot tenerum pennis aera pulſat auis:
Tot premor aduerſis: quæ ſi comprendere coner,
Icariæ numerum dicere coner aquæ.

Aliquando quæſtio de quantitate pari, alijs argumentis tractatur, illis quidem inter ſe paribus, quæſtionis tamẽ alterutri parti nequaquam paribus: vt apud Martialẽ quæſtio hæc an Martialis ſit par Maximo, ex effectis vtriuſque paribus inter ſe tractatur:

Libro 2. *Capto tuam pudet heu, ſed capto Maxime cœnam:*
Tu captas alias: iam ſumus ergo pares.
Mane ſalutatum venio: tu diceris iſſe
Antè ſalutatum: iam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidíque anteambulo regis:
Tu comes alterius: iam ſumus ergo pares.
Eſſe ſat eſt ſeruum, iam nolo vicarius eſſe:
Qui rex eſt, regem Maxime non habeat.

Sic apud Terentium Gnato diſputat:

In Eunu. *Scín' quando illa mentionem Phædriæ*
Facit, aut ſi laudat, te vt malè vrat? Th. ſentio.
G. Id vt ne fiat, hæc res ſola eſt remedio:
Vbi nominabit Phædriam, tu Pamphilam

Continuè.

Continuò, ſiquando illa dicet, Phædriam
Intromittamus comeſſatum: tu, Pamphilam
Cantatum prouocemus: ſi laudabit hæc
Illius formam: tu huius contrá. denique
Par pari referto quod eam mordeat.

Atque hæc de paribus. Imparium collatio duplex eſt: Altera maiorum, altera minorum.

MAIORA.

Maiorum collatio eſt, cùm ex maioribus minora diſputātur. Cic. Noli tam eſſe in- Pro Murę.
" *iuſtus, vt cùm tui fontes vel inimicis tuis pateāt,*
" *noſtros riuulos etiam amicis putes clauſos eſſe o-*
" *portere. Virgilius,*

O ſocij: neque enim ignari ſumus antè malorum: Aene. 1.
O paſſi grauiora: dabit Deus his quoque finem.

" *Cic. Niſi fortè nihil eſt æquum vos de eorum* Agra. 2.
" *audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimiùm an-*
" *guſtus orbis terrarum eſſe videatur. Collationes autē maiorū frequētes ſunt in hac amplificatione Non ſolùm, Sed etiā. Cicero verſus citans Ennij,* Pro Murę.

Tollitur è medio.

non ſolùm iſta verboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiam illa domina rerum

Sapientia, vi ger tur res,

Spernitur orator

non ſolùm odioſus in dicendo aut loquax, verumetiam

Bonus, horridus miles amatur.

Ex hoc loco ſunt quædam rhetoricæ grada-

 tiones.

Pro Mil. *tiones. Cicero, Neque verò ſe populo ſolùm, ſed
„ etiam ſenatui tradidit: neque ſenatui modò, ſed
„ etiam publicis præſidijs & armis: neque his tan-
„ tùm, verùm etiam eius poteſtati, cui ſenatus to-
„ tam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta
„ Po. Rom. arma commiſerat. Quod de collatione
parium dictum eſt, idem eſt hoc loco dicendum.
Sæpe quæſtio de quãtitate maiore diſſeritur alijs
argumentis: vt apud Ciceronem hæc quæſtio, an
Catilinæ cauſſa ſit inferior optimatum cauſſa, ex
adiunctis tractatur, quæ ipſa ſunt alia alys ma-
iora. Sic enim Cicero Catilinæ cauſſam extenuat,
ei bonorum ciuium meliorem cauſſam opponẽdo:*
Catil. 2. *Si (inquit) his rebus omiſsis ipſas cauſſas (quæ in-
„ ter ſe confligunt) contendere velimus: ex eo ipſo
„ quàm valde ipſi iaceant, intelligere poſſumus.
„ Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulan-
„ tia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc
„ fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtan-
„ tia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo:
„ hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas,
„ temperãtia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes
„ certant cum iniquitate, cum luxuria, cum igna-
„ uia, cum temeritate, cum vitÿs omnibus: poſtre-
„ mò copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita,
„ mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum
„ omnium rerum deſperatione confligit. In huiuſ-
„ modi certamine ac prælio, nónne etiam ſi hominũ*

ſtudia

397

,, ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogent ab his
,, præclariſsimis virtutibus tot & tanta vitia ſu-
,, perari?

MINORA.

A Minoribus non minor eſt copia rerũ, cùm ex his maiora commonſtrantur. Ouidius,

Vt corpus redimas, ferrum patieris & igneis: De Remed. I.
Arida nec ſitiens ora leuabis aqua:
Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

,, Cicero, Tantum abes à perfectione maximorum ℞ Marc.
,, operum, vt fundamenta quæ cogitas, nondum ie-
,, ceris. Horatius,

Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones: I. Epiſt.
Vt teipſum ſerues, non expergiſceris?

Alio etiam quodammodo argumentum hoc tractatur apud Terentium:

Hic verò eſt, qui ſi amare occœperit, ludum iocúmque In Eunu.
Dices fuiſſe illum alterum, præut huius rabies quæ dabit.

Item apud Iuuenalem,

Malo pater ſibi ſit Therſites, dum modo tu ſis Saty. 8.
Aeacidæ ſimilis, Vulcaniáque arma capeſſas:
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

,, Item paulò ſecus apud Ciceronẽ, Omnes ex omni Philip. 9.
,, ætate qui in hac ciuitate intelligentiam iuris ha-
,, buerunt, ſi vnum in locum conferantur, cum Ser
,, uio Sulpitio non ſunt comparandi.

Ex hoc loco ſunt aliquando hyperbolæ. Cic. Pro Murе.
,, Quod enim fretum, quem Euripum, tot motus,

tantas,

„ tantas, tam varias habere putatis agitationes flu
„ ctuum, quantas perturbationes & quantos æſtus
„ habet ratio comitiorum? Virgilius,

Eclog. 1. Antè leues ergo paſcentur in æthere cerui,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Antè pererratis amborum finibus exul
Aut Ararim parthus bibet, aut Germania Tigrin:
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.

Vſitatiſsimus eſt minorum & vulgo familia riſsimus modus per nomen cõparationis: vt apud Ouidium de Triſt.

Libro 3. Sæuior es triſti Buſiride, ſæuior illo,
Qui falſum lento torruit igne bouem.

Hinc etiam ſunt amplificationes eximiæ, cùm
„ gradatim à minoribus itur ad maiora. Cicero, Fa
„ cinus eſt vincire ciuem Romanum: ſcelus ver-
„ berare: propè parricidium necare: quid dicam in
„ crucem tollere? Huc pertinent extenuationes il-
Catil. 2. læ. Idem, Nemo non modò Romæ, ſed ne vllo in
„ angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit,
„ quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus aſci-
uerit. Ex hoc porrò comparationis genere ſingu lares quædam ſunt in Poëtis & oratoribus amplificationes. In quibus tamen, ſicut antea in paribus & maioribus monui, nõ ex rebus quæ ſint quæſtionis parti: ſed quæ ipſæ inter ſe aliæ aliјs cõ paratæ ſint minores. Sic Ouidius amplificat Augusti laudes collatione Romuli, quem, dum eius

facta

facta factis Auguſti minora comparat, modis omnibus minorem facit.

Romule concedes, facit hic tua magna tuendo Faſt. 2.
Mœnia, tu dederas tranſilienda Remo.
Te Tatius, paruique Cures, Cecinnáque ſenſit:
Hoc duce Romanum eſt ſolis vtrunque latus.
Tu breue neſcio quid victæ telluris habebas:
Quodcunque eſt alto ſub Ioue, Cæſar habet.
Tu rapis, hic caſtas duce ſe iubet eſſe maritas:
Tu recipis luco, reppulit ille nefas.
Vis tibi grata fuit: florent ſub Cæſare leges.
Tu Domini nomen, principis ille tenet.
Te Remus incuſat, veniam dedit hoſtibus ille:
Cæleſtem fecit te pater: ille patrem.

Sic Cicero imperatorem iureconſulto comparat: Quî poteſt dubitari quin ad conſulatum adipiſcendum multò plus dignitatis afferat res militaris, quàm iuris ciuilis gloria? Vigilas tu de nocte, vt tuis conſultoribus reſpondeas: ille vt eò, quò intendit, maturè cum exercitu perueniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exuſcitat: tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit: tu caues ne tui conſultores, ille ne vrbes aut caſtra capiãtur: ille tenet & ſcit vt hoſtium copiæ, tu vt aquæ pluuiæ arceantur: ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. Atque in his tribus parium, maiorum, minorum generibus, quæ poſtrema & conduplicata exempla ſunt, potius ex factis paribus, ex adiunctis maioribus, ex Pro Murre.

factis

factis minoribus, quàm omnino ex paribus, ex maioribus, ex minoribus argumẽtis ſtatuenda ſunt.

SIMILIA.

SEquitur comparatio qualitatis ac primò ſimilium.

Similia ſunt, quæ in eadem qualitate comparantur, in quibus interdum ſimilitudinis nota nulla exprimitur. Cic. Quod cuique temporis ad viuendum datur, eo debet contentus eſſe: neq; enim hiſtrioni (vt placeat) peragenda eſt fabula: modò in quocunq; fuerit actu, probetur: neque ſapienti vſque ad Plaudite, viuendum. Virgilius,

de Senec.

Eclog. 2.

O formoſe puer, nimium ne crede colori,
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

Aliquando indicatur nota ſimilitudinis, ſed breuiter. Cicero, Quanquàm nullum monimẽtum clarius Seruius Sulpitius relinquere potuit, quàm effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenij, filium. Ouidius,

Philip. 9.

Triſt. 1.

Nanque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more poteſt.

Pro Mur.

Cicero, Et quoniam mihi videris iſtam ſcientiam tanquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tãto errore verſari. Similitudinis nota aliâs exprimitur apertius, atque in eo interdum propoſitio redditióque vno verbo clauduntur. Cice. ad fratrem, Quemadmodum gubernatores optimi vim tempeſtatis, ſic ſapientiſſimi viri fortunæ impe

Epiſto. 1.

„ impetum perſæpe ſuperare non poſſunt. Aliquando propoſitio redditióque ſuis ſeparatim verbis explicantur. Ouidius,

Scilicet vt fuluum ſpectatur in ignibus aurum, Triſt. 1.
Tempore ſic duro eſt inſpicienda fides.

„ Cicero, Sed nimirum vt quidam morbo & Philip. 2.
„ ſenſus ſtupore ſuauitatem cibi non ſentiunt: ſic li
„ bidinoſi, auari, facinoroſi veræ laudis guſtum non habent. Nec intereſt ficta ſint, an vera, quæ proponuntur. In vtroque enim genere par eſt ſimilitudinis ratio. Horatius,

Quòd ſi me populus Romanus fortè roget, cur Epiſto. 1.
Non vt porticibus, ſic iudicijs fruar iiſdem,
Nec ſequar ac fugiam, quæ diligit ipſe vel odit:
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Reſpondit, referam: quia me veſtigia terrent
Omnia te aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Similia non minus grauiter, elegantérq;, quàm reliqua comparata coniunguntur. Sic Virgilius in Batyllum, qui cùm hoſce Virgilianos verſus

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet:

ſibi vendicaſſet, ex iiſque munus à Cæſare conſequutus eſſet: tum Virgilius propoſitis quatuor verſuum nudis initijs,

Sic vos non vobis
Sic vos non vobis
Sic vos non vobis
Sic vos non vobis

homin

hominem in perpetuum mirificè notauit. Nam cùm ea fur ille perficere non poſſet, tum Virgilius perfecit hoc verſu præpoſito,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aues,
Sic vos non vobis vellera fertis oues,
Sic vos non vobis mellificatis apes,
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo etiam de genere ſunt Socraticæ inductiones Platonis, Xenophontis, & reliquorum Socratis diſcipulorum ſermonibus celebratæ, cùm varijs ſimilibus aliquid ſimile efficitur: velut apud Socraticum Aeſchinem demonſtrat Socrates
1. de Inuent. *cum Xenophontis vxore, & cũ ipſo Xenophonte Aſpaſiam locutam: quem locum Cicero trãſtulit: Dic mihi quæſo Xenophontis vxor, ſi vicina*
» *tua melius habeat aurum, quàm tu habes: vtrum*
» *illius, an tuum malis? Illius, inquit. Et ſi veſtem,*
» *& cæterum ornamentum muliebre pretij maio-*
» *ris habeat, quàm tu habes, an illius malis? Illius*
» *verò, reſpondit. Age, ſi virum illa meliorem ha*
» *beat, quàm tu habes, an illius malis? Hîc mulier*
» *erubuit. Aſpaſia autem cum ipſo Xenophonte*
» *ſermonem inſtituit: Quæſo, inquit, ſi vicinus tuus*
» *meliorem equum habeat, quàm tuus eſt, tuúmne*
» *equum malis, an illius? Illius, inquit. Quòd ſi fun-*
» *dum meliorem habeat, quàm tu habes, vtrum tã-*
» *dem illius malis? Illius, inquit, meliorem ſcilicet.*

Quòd

Africus, & vaſtos tollunt ad littora fluctus.

Ex hoc cauſſarum genere tota naturalis philoſophia eſt de mundo, & eius partibus, de ventis, de grandine, de pluuia, de motu terræ, de animalium generatione, progreßione, cæteriſq; eiuſmodi rebus.

NECESSITAS.

Neceßitas eſt, cùm vi aut humana, aut diuina cogitur, & impellitur efficiens ad effectum. Humana neceßitas eſt Tityri Virgiliani:

Quid facerem? neque ſeruitio me exire licebat. Eclog. 1.

Diuina eſt apud Ciceronem, quum diſputat Pro Liga.
„ *Pompeianorum cauſſam ſceleratam nõ eſſe. At*
„ *mihi quidem, ait, ſi proprium & verum nomen*
„ *noſtri mali quæratur, fatalis quædam calamitas*
„ *incidiſſe videtur, & improuidas hominum men-*
„ *tes occupauiſſe, vt nemo mirari debeat humana*
„ *conſilia, diuina neceßitate eſſe ſuperata. Sibylla hoc argumento Palinuri querelam reprehendit:*

Vnde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido? Aenei. 6.
Tu ſtygias inhumatus aquas, amnémque ſeuerum
Eumenidum aſpicies, ripámue iniuſſus abibis?
Deſine fata deûm flecti ſperare precando.

FORTVNA.

Fortuitæ cauſſæ tribuitur quicquid expers conſilij, inopinato aliquo caſu contigerit. Vt ſi multæ vnius & viginti literarum formæ te-

 merè

„ Quòd ſi vxorem meliorem habeat, quàm tu ha-
„ bes, vtrum illius malis? Atque hic Xenophon
„ quoque ipſe tacuit. Pòſt Aſpaſia, Quoniã vterq;
„ veſtrûm, inquit, id mihi non ſolùm reſpondit,
„ quod ego ſolùm audire volueram, egomet dicam
„ quid vterque cogitet. Nam & tu mulier optimũ
„ virum mauis habere, & tu Xenophon vxorem
„ lectiſsimam habere maximè vis. Quare hoc niſi
„ perfeceritis, vt neque vir melior, neque fœmina
„ lectior in terris ſit, profectò id quod ſemper opti-
„ mum putabitis eſſe, multò maximè requiretis: et
„ tu vt maritus ſis cum optima muliere, & hæc
„ quàm optimo viro nupta ſit.

Similibus expeditis diſsimilia ſequuntur.

DISSIMILIA.

Diſsimilia ſunt quæ in diuerſa qualitate cõparantur. Idem autem diſsimile & differens, diſsimilitudinem & differentiam intelligamus, quoniam ſæpe ijs vocabulis in eodem argumento vtimur. In diſsimilibus igitur aliquando nota diſsimilitudinis nulla exprimitur. Vt apud Catullum,

Soles occidere & redire poſſunt:
Nobis cum ſemel occidit breuis lux,
Nox eſt perpetua vna dormienda.

Nota diſsimilitudinis aliquando exprimitur. Philip. 3.
Cicero, Certus dies non vt ſacrificij, ſic conſilij „
expectari ſolet. Idem ad Q. fratrem, Sit annulus „ Epiſt. 1.

„ tuis non tanquam vas aliquod, ſed tanquam ipſe „ tu. Sic apud Virgilium Priamus Pyrrhum Achillis diſsimilem filium arguit:

Aenei. 2. *At non ille (ſatum quo te mentiris) Achilles*
Talis in hoſte ſuit Priamo.

Aliter paulò in his nota diſsimilitudinis effertur, quàm anteà. Cicero de gratia & pecunia,

ProPlāc. „ Quanquam diſsimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ: nam qui pecuniam diſſoluit, ſtatim non habet „ id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienũ: gratiã autẽ & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. Sic oratorio 3. „ Non eſt philoſophia ſimilis artium reliquarum: „ nam quid faciet in geometria, qui non didicerit? „ quid in muſicis? aut taceat oportet, aut inſanus „ quidem iudicetur: hæc verò quæ ſunt in philoſophia, ingenijs eruuntur ad id quod in quoque veriſimile ſit eliciendum acutis atque acribus, eaq; „ exercitata oratione poliuntur. Aliquando in diſſimilium collatione vis etiam quantitatis includitur, vt in Verrem, Non enim furem, ſed ereptorem: non adulterũ, ſed expugnatorem pudicitiæ: nõ ſacrilegũ, ſed hoſtẽ ſacrorũ religionũmq;: non ſicariũ, ſed crudeliſsimũ carnificẽ ciuiũ, ſociorũmq; in veſtrum iudicium adduximus. Locus autem hic aptiſsimus eſt ad diſtinguendum, quæ vicina affiniáque ſunt, & ſimilitudine quadam ſecus inconſideratè permiſcentur. Horatius,

Actio. 3.

—vitaui denique culpam, In Arte.

Non laudem merui. Martialis,

Diligeris populo, non propter præmia Cæſar: Libro. 8.

Propter te populus præmia Cæſar amat.

Cicero, Scelus tu illud vocas Tubero, cur? iſto Pro Liga.
„ enim nomine illa adhuc cauſſa caruit. Alij enim
„ errorem, alij timorem: qui durius, ſpem, cupidita
„ tem, odium, pertinaciam: qui grauiſsimè, temeri-
„ tatem, ſcelus præter te adhuc nemo. Ibidem rur-
„ ſum, Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint perti-
„ naces, ſceleris verò crimine, furoris, parricidij li-
„ ceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alijs ca-
„ rere. Ouidius de Arte,

Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes. Libro 2.

ſic Horatius,

Cælum, non animum mutant, qui trans mare currunt. Epiſt. 1.

„ In Maniliana, Non victoriam, ſed inſignia vi-
„ ctoriæ reportarunt. Diſsimile autem in Ironia
quandoque non continetur ſolùm, ſed explicatur:
„ vt in Piſonem, Grauis autem Calatinus, credo,
„ aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Cę
„ ſonius Semiplacentinus Caluentius.

Ex his collationibus inſigniora & ſplendi-
diora ſunt, vbi multa diſsimilia conferuntur: ſic
apud Virgilium Hectoris fœdè contrucidati, &
quondam florentis ac triumphantis diſsimilitudo
ex varijs rebus oſtenditur:

Inſomnis ecce ante oculos mœſtiſsimus Hector Aenei. 2.

Viſus adeſſe mihi, largóſque effundere fletus,
Raptatus bigis vt quondam, atérque cruento
Puluere, pérque pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes!
Squallentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneráque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios.

Sic Cicero de Varronis Caſsinate fundo, quem
Philip. 2. *Antonius per vim occupauerat: O tecta ipſa mi-*
„ *ſera, quàm diſpari domino (quanquam quomodo*
„ *iſte dominus?) ſed tamen quàm à diſpari teneban*
„ *tur? Studiorum enim ſuorum M. Varro voluit*
„ *eſſe illud, non libidinum diuerſorium: quæ in illa*
„ *villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ li-*
„ *teris mandabantur? iura populi Rom. monumen-*
„ *ta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque do-*
„ *ctrina. At verò te inquilino, non enim domino,*
„ *perſonabant omnia vocibus ebriorum, natabant*
„ *pauimẽta vino, madebant parietes, ingenui pueri*
„ *cũ meritorijs, ſcorta inter matresfamiliàs verſa-*
„ *bãtur. Ex diſsimilibus antitheta ferè omnia ſunt,*
atq; omnino omnis illa forma, qua dicitur, nõ hoc,
ſed illud eſſe: tum enim affirmamus non eſſe pri-
mũ, ſed aliud & differẽs, atq; diſsimile. A diſſen
taneis autẽ diſsimilia quomodo diſtinguantur, ſi
quis non ſatis animaduertit, definitiones cõparet,
vt clarius intelligat: diſſentanea enim re & ra-

tione diſsident, nec ſimul eſſe poſſunt: diſsimilia ſatis habent, ſi ratione diſtinguantur, reipſa diſſideant, necne, nihil intereſt:

Candidus eſt: non igitur niger,

diſſentanea ſunt:

Quanuis ille niger, quanuis tu candidus eſſes, Eclog. 2.

diſsimilia ſunt: illic ex altero alterum concluditur, hîc ex alterius diuerſa qualitate, alterius qualitas oſtenditur. Illa rapiunt aſſenſionem, & quaſi pugnando conuincunt: hæc animum magis admonent, & velut arbitrum faciunt. Eſt autem vſus quotidiani & aſsidui comparatio: in quantitate firmamenti plus eſt ad commouendum, in qualitate plus ſplendoris ad illuſtrandum. Præcipuæ verò laudis & admirationis ſunt ſimilitudines prudenter adhibitæ, hinc præcipua Platonicæ ſapientiæ admiratio orta eſt, hinc mathematicorum nobiles illæ contemplationes ex ratione & proportione in comparatis numeris, & formis, quibus nec excellentius quicquam, nec admirabilius eſt ab homine dialecticæ rationis luce repertum & cognitum.

NOTATIO.

INſitæ & principes probationes, quæ ad rem ſpectarent, omnes expoſitæ ſunt. Reſtant eæ, quæ pertinent ad nomen. Notatio quippe & Cõiugatio, quæ ex vi nominis eruuntur.

Notatio, eſt nominis interpretatio, quæ à Græ-

cis σύμβολον & ἐτυμολογία nominatur. Ouidius,

1. Meta. *Eſt via ſublimis cælo maniſeſta ſereno,*
Lactea nomen habet, candore notabilis ipſo.

Philip. 3. Cicero, Bambalionem ſocerum Antonij à bal
„ butiendo nominatum deridet. Tuæ coniugis bonæ
„ fœminæ, locupletis quidem certè, Bambalio qui-
„ dam pater, homo nullo numero, nihil illo contem-
„ ptius, qui propter hæſitantiam linguæ, ſtupo-
„ rémque cordis, cognomen ex contumelia traxe-
rit. Martialis de Earino:

Libro 9. *Nomen cum violis roſísque natum,*
Quo pars optima nuncupatur anni:
Hyblam quod ſapit, Atticóſque flores:
Quod nidos olet alitis ſuperbæ:
Nomen nectare dulcius beato,
Quo mallet Cybeles puer vocari,
Et qui pocula temperat Tonanti.
Quòd ſi Parrhaſia ſones in aula,
Reſpondent veneres cupidinéſque:
Nomen nobile, molle, delicatum
Verſu dicere non rudi volebam:
Sed tu ſyllaba contumax repugnas:
Dicunt Earinon tamen Poëtæ,
Sed Græci, quibus eſt nihil negatum,
Et quos ἄρες ἄρες decet ſonare:
Nobis non licet eſſe tam diſertis,
Qui muſas colimus ſeueriores.

Videtur autem, vt in ſuperioribus argumen-
tis, cauſsis & effectis, ſubiectis & adiunctis, diſ-

ſenta

ſentaneis inter ſe, comparatis inter ſe, ſic notationi cum nomine ſua quædam eſſe relatio: vt enim nomen ex notatione, ſic ex nomine notatio concludi poteſt. Quid enim obſtet dicere, Philoſophus eſt, quare ſapientiæ ſtudioſus.

CONIVGATA.

Coniugata dicuntur vocabula, quæ ab vno principio variè commutantur. Ouidius,

Aurea ſunt verè nunc ſecula, plurimus auro 2. de arte
Venit honos, auro conciliatur amor.

» Vide (ait Cælius ad Ciceronem) ne dum pudet Libro 8.
» te parum optimatem eſſe, parum diligenter, quod
» optimum ſit eligas. Iuuenalis,

Summum crede nefas, animam præferre pudori, Saty. 8.
Et propter vitam viuendi perdere cauſſas.

» Cicero de Dionyſio tyranno, Iam menſas ar- 3. de Natura Deorum.
» genteas de omnibus delubris iuſſit auferri, in qui-
» bus quod more veteris Græciæ inſcriptum eſſet,
» BONORVM DEORVM: vti eorum bonitate velle
ſe dicebat. Propertius,

Libertas quoniam nulli iam reſtat amanti, Libro 2.
Nullus liber erit, ſi quis amare velit.

» Cicero in Piſonem, Cùm enim eſſet omnis cauſ-
» ſa illa mea conſularis & ſenatoria, auxilio mihi
» opus fuerat & conſulis & ſenatus.

Magnus vſus eſt huius loci cùm alijs multis in rebus, tum ſæpe in iocis & agnominatione rhetorum. Cicero ad Atticum de Clodianis iudi- Libro. 1.

„ cibus, Tribuni non tam ærarij, vt appellantur,
Actio 4. quàm ærati. Idem in Verrem, Quæ iſte cum co-
„ gnouiſſet nouus Aſtrologus, qui non tam ratio-
„ nem cæli, quàm cælati argenti duceret. Hic locus relationem etiam ſentit, ſed vno tantùm vocabulo: vt enim diſſentanea diſſentaneorum, & ſimilia ſimilium, ſic coniugata coniugatorum rectè dicentur.

DISTRIBVTIO AC primùm ex cauſis.

SEd iam tempus eſt deſcriptis argumẽtis principibus, vt dicamus quæ ſint à principibus orta: ea porrò duo ſunt, diſtributio & definitio.

Diſtributio eſt totius in partes diuiſio: itaque tã multiplex ſit neceſſe eſt diſtributio, quàm varia totius & partium ratio ſit. Optimè verò & commodiſsimè quadripertita ex cauſis, effectis, ſubiectis, adiũctis inſtituetur, vt intelligatur quibus è fontibus hæc hauriantur. Ex cauſis partitionẽ vocamus, cùm partes cauſſæ ſunt, totũ verò effectus. Quod genus frequentiſsimum eſt in rebus his quæ ex partium cõiunctione conficiuntur, vbi totum nec id eſt, quod partes: nec partes viciſsim, quod totum eſt: vt hominis partes cùm dicimus animam rationis compotem, & corpus: hominem nec corpus, nec animam eſſe volumus, nec animam viciſsim corpúſve hominem facimus: ſed ex anima cum corpore coniuncta conſtare

404

ſtare hominẽ ſignificamus. Princeps igitur cùm de re aliqua diſſeritur, diſtributio eiuſmodi, ſi res ferat, erit: quæ propoſitæ rei cauſſas eam conſtituentes diſtinctis partibus explicabit: quales ferè ſunt Poëtarum & oratorum, cùm totã ſibi propoſitam materiam in certas partes diducunt. Cicero, Intelligo, Iudices, tres totius accuſationis partes fuiſſe: & earum vnam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus eſſe verſatam. Virgilius, Pro Muræ.

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram
Vertere, Mecœnas, vlmíſque adiungere vites
Conueniat, quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atque apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Geor. I.

Vſus huius diſtributionis latius patet, nec ſolùm res integra ex membris omnibus, vt in ſuperioribus exemplis, ſed ex eorum aliquot diſputatur. Sic Catullus in amicam Formiani, de pulchritudine ex eius aliquot partibus argumentatur:

Salue nec minimo puella naſo,
Nec bello pede, nec nigris ocellis,
Nec longis digitis, nec ore ſicco,
Nec ſanè nimis elegante lingua,
Decoctoris amica Formiani,
Tén' prouincia narrat eſſe bellam?
Tecum Lesbia noſtra comparatur?
O ſeclum inſipiens & infacetum!

Aliquando ex vno tantùm membro: vt apud

eundem Poëtam,

Quintia formoſa eſt multis, mihi candida, longa,
Recta eſt: hæc ego ſic ſingula confiteor:
Totum illud formoſa, nego: nam nulla venuſtas,
Nulla in tam magno corpore mica ſalis.

Leſbia formoſa eſt: quæ cùm pulcherrima totá eſt, tum omnibus vna omnes ſurripuit veneres. Contrà verò de membris vel vnum, vel aliquot, vel omnia ex integra re concludere licebit.

DISTRIBVTIO EX EFFEctis, vbi de genere & ſpecie.

SEcundus diſtributionis modus ex effectis eſt, cùm id quod diuiditur cauſſa eſt, & partes effecta ſunt: qualis eſt apud Ciceronem Pythagorea hominum partitio, cùm Pythagoras Leonti, cui ſe Philoſophum eſſe dixiſſet, explicat qui homines Philoſophi ſint: Pythagoram ait reſpõdiſſe
Tuſcu. 1. ,, ſimilem vitam hominum, & mercatum eum, qui
,, haberetur maximo ludorũ apparatu, totius Græ
,, ciæ celebritate: nam vt illic alij corporibus exer-
,, citatis gloriam & nobilitatem coronæ peterent,
,, alij emendi aut vendendi quæſtu & lucro duce-
,, rentur, eſſet autem quoddam genus eorum, idque
,, vel maximè ingenuum, qui nec plauſum, nec lu-
,, crum quærerent, ſed viſendi cauſſa venirent, ſtu-
,, dioséque perſpicerent, quid ageretur & quomo-
,, do. Ita nos quaſi in mercatus quadam celebritate
,, ex vrbe aliqua, ſic in hanc vitam ex alia vita &

natura

„ natura profectos,alios gloriæ ſeruire, alios pecu-
„ niæ: raros eſſe quoſdam,qui cæteris omnibus pro
„ nihilo habitis,rerum naturam ſtudioſè intueren-
„ tur,hos ſe appellare ſapiētiæ ſtudioſos:id eſt enim
„ Philoſophos. In hoc ſecundo distributionis modo diuiſio generis in ſpecies excellit: Genus eſt,quod duas,aut plures partes ſuÿpſius communione ſimiles amplectitur. Species eſt pars ſubiecta generi: Sic animal hominis & beſtiæ genus dicimus:quia natura animalis ex æquo homini & beſtiæ attribuitur: vtrunque enim pariter animal eſt,id eſt, ſubſtantia corporata,animata,ſentiēs: proprium itaque generis erit de multis partibus interroganti quid eſt, reſponderi. Interdum autem generis
„ nomine pro ſpecie abutimur. Cicero,Si quis om- 1.de ora.
„ ne ius ciuile in genera diuidat,genera ſpecies appellat. Sunt autem genera & ſpecies ex cauſſarum & effectorum locis. genus enim quaſdam cauſſas ſpeciei ſignificat: ſpecies igitur generis effecta quædam viciſſim ſignificabit. Nec ſolùm genera ad ſpecies, ſed ſpecies ipſæ ad confirmanda genera adhibentur: eáque eſt generis & ſpeciei,quæ cauſſæ & effectus, quæ ſubiecti & adiuncti,quæ diſſentaneorum inter ſe ratio. Diſtributio autem generis in ſpecies vt firmiſſima nobiliſſimáque eſt,ita rara admodum & perdifficilis inuentu, vt vulgatiſſima illa in ſcholis animalium diuiſio in hominem & beſtiam,manca ſit,ſi

veterum

veterum Philoſophorum decreta ſpectes. Deos enim ſuos Mundum, Solem, Lunam, animalia nominabant. Sed huc referamus, quod proximum fuerit: & exempla, quæ poſſumus, afferamus. Erant autem animantium genera quatuor, quorum vnum diuinum atque cæleſte, alterum pennigerum & aëreum, tertium terreſtre, quartum diuinæ animationis, Plato in Timæo. Ouidius idē paulò ſecus in Deos, piſces, feras, volucres, homines partitur:

Metam. 1 *Neu regio foret vlla ſuis animalibus orba,*
Aſtra tenent cæleſte ſolum, formæq́ Deorum:
Ceſſerunt nitidis habitandæ piſcibus vndæ:
Terra feras cepit: volucres agitabilis aër:
Sanctius his animal mentiſque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet,
Natus homo eſt.

Offic. 1. *Cice. Sed omne quod honeſtum eſt, id quatuor „ partium oritur ex aliqua: aut enim in perſpicien„ tia veri ſolertiáque verſatur: aut in hominum ſo„ cietate tuenda, tribuendóq; ſuum vnicuique, & „ rerum contractarum fide: aut in animi excelſi, „ atque inuicti magnitudine ac robore: aut in om„ nibus quæ fiunt, quæq; dicuntur ordine & modo, „ in quo ineſt modeſtia & temperantia. Virtus à Cicerone diuiditur in prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam. Nihil verò intereſt, an genus in ſpecies, an in earum formas diſtribuas:*

vt

406

vt vulgò in ſcholis, animalium dicitur aliud rationale, aliud irrationale. Species enim in hac diſtributione ſunt, ſed euidentius expoſitæ: totum enim quod diuiditur, in partibus nihilominus intelligitur: tanquam ſi diceres, animalium aliud animal eſt rationale, aliud animal irrationale. Vſus generis ac ſpeciei maximus eſt: nec ſolùm ad diſtributionis illum modum, ſed omnino cùm ex genere ſpecies, vel contrà concludimus. Ex genere ſpecies plures, vt cùm Cicero obijcit ſibi,
» Tu es orator, Archias Poëta: quomodo igitur de- Pro Arc.
» bes illi fructum eloquentiæ tuæ? Etenim, ait, om-
» nes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent
» quoddam commune vinculum: & quaſi cogna-
» tione quadam inter ſe continentur. Ars, genus eſt poëticæ & eloquentiæ. Ex genere autem ſpecies vnica. Catullus,

Nulli ſe dicit mulier mea nubere malle,
Quàm mihi, non ſi ſe Iuppiter ipſe petat:
Dicit, ſed mulier cupido quod dicit amanti,
In vento & rapida ſcribere oportet aqua.

Mulier, genus eſt huius mulieris. A ſpecie vnica genus concluditur apud Ciceronem in An- Philip. 8.
» tonium, cùm quidam Antonianum motum, tumul
» tum dicerent, negarent eſſe bellum. At in quo
» fuit controuerſia? belli nomen ponendum in ſen-
» tentia quidam non putabant: tumultum appella-
» re malebant, ignari non modò rerum, ſed etiam

verbo

„ verborum:poteſt enim bellum ſine tumultu, tu-
„ multus eſſe ſine bello non poteſt. Martialis autẽ Baccharam pollicentem omnia quæ opus eſſent, feſtiuè carpit, dum ſpecies colligit rerum neceſſariarum, quas Bacchara non ſuppeditaret:

Lib. 7. *Si quid opus fuerit, ſcis me non eſſe rogandum:*
Bis nobis dicis Bacchara, térque die:
Appellat rigida triſtis me voce Secundus:
Audis, ſed neſcis Bacchara quid ſit opus.
Penſio te coram petitur, claréque, palámque:
Audis, ſed neſcis Bacchara quid ſit opus.
Eſſe queror gelidáſque mihi, tritáſque lacernas:
Audis, ſed neſcis Bacchara quid ſit opus.
Hoc opus eſt ſubitò fias vt ſydere mutus,
Dicere ne poſſis Bacchara quid ſit opus.

Ad ſpeciei argumentũ pertinent omnia ferè exempla, quæ rebus generaliter propoſitis ſubijciuntur. Dij præſentiam ſuam exhibent hominibus, ait Cicero, vt Caſtor, Pollux, Fauni: quæ exempla ſpecies quædam deorum ſunt. Aliâs itaq; à genere diſputatio deſcendit ad ſpecies explicãdas: aliâs ab his aſcendit ad generis amplificationem. In artium verò ſtudijs longè principẽ locũ tenent genera & ſpecies rerum, quorum tamen cognitio perobſcura eſt & perdifficilis inuentu.

2. de Natu. deorum.

DISTRIBVTIO EX ſubiectis.

TErtius diſtribuendi modus eſt ex ſubiectis, cùm adiunctũ totũ eſt, partes ſunt ſubiecta.

Cic.

» Cic. Fuit iam à Platone accepta philoſophandi Acad.1.
» ratio triplex: vna de vita & moribus: altera de
» natura & rebus occultis: tertia de diſſerendo &
» quid verum, & quid falſum, quid rectum in ora
» tione, prauúmque, quid conſentiens, quid repu-
» gnans iudicando. Catullus,

Virginitas non tota tua eſt, ex parte parentum eſt,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri:
Tertia ſola tua eſt: noli pugnare duobus,
Qui genero ſua iura ſimul cum dote dederunt.

DISTRIBVTIO EX adiunctis.

QVartus diſtributionis modus eſt, cùm ſubiectũ totum eſt, res adiunctæ, partes: vt cùm corporum alia dicimus eſſe alba, alia nigra, alia medio quodã affecta colore. Virgilius,

Quinque tenent cœlum Zonæ, quarum vna coruſco Geor. 1.
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni.
Quam circum extremæ dextra læuáque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris,
Has inter mediámque duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuûm.

Cicero principum Romanorũ alios optimates, alios populares hoc diſtributionis modo facit:
» Duo genera, inquit, ſemper in hac ciuitate fue- Pro Seſt.
» runt eorum, qui verſari in republ. atq; in ea ex-
» cellentius ſe gerere ſtuduerunt: quibus ex ge-
» neribus alteri ſe populares, alteri optimates &
haberi

„ *haberi & eſſe voluerunt. Diſtributionis modus nullus prætereà eſt. Contrarium enim, item repugnans in contrarium & repugnans non diuiditur: vt album non in nigrum, nec in rubrum partimur: tametſi partitionis omnis totum, partéſq; ratione quadam ſeparantur, ſed propterea diſtribuendi modus nullus nouus eſt. Animaduertendum verò eſt ex quatuor traditis diſtributionum generibus, duo eſſe primaria: alterum ex cauſsis, alterum ex effectis. Atque illud, cùm totũ quod efficitur, in membra conficientia: hoc cum genus in ſpecies, earúmque formas diſtribuitur. In reliquis generibus nec totum, nec partes verè dicuntur, ſed ex adiunctione quadam: totũ enim à partibus, & partes à toto in his ſeparari ſæpe poſſunt: quod à totius & partium natura eſt alienum. Incidunt tamen tales aliquando rerum diſtributiones, & perſæpe neceſſariæ ſunt, cùm meliores ignotæ ſunt: vt in hac inuentionis dialecticæ doctrina primæ argumentorum diuiſiones, leuiſſimæ fateor, ſed quibus nil adhuc melius eſt inuentum. Sed de diſtributione ſatis: ad definitionẽ eſt veniendum.*

DEFINITIO.

DEfinitio eſt oratio, quæ quod quæritur propriè & breuiter explicat quid ſit: propriè vt omni ſoli definitæ rei definitio perpetuò conueniat. Nomen ipſum definitionis à menſoribus

transla

408

translatum eſt: quod vt illic certis finibus & terminis agri: ſic vis, naturáque rerum ſuis partibus hîc comprehenditur. Definiẽdi genera duo ſunt, alterum propriè definitio, alterum deſcriptio nominatur.

DEFINITIO PROPRIA.

DEfinitio propria ex cauſsis propriam, veramque rei naturam conſtituentibus explicat quid ipſa res ſit, idque plerunque duobus vocabulis generis & formæ cauſſas omnes propoſitæ rei continentibus, quo pacto hominem definimus animal rationale. Animalis enim nomine (quod genus eſt) natura corporata ſignificatur, quæ materies hominis eſt, & viuendi & ſentiendi vis: quæ virtutes duæ ſunt animæ: tum additur rationale, extrema conſummatio: quæ vis forma eſt hominis, & efficiens modo quodã eſt: ſtatum enim eius tuetur: & finis item, quia ad rationis abſolutionem perfectionémque tendunt omnes vigiliæ, cogitationéſq; noſtræ. Ita genere formáque rei cùm definitio efficitur, omnium cauſſarum (quæ ſunt in re ipſa) genera complectitur. Ex hoc itaque genere ferè conſtant artiũ definitiones: Rhetorica, eſt virtus dicendi: Dialectica, virtus diſſerendi.

DESCRIPTIO.

CVm verò reliquis etiam argumentis vtimur ad explicandum quid ſit quod quæritur,

tur, deſcriptio nominatur, eaque interdum breuitate par ſuperiori. Ouidius,

Amo.2. *Stulte, quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago?*

Horatius,

Epiſt.1. *Ira, furor breuis eſt.*

Philip.2. *Cic. Pax, tranquilla libertas. Nec tamen hac breuitate definiendi perpetuò vtimur. deſiderat plerunque & res ipſa, & auditor pleniorē, ſplendidioremque orationem. Ita plerunque aſſumuntur orationes longiores ad explicandum definiēdúmque quod quæritur: vnde efficitur aliquid proprium, quod in aliam rem nullam transferri poßit. Sic apud Virgilium fama pingitur:*

Aene.4. *Fama, malum, quo non aliud velocius vllum*
Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo.
Parua metu primo, mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens ira irritata deorum
Extremam (vt perhibent) Cœo Enceladóque ſororem
Progenuit pedibus celerem & pernicibus alis.
Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures,
Nocte volat cæli medio, terræque per vmbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes,
Tam ficti prauíque tenax, quàm nuntia veri.

Similis eſt illa ex effectis gloriæ definitio apud

„ Ciceronem: Sed tamen ex omnibus præmijs vir- Pro Mil.
„ tutis, ſi eſſet habenda ratio præmiorum, ampliſſi-
„ mum eſſe præmium gloriam: hanc vnam, quæ bre-
„ uitatem vitæ poſteritatis memoria conſolaretur,
„ quæ efficeret vt abſentes adeſſemus, mortui vi-
„ ueremus: hanc denique eſſe, cuius gradibus etiã
„ homines in cælũ videantur aſcendere. Sic Gnato
definitur apud Terentium: In Eunu.

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerũ volũt,
Nec ſunt tamẽ: hos cõſector, hiſce ego non paro me vt rideãt,
Sed his vltrò arrideo, & eorum ingenia admiror ſimul.
Quicquid dicũt, laudo: id rurſum ſi negant, laudo id quoq;
Negat quis, nego: ait, aio: poſtremò imperaui egomet mihi
Omnia aſſentari: is quæſtus multò eſt vberrimus.

Tales ſunt deſcriptiones in Poëtis, & oratoribus, perſonarum, vrbium, regionum, fluminum, montium, ex omnibus argumentorum generibus. Atque huiuſmodi definitionibus perſpicuis magis quàm breuibus referta ſunt in bonis authoribus tota volumina. nec prætereundum eſt reciprocationem probationis hîc eandem eſſe, quæ in ſuperioribus eſt argumentis: vt enim ex definitione ſæpe res definita diſputatur, ſic contrà ex definita re definitio aliquando cõcludetur. Atq; toto in definiendi genere non tã breuitatis, quàm perſpicuitatis habendã ratio eſt. non enim memoriæ gratia ſolùm (quã breuitas adiuuat) ſed multò magis intelligentiæ, quam perſpicuitas efficit,

definiendi via quæſita eſt. Ac certè tenendum illud eſt in tradẽdis artibus definitiones illas duobus vocabulis comprehenſas genere & forma, magis eſſe comprehenſiones breues, quàm faciles explicationes: niſi ab attento diligentiq; doctore diſcipulis familiariter & intelligenter exponantur. Atque vt cauendum eſt diligenter ne quid ad diſertam expoſitionem deſit, ita prouidendũ ne quid redundet.

ASSVMPTA ARGVMENTA.

INſitis argumẽtis expoſitis, ad extrinſecus aſſumpta veniendum eſt: quæ aſſumuntur, non vt inſita, ex altera parte quæſtionis, ſed ex tota quæſtione, quã deus homóve negáuerit aut affirmauerit, vnde teſtimonia nominantur. Diuina ſunt quæ vel à Deo ipſo eduntur, vel ab hominibus, aliíſve naturis inſtinctu diuino afflatis funduntur. Diuina igitur teſtimonia ſunt vera oracula, quæ ſacris literis continentur. Sed exempla proferamus, qualia nobis authores hi (quibus adhuc ſumus vſi) ſuppeditant, vt illuſtriorem locũ faciamus. Tibul.

Libro 3. Quòd ſi vera canunt ſacris oracula templis:
Hæc illi noſtro nomine dicta refer.
Hoc tibi coniugium promittit Delius ipſe:
Felix, ac alium deſine velle virum.

Pro Mil. Cic. Itaque hoc Iudices, non ſine cauſſa fictis
» fabulis doctiſsimi homines memoriæ prodiderũt

eum,

„ eum,qui patris vlciſcendi cauſſa matrem neca-
„ uiſſet, variatis hominum ſententijs non ſolùm hu
„ mana,ſed etiam deæ ſapientiſſimæ ſententia libe
„ ratum. Teſtimonium Palladis eſt. Humana autem teſtimonia ſunt Philoſophorum ſententiæ: vt Socratis illud, Vnicum bonum ſciētia,& vnicum malum,ignorantia. Et Poëtarum. Virgil.

Diſcite iuſtitiam moniti,& ne temnite diuos. Aenei. 6.

Iuuenalis,

Dat veniam coruis,vexat cenſura columbas. Saty. 2.

Horatius,

—Mors,vltima linea rerum. Epiſt. 1.

Martialis,

Extra fortunam eſt,quicquid donatur amicis. Lib. 5.

„ Oratorum. Cic. Propoſita inuidia, morte, pœ- Pro Mil.
„ na qui nihilo ſegnius Remp. defendit, is vir verè
„ putandus eſt. Excellentium virorum, vt Solo-
„ nis: Neque ſolùm vt Solonis dictum vſurpem, Cic. ad Brutum.
„ qui & ſapiens fuit vnus ex ſeptem, & legum
„ ſcriptor ſolus ex ſeptem. Is rempub. duabus re-
„ bus contineri dixit, præmio & pœna: huc pacta
„ referenda ſunt. Cicero pactum reprehendit An-
„ tonij de perdēda republ. cum Cæſare: Quid autē Philip. 2.
„ agebatur, niſi vt delere & euertere Rempub.
„ funditus velles? cùm te neque principes ciuitatis
„ rogando, neque maiores natu monendo, neq; fre-
„ quens ſenatus agendo de vendita atque addicta
„ ſententia mouere poſſet. Huc etiā promiſſa per-

Philip. 5. *tinent. Idem, Audebo etiã obligare fidem meã,*
» *P. C. vobis, populóque Romano: quod profectò*
» *cùm me nulla vis cogeret, facere non auderem:*
» *pertimeſcerémque in re maximè periculoſa opi-*
» *nionem temeritatis: promitto, recipio, ſpondeo P.*
» *C. Cæſarem talem ſemper fore ciuem, qualis ho-*
» *die ſit; qualémque eum maximè velle & optare*
» *debemus. Eſt quoque teſtimonij quædã vis: cùm*
» *iubemus contradicentem experiri. Terentius,*

In Eunu. *Fac periculum in literis, fac in palæſtra, in muſicis, quæ liberum*
Scire æquum eſt adoleſcentem ſolertem dabo.

Ouidius,

Triſt. 1. *Quod magis vt liqueat, néue hoc ego fingere credar,*
Ipſe velim pœnas experiere meas.

Huc ſimiliter ſpectat iuſiurandum: quale eſt Virgilianum illud,

Aenei. 6. *—per ſydera iuro,*
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Inuitus regina tuo de litore ceſsi.

Teſtimonijs autem humanis vulgò ab imperitis & ſimplicibus creditur, ſi prudens, probus, noſtri ſtudioſus teſtis videatur. Monet tamen Socrates apud Platonem & rhetores in præceptis de hac ipſa re, in exquirenda veritate teſtimonijs tantum credendum eſſe, quantum ratio permiſerit. Atque idcirco hoc argumenti genus expers artis appellauero, quia ferè nihil admodum

approbationis, id eſt artis huius (quæ argumenta & probationes oſtendit) habeat. Quanquam ſcio aliam huius nominis rationem à rhetoribus afferri. Conſideranda eſt ergo in teſtimonio cauſſa cur dictum ſit: teſtis vita, moréſque ſpectandi.

PERORATIO INVENTIONIS.

HActenus inuẽtionis dialecticæ genera expoſita ſunt: in quibus ſingulis quæ vis eſſet oſtendimus. Nunc autem in vniuerſum monendum illud eſt, propoſitis quæſtionibus vt accommodata argumenta quærantur: Si artes, ſi res ſtabiles & æternæ ſunt ſubtiliter explicandæ, ex cauſſis aſſumpta declaratio aptior erit: ſi deliberatio de pace, iudicium de facinore, commendatio rectè factorum, aut quiduis eorum quæ quotidie euenire ſolent, diſputandum erit: nullus erit locus inuentionis qui iuuare non poſſit. Nec verò conturbemur, quòd & cauſſa & effectus & ſubiectum & adiunctum, ac omnia argumenta, eadem res eſſe poſſit: vt animal efficitur à certis cauſſis, & quædam efficit. Idem ſubiectum eſt multorum adiunctorum, & ſubiecti cuiuſdam eſt adiunctum, vt terræ, idem & ſpecies & genus: argumenta enim rationes puræ ſunt, & nudæ, & ſatis habent, ſi ratione diſtinguantur, quanuis aliquando in eadem re conueniant.

PETRI RAMI VEROMANDVI

INSTITVTIONVM DIALECTICARVM

Liber ſecundus.

DIſpoſitio, eſt apta rerum inuentarum collocatio: quæ ſanè pars doctrinæ ad memoriam etiam confirmandam plurimùm valet, vt vna eadémq; inſtitutio ſit duarum maximarum animi virtutũ intelligentiæ & memoriæ. Itaque cùm de diſpoſitionis arte dixero, de memoriæ quoque arte dixero: ſed hæc poſteà.

Dialecticæ diſpoſitionis genera duo ſunt, ſyllogiſmus & methodus. Syllogiſmus ſicuti cætera huius artis præcepta ex vſu communi deducẽdus nobis eſt: & res hîc eſt facillima, vt ſi de finibus agrorum arbiter conſtituatur imperitus agricola, paréſne ſint agri, an impares, nullã de re protinus ſententiam feret, decempedâ, aut alia quauis regula prius vtrunq; metietur, tum ſi rectè normæ pariter ambo conuenient, pares eſſe: ſin minus, impares iudicabit. Regula tertio loco adhibita pro argumento eſt, cuius cum duobus agris, id eſt rebus in quæſtione poſitis, diſpoſitione & accommo

commodatione factum iudicium eſt. Sillogiſmus igitur erit argumenti cum quæſtione conſtans & firma collocatio, vnde quæſtio ipſa vera falsáve iudicatur. Hîc igitur vnius argumenti cum quæſtione diſponēdi leges & præcepta ponuntur, & quæ vera poßit æſtimatio de propoſita quæſtione fieri. Atque hæc pars eſt, quæ iudicium propriè nominatur, quia ſyllogiſmus de omnibus rebus iudicandi communis regula ſit. Latinè argumentatio & ratiocinatio dicitur. Argumentatio, quia ſit argumēti (quemadmodum diximus) cum quæſtione collocatio. Ratiocinatio et ſyllogiſmus vna & eadem ratione appellatur: συλλογίζομαι enim & ratiocinor idem valent: & vtrunque à rationibus numarijs traductum videtur: vel hinc illuc eſt ſimilitudine translatum: quemadmodum enim boni ratiocinatores addendo deducendóque vident, quæ reliqui ſumma fiat, ita dialectici partibus addendis & ſubducendis ſummam quandam rationis explicant. Vt ſi Stoicum illud quæratur, An omne bonum ſit honeſtum? & ex adiunctis argumentum ſumatur ad affirmandum, quòd laudabile, argumēto cū quæſtionis partibus addito diſpoſitóq; cōcluſio breuiter ſic efficitur:

Omne laudabile eſt honeſtum:
Omne bonum eſt laudabile:
Omne igitur bonum eſt honeſtum.

Hoc conſectarium quarto de finibus Cicero

verbis iiſdem concluſit. In quo exẽplo videmus argumentum additum cum vtraque parte quæſtionis, deinde facta velut ſumma cõcluſam eſſe quæſtionem. Syllogiſmi autẽ diuiſio duplex eſt, diuiditur enim primum in membra quædam quibus componitur, Propoſitionem, Aſſumptionẽ, Complexionem. Propoſitio, eſt prima pars ſyllogiſmi, in qua diſponitur argumentum cum maiore vel vtroque ſimul quæſtionis extremo, vt in exemplo propoſiti ſyllogiſmi:

Omne laudabile eſt honeſtum.

Vbi cum maiore parte quæſtionis (honeſtum) argumentum (laudabile) diſpoſitum collocatúmque eſt. Aſſumptio, ſecũda pars eſt ſyllogiſmi, in qua diſponitur argumentum cum minore quæſtionis extremo: vt

Omne bonum eſt laudabile.

Vbi argumentum (laudabile) cum minore extremo quæſtionis (bonum) ordinatum eſt. Complexio, eſt vltima pars ſyllogiſmi, vbi quæſtionis partes denuò coniunguntur: vt

Omne igitur bonum eſt honeſtum.

Quæſtio enim erat (An omne bonum eſſet honeſtũ) quæ ſuis partibus tandem redintegrata & concluſa eſt. Concluſio aliquando totam ratiocinationem ſignificat, non complexionem ſolam: & Cicero propriè hanc poſtremam partem complexionem nominat.

Secundo loco ſyllogiſmus in ſimplicem & coniunctum diuiditur. Simplex qui conſtat ex ſimplici diſpoſitione argumenti. Vt in propoſito exẽplo argumentum(laudabile)non cum vtraque quæſtionis parte ſimul collocatur, ſed ſeparatim cum ſingulis: & hîc nihil intereſt, an coniuncta ſit enuntiatio, modò diſpoſitio permaneat eadem. vt ſi dicas

Quicquid eſt laudabile, id eſt honeſtum:
Quicquid eſt bonum, eſt laudabile:
Quicquid eſt igitur bonum, eſt honeſtum.

Partes ſyllogiſmi non ſunt enuntiationes ſimplices, vt in priore ſyllogiſmo, ſed coniunctæ: relatæ enim ſunt: diſpoſitio tamen prorſus eadem eſt ſuperiori: quod etiam copulatorum pronuntiatorum commune eſt. Quamobrẽ quoniam ſyllogiſmus certa diſpoſitio eſt argumenti, quæ in ſimplicibus enuntiatis, & in relatis, copulatiſq; nullo pacto mutatur, ſed ſimplex & vniuſmodi permanet, ſyllogiſmos talles, ſimplices propter ſimplicem argumenti diſpoſitionẽ nominabimus. Simplicium ſyllogiſmorum genera tria ſunt. In primo argumentum maiorem partem quæſtionis antecedit, minorem conſequitur. Cuius generis concluſionum quatuor modi affirmationis & negationis generalis aut ſpecialis differentia diſtinguuntur.

PRIMVS

PRIMVS MODVS.

PRimus modus vſquequaque vniuerſus & affirmatus:

Quicquid eſt iuſtum, idem eſt vtile:
Quicquid eſt honeſtum, idem eſt iuſtum:
Quicquid igitur eſt honeſtum, idem eſt vtile.

Offic.2. Quod ita concludit Cicero: Summa quidem au„ thoritate Philoſophi ſeuerè ſanè atque honeſtè „ hæc tria genera confuſa, cogitatione diſtinguunt. „ Quicquid enim iuſtum ſit, id etiam vtile eſſe cen„ ſent. Itemq; quod honeſtum, idem iuſtum. Ex quo „ efficitur, vt quicquid honeſtum ſit, idem ſit vtile. Ouidius aliter, ſed breuius concluſit, cùm quæreret à Iano, quare annus à bruma inciperet:

Faſt.1. *Quæſieram multis, non multis ille moratus*
Contulit in verſus ſic ſua verba duos:
Bruma noui prima eſt, veteriſque nouiſſima Solis,
Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Complexio ex quæſtione intelligitur: Aſſumptio ſecundo loco eſt: Propoſitio vltimo.

Principium Phœbi, eſt anni principium:
Bruma eſt principium Phœbi:
Bruma igitur eſt anni principium.

Item,

Omnia quæ ſecundum naturam ſunt, habenda ſunt in bonis:
Senibus emori ſecundum naturam eſt:
Senibus igitur emori bonum.

De Senectute. Sic Cato concludit apud Ciceronem, Omnia ve„ rò (ait) quæ ſecundum naturam fiunt, ſunt habenda in

„ da in bonis. Quid eſt autem tam ſecundum natu-
„ ram, quàm ſenibus emori? quod idem contingit
„ adoleſcentibus aduerſante & repugnante natu-
„ ra. Itaque adoleſcentes mori ſic mihi videntur,
„ vt cùm aquæ multitudine vis flãmæ opprimitur:
„ ſenes autem ſic vt ſua ſponte nulla adhibita vi
„ conſumptus ignis extinguitur. Syllogiſmos verò breueis & ſtrictim ad artis legem concluſos perrarò in Poëtis & Oratoribus, atq; etiam in Philoſophis, & omnino in hominum non ineptorum & imperitorum ſermonibus inuenies: ſed vſus ſequendus nobis tamen eſt, & ſententiæ ad diſpoſitionem doctrinæ referẽdæ ſunt: ridiculam enim faciemus artem, ſi ſtatuemus nullum eſſe hominum ſtabile iudicium, niſi quod tribus verbis fuerit expreſſum: ſententia ponderanda eſt, non numeranda verba ſunt. Et quemadmodum naturalis iudicij ſedes non in lingua & manu, ſed in animo & mente collocatur: ſic artificioſi iudicij ratio non ex verbis, quæ promuntur voce aut ſcripto, ſed ex orationis intimo ſenſu habenda eſt.

SECVNDVS MODVS.

SEcundus modus vſquequaque vniuerſus, ſed aſſumptione duntaxat affirmatus.

Nihil quod miſeri poſſeſſoris eſſe poſſit, bonum eſt:
Omnia fortunæ commoda miſeri poſſeſſoris eſſe poſſunt:
Nulla igitur fortunæ commoda bona ſunt.

„ Cice. Non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, Tuſcu. 5.

„ benda,quibus abundãtem licet eſſe miſerrimum.
„ An dubitas quin præſtans valetudine, viribus,
„ forma,acerrimis integerrimiſque ſenſibus, adde
„ etiam,ſi lubet,pernicitatem & velocitatem: da
„ diuitias,honores, imperia,opes,gloriam: ſi fuerit
„ is,qui hæc habet,iniuſtus,timidus, hebeti ingenio
„ atque nullo, dubitabiſne eum miſerum dicere?
„ Qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat,mi-
„ ſerrimus eſſe poßit? Horatius,

Libro 1. Epiſto. *Quo melior ſeruo,quo liberior ſit auarus,*
In triuijs fixum cùm ſe demittit ob aſſem,
Non video: nam qui cupiet,metuet quoque: porrò
Qui metuens viuit,liber mihi non erit vnquam.

Breuius ita facies:

Nemo timidus eſt liber:
Omnis auarus eſt timidus:
Nullus auarus igitur eſt liber.

Auarum & cupidum pro eodem hîc intelligit: & ſic Terentiana illa de regendo amore conſultatio concluditur:

In Eunu. *Here quæ res in ſe neque conſilium,neque modum*
Habet vllum,eam conſilio regere non potes.
In amore hæc omnia inſunt vitia,iniuriæ,
Suſpiciones,inimicitiæ,induciæ,
Bellum,pax rurſum.incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere,nihilo plus agas,
Quàm ſi des operam,vt cum ratione inſanias.

Hæc ſententia breuius ita concluditur:

Nulla res conſilio,modóque deſtituta,conſilio regi poteſt:

Omnis

Omnis amor eſt conſilio,modóque deſtitutus:
Nullus igitur amor conſilio regi poteſt.

Reliqui modi ſpeciales ſunt ex aſſumptione & complexione ſpecialibus.

TERTIVS MODVS.

TErtius modus affirmatus vſquequaque,ſed propoſitione tantùm vniuerſus.

Omnes COSS. virtutis commendatione facti,Rempub.maximè tueri debent:
Quidam ſunt COSS. virtutis commendatione facti:
Quidam igitur Rempub.maximè tueri debent.

Nihil autem refert pro ſpeciali proprium enuntiatum ponere.

Omnes COSS. virtutis commendatione facti, Rempub.maximè tueri debent:
Cicero eſt Conſul virtutis commendatione factus:
Cicero igitur Rempub.acerrimè tueri debet.

,, *Sic de ſe Cicero, Nam cùm omniū conſulum gra-* Agra.2.
,, *uis in Republ.custodienda cura ac diligentia de-*
,, *bet eſſe,tum eorum maximè,qui non in incunabu*
,, *lis,ſed in campo ſunt conſules facti. Nulli populo*
,, *Romano pro me maiores mei ſpoponderunt, mi-*
,, *hi creditum eſt:à me petere quod debeo,meipſum*
,, *appellare debetis : quemadmodum cùm pete-*
,, *bam, nulli me vobis authores generis mei com-*
,, *mendarunt : ſic ſi quid deliquero , nullæ ſunt*
,, *imagines, quæ me à vobis deprecentur. Quare*
,, *modò vt vita ſuppetat (quanquam ego ſum is,*
qui

„ qui eam poſsim ab iſtorum ſcelere inſidiíſque de-
„ fendere) polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide,
„ Rempubl. vigilanti homini, non timido, diligenti,
„ non ignauo commiſiſtis. Sic Ouidius breuiter,

Faſt. 1. *Proſpera lux oritur: linguíſque, animíſque fauete:*
Nam dicenda bono ſunt bona verba die.

Aſſumptio prima eſt, complexio ſecunda: propoſitio poſtrema.

Cùm culpa careas, aduerſa fortuna fortiter eſt ferenda.
Euander culpa caret:
Euandro igitur fortuna fortiter eſt ferenda.

Sic Ouidius,

Faſt. 1. *Cui genitrix flenti, fortuna viriliter, inquit,*
Siſte puer lachrymas, iſta ferenda tibi eſt.
Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugauit,
Sed Deus, offenſo pulſus es vrbe Deo.
Nec meriti pœnam pateris, ſed numinis iram:
Eſt aliquid magnis crimen abeſſe malis.
Conſcia mens vt cuique ſua eſt, ita concipit intra
Pectora pro facto ſpémque metúmque ſuo.

QVARTVS MODVS.

Qvartus modus ſolâ & propoſitione vniuerſus, & aſſumptione affirmatus:
Nemo ſobrius ſaltat:
Murena eſt ſobrius:
Murena igitur non ſaltat.

Locus eſt in defenſione Murenæ, vbi ſaltatorem appellauerat Lucium Murenã Cato: Quare
„ cùm iſta ſis authoritate, non debes M. Cato arri-
pere

„ pere maledictum ex triuio, aut ex ſcurrarum ali
„ quo conuitio, neque temerè conſulem P. Romani
„ ſaltatorem vocare, ſed conſpicere quibus præter-
„ eà vitijs affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui verè
„ iſtud obijci poßit. Nemo enim ferè ſaltat ſobrius
„ niſi fortè inſanit: neque in ſolitudine, neque in
„ conuiuio moderato atque honeſto: intempeſtiui
„ cõuiuij, amœni loci, multarum delitiarum comes
„ eſt extrema ſaltatio. Tu mihi arripis id quod ne-
„ ceſſe eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum: relin
„ quis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino eſſe
„ non poteſt. Nullum turpe conuiuium, non amor,
„ non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtendi-
„ tur: & cùm ea non reperiantur, quæ voluptatis
„ nomen habent, quæque vitioſa ſunt, in quo ipſam
„ luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram
„ luxuriæ reperturum putas?

Nullus amantis puellæ deceptor eſt laudandus:
Demophoon eſt Phillidis puellæ deceptor:
Demophoon igitur non eſt laudandus.

Ouidius duobus diſtichis idem concluſit:

Fallere credentem non eſt operoſa puellam In Epiſt. Phillidis.
Gloria: ſimplicitas digna fauore fuit.
Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis:
Dij faciant, laudis ſumma ſit iſta tuæ.

Secundum genus ſimplicium ſyllogiſmorum eſt, in quo argumentum vtranque partem quæſtionis conſequitur. Cuius generis ſicuti ſuperio-

ris quatuor modi ſunt. Primus & Secundus, vniuerſi. Tertius & Quartus, ſingulares.

PRIMVS MODVS.

Primus modus vſquequaque vniuerſus, ſed aſſumptione duntaxat affirmatus:

Nullus naturalis hominum cibus eſt cæde & ſanguine cruentus:
Omnis eſus carnium eſt cæde & ſanguine cruentus:
Nullus igitur eſus carnium eſt naturalis hominum cibus.

Hac concluſione Pythagoræ ratiocinatio apud Ouidiū continetur. Cuius quæſtio initio ſic eſt:

Meta. 15 Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora.

Deindę ratio propoſitionis præcedit ex enumeratione partium:

-Sunt fruges, ſunt deducentia ramos
Pondere poma ſuo, tumidæq; in vitibus vuæ:
Sunt herbæ dulces, ſunt quæ miteſcere flamma,
Mollirique queant, nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia flore.

Propoſitio ſequitur:

Prodiga diuitias, alimentáque mitia tellus
Suggerit, atque epulas ſine cæde & ſanguine præbet.

Tum alia confirmatio ex aduerſis additur:

Carne feræ ſedant ieiunia, nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armentáque gramine viuunt.
At quibus ingenium eſt immanſuetúmque, ferúmque,
Armeniæ tygres, iracundíque leones,
Cúmque lupis vrſi dapibus cum ſanguine gaudent.

Aſſumptionis ſententia proxima eſt:

Heu

Heu quàm cruentus & ſceleratus eſt eſus carnium!
Heu quantum ſcelus eſt in viſcere viſcera condi,
Congeſtóque auidum pingueſcere corpore corpus,
Alteriúſque animantem animalis viuere letho!

Complexio tandem ponitur cum iteratione argumenti & comparationis acceſſione:

Scilicet in tantis opibus, quas optima mater
Terra creat, nil te niſi triſtia mandere ſæuo
Vulnera dente iuuat, ritúſque referre Cyclopum:
Nec niſi perdideris alium, placare voracis
Et malè placati poteris ieiunia ventris.

Hæc Pythagorica monitio in hunc modum cõcluſa eſt, multíſque poſteà ornamentis illuſtrata:

Nullus animus cõturbatus, bene affectus eſt ad rõne vtẽdũ:
Sapientis animus ita ſemper affectus eſt, vt ratione optimè vtatur:
Nunquam igitur ſapientis animus eſt perturbatus.

„ Cicero ſyllogiſmum hunc ita conficit: Et quẽadmodum oculus conturbatus non eſt probè affectus ad ſuum munus fungendum, & reliquæ partes, totúm ve corpus à ſtatu cùm eſt motum, deeſt officio ſuo & muneri: ſic conturbatus animus nõ eſt probè affectus ad exequẽdum munus ſuum. Munus autem animi eſt ratione vti, & ſapiẽtis animus ita ſemper affectus eſt, vt ratione optimè vtatur: nunquàm igitur eſt perturbatus. Tuſcu. 3.

SECVNDVS MODVS.

SEcundus modus vſquequaque eſt vniuerſus, ſed propoſitione duntaxat affirmatus: vt

Omnes veri amici communia habent omnia:
Nulli hoc tempore communia habent omnia:
Nulli itaque hoc tempore veri ſunt amici.

Martialis hanc ratiocinationem ſic concluſit:

Libro 6. *Quòd non ſit Pylades hoc tempore, non ſit Oreſtes,*
Miraris? Pylades Marce bibebat idem:
Nec melior panis, turdúſve dabatur Oreſti:
Sed par atque eadem cœna duobus erat.
Tu Lucrina voras, me paſcit aquoſa Peloris:
Non minus ingenua eſt & mihi Marce gula.
Te Cadmæa Tyros, me pinguis Gallia veſtit:
Vis te purpureum Marce ſagatus amem?
Vt præſtem Pyladem, aliquis mihi præſtet Oreſtem,
Hoc non fit verbis, Marce, vt ameris, ama.

Quod ſpeciatim de Pylade & Oreſte dicit, de veris amicis generaliter eſt intelligendum. Item quod de ſe & Marco, de omnibus eiuſdem temporis hominibus eſt accipiendum.

Omnis interitus eſt ſecretio partium compoſitarum:
Nullus autem animus partibus compoſitis ſecernitur:
Nullus igitur animus interit.

Sic Cicero ratiocinatur: Aſſumptio prima eſt,
Tuſcul.5 *complexio ſecunda, propoſitio vltima: In animi*
„ *autem cognitione dubitare non poſſumus (niſi plane in Phyſicis plumbei ſumus) quin nihil ſit animis admiſtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cùm ita ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt, nec interire igitur: eſt enim interitus*

418

„ ritus quaſi diſceſſus & ſecretio ac diremptus ea-
„ rum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. Reliqui modi velut in primo genere ſpeciales ex aſſumptione & complexione ſpecialibus efficiuntur.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus ſola & aſſumptione affirmatus, & propoſitione vniuerſus: vt apud Ouidium:

Liuor, iners vitium, mores non exit in altos: 3 de Ponto.
Vtque latens ima vipera ſerpit humo:
Mens tua ſublimis ſupra genus eminet ipſum,
Grandius ingenio nec tibi nomen ineſt.
Ergo alij noceant miſeris, opténtque timeri:
Tinctáque mordaci ſpicula felle gerant.
At tua ſupplicibus domus eſt aſſueta iuuandis,
In quorum numero me precor eſſe velis.

Quod breuius ita concluditur:

Nullus liuidus petit alta:
Maximus petit alta:
Maximus igitur non eſt liuidus.
Nullius ſenſu carentis pars aliqua poteſt eſſe ſentiens:
Mundi autem partes ſentientes ſunt:
Non igitur caret ſenſu mundus.

Zeno ijs verbis apud Ciceronem ita ratiocinatur. Cicero in Paradoxis ſimiliter concludit, cùm diſputat eo tempore ciuitatem non fuiſſe, cùm à Clodio eiectus eſt: 3. de Natura Deorum.

Nulla ciuitas eſt latronum congregata multitudo:

Cùm eiectus ſum Roma, fuit latronũ cõgregata multitudo:
Cùm igitur eiectus ſum Roma, ciuitas non fuit.

„ *Quæ eſt enim ciuitas, ait, omníſne conuentus*
„ *etiam ferorum & immanium? omníſne etiam fu*
„ *gitiuorum ac latronum congregata vnum in lo-*
„ *cum multitudo? Certè negabis. Non igitur erat*
„ *tum ciuitas, cùm leges in ea nihil valebant, cùm*
„ *iudicia iacebant, cùm mos patrius occiderat, cùm*
„ *ferro pulſis magiſtratibus ſenatus nomen in Re-*
„ *publica non erat: prædonum ille concurſus & te*
„ *duce latrocinium in foro conſtitutum, & reli-*
„ *quiæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum ſce-*
„ *lus, furorémque conuerſæ num ciuitas erat? Itaq;*
„ *pulſus ego ciuitate non ſum, quæ nulla erat.*

QVARTVS MODVS.

QVartus modus ſola propoſitione & vniuerſus & affirmatus:

Scribentes bona carmina debent eſſe læti:
Ouidius non eſt lætus:
Ouidius itaque non ſcribit bona carmina.

Hanc excuſationem de ſuis carminibus hic Poëta tradidit in Triſtibus, ſed duos prætereà ſyllogiſmos effecit:

Libro. 1. *Carmina proueniunt animo deducta ſereno:*
Nubila ſunt ſubitis tempora noſtra malis.
Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt:
Me mare, me venti, me fera iactat hyems.
Carminibus metus omnis abeſt: ego perditus enſem
Haſurum iugulo iam puto, iámque meo.

Hæc

Hæc quoque quæ facio, iudex mirabitur æquus,
Scriptáque cum venia qualiacunque leget.

Cicero ad hunc modum argumentatur decemuiratum Rulli, regnum non eſſe:

Omne regnum eſt finitum:
Decemuiratus Rulli non eſt finitus:
Decemuiratus igitur Rulli non eſt regnum.

„ Verbum mihi deeſt, Quirites, cùm ego hanc „ poteſtatem regiam appello: ſed profectò maior „ eſt quædam: nullum enim regnum fuit vnquam, „ quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. Hoc verò infinitũ eſt, „ quo & regna omnia, & veſtrum imperiũ, quod „ latiſſimè patet, & ea quæ partim libera à vobis, „ partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis „ continentur. Complexio prima eſt: propoſitio ſecunda: aſſumptio tertia. Agra.2.

Secundum genus ſimplicium ſyllogiſmorum numerum concluſionum primo generi parem habet, tametſi in eo nihil niſi negatum concluditur. Eſt autem minus illuſtre, minúſque naturale, quàm primum: frequenter tamen incidit. Tertiũ genus reliquum eſt è ſimplicibus, in quo argumẽtum vtranque partem quæſtionis antecedit. Modos autem plures habet, quàm ſuperiora genera, omnes tamen ſpecialis & ſingularis complexionis. Sex autem ſunt:

PRIMVS MODVS.

Primus modus vſquequaque affirmatus, ſed propoſitione & aſſumptione duntaxat vniuerſus:

Omnes tyranni ſunt improbi:
Omnes tyranni ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

SECVNDVS MODVS.

Secundus modus, aſſumptione duntaxat affirmatus, propoſitione autem & aſſumptione vniuerſus:

Nulli reges ſunt improbi:
Omnes reges ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Reliqui quatuor modi vnam tantùm partem generalem habent.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus eſt vſquequaq; affirmatus, ſed aſſumptione tantùm vniuerſus:

Aliquis tyrannus eſt improbus:
Omnis tyrannus eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

QVARTVS MODVS.

Quartus modus eſt vſquequaque affirmatus, ſed propoſitione tantùm vniuerſus:

Omnis tyrannus eſt improbus:
Aliquis tyrannus eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

420

QVINTVS MODVS.

Quintus modus eſt ſola aſſumptione et vniuerſus & affirmatus:

Aliquis rex non eſt improbus:
Omnis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

SEXTVS MODVS.

Sextus modus eſt ſola & propoſitione vniuerſus, & aſſumptione affirmatus:

Nullus rex eſt improbus:
Aliquis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Concluſiones huius poſtremi generis ſunt admodum infrequentes. Locus eſt apud Ciceronem, ſed parum acutè concluſus: Iam verò qui poteſt Tuſcu.5.
» vir bonus nō ad id quod laudabile ſit, omnia re-
» ferre, quæ agit, quæ ſentit? refert autem omnia
» ad beatè viuendum: beata igitur vita laudabilis.

Sic autem rectè conformaretur primo modo:

Vir bonus eſt laudabilis:
Vir bonus eſt beatus:
Beatus igitur eſt laudabilis.

Specialiter tamen duntaxat concludi iſtud poteſt:

Beatus igitur aliquis eſt laudabilis.

Et ſecundo de finibus his verbis:

Qui in ſummo malo eſt, iſte cùm in eo eſt, non eſt beatus:
Sapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore:
Non eſt igitur ſummum malum dolor.

In hoc tertio genere illud eſt notabile, quòd eandem quæſtionem tribus modis, primò, tertio, quarto affirmatam, item ſecundo, quinto, ſexto negatam concludere liceat.

In omni autem ſimplicium ſyllogiſmorum genere ex ómnibus proprijs enuntiationibus concludere poſſumus, vno tantùm ex præſcriptis legibus obſeruato, vt affirmatio negatióque ad rationem diſpoſitionis expoſitæ conueniant. Ita duo duntaxat erunt in vnóquoque genere modi proprij atque in primo.

PRIMVS MODVS.

Octauius eſt hæres à Cæſare relictus:
Tu es Octauius:
Tu igitur es hæres à Cæſare relictus.

SECVNDVS MODVS.

Antonius non eſt filius Cæſaris:
Tu es Antonius:
Tu non es igitur filius Cæſaris.

SECVNDI GENERIS
primus modus.

Ageſilaus non eſt pictus ab Apelle:
Alexander eſt pictus ab Apelle:
Non eſt igitur Alexander Ageſilaus.

SECVNDVS MODVS.

Cæſar patriam oppreſſit:
Pompeius non oppreſſit patriam:
Pompeius igitur non fuit Cæſar.

TERTII

TERTII GENERIS
primus modus.

Cicero eſt parens patriæ:
Cicero eſt parens eloquentiæ:
Aliquis itaque parens eloquentiæ eſt parens patriæ.

SECVNDVS MODVS.

Catilina non eſt iuſtus:
Catilina eſt Romanus:
Aliquis igitur Romanus non eſt iuſtus.

Ac de ſyllogiſmis ſimplicibus. Coniuncti deinceps ſunt explicandi. Coniunctum autem ſyllogiſmum dico, cuius propoſitio diſpoſitum habet cum vtraque parte quæſtionis argumentum. Genera duo ſunt, Connexus & diſiunctus. Connexus ſyllogiſmus à propoſitione connexa nominatur. Cuius modi duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

Primus modus retinet antecedens, vt conſequens retineat.

Si Dij ſunt, diuinatio eſt:
Sunt autem Dij:
Eſt ergo diuinatio.

Cicero his verbis concludit diuinationem eſſe.
„ *Cicero rurſum, ſed vberius: O miſerum ſenem,* 2. de Diuina.
„ *qui mortem contemnendam eſſe in tam longa* de Senec.
„ *ætate non viderit: quæ aut planè negligenda eſt,*
„ *ſi omnino extinguit animum: aut etiam optanda,*
„ *ſi aliquò eum deducit, vbi ſit futurus æternus!*
„ *Atqui tertium certè nihil inueniri poteſt. Quid*

igitur

„ igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut
„ beatus etiam futurus ſum? Breuius & clarius
ita conclude:

Si mors extinguit animum, negligenda eſt: ſi æternum relinquit, optanda:
Atqui vel extinguit, vel æternum relinquit:
Eſt igitur aut negligenda, aut optanda.

Dido apud Virgilium:

Aenei.4. *Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam*
Dulce meum, miſerere domus labentis, & iſtam
Oro: ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere, infenſi Tyrij, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deſeris hoſpes?

Aliquando verò non retinetur idem, ſed plus
Catil.1. aſſumitur. Cicero, Si te parentes timerent, atque
„ odiſſent tui, neque illos vlla ratione placare poſ-
„ ſis, vt opinor, ab eorum oculis aliquo concederes.
„ Nunc te patria (quæ communis eſt omnium no-
„ ſtrum parens) odit ac metuit, & iandiu de te ni-
„ hil iudicat, niſi de parricidio ſuo cogitare. huius
„ tu neque authoritatem verebere, neque iudicium
„ ſequêre, neque vim pertimeſces?

SECVNDVS MODVS.

SEcundus modus connexus tollit conſequens, vt tollat antecedens. Cicero in Lucullo his verbis:

Si vlli rei ſapiens aſſentietur vſquam, aliquando etiam
opina

opinabitur:
Nunquam autem opinabitur:
Nulli igitur rei aſſentietur.

Et Ouidius,

Si ſaperem, doctas odiſſem iure ſorores, 2.Triſt.
Numina cultori perniciosa ſuo:
At nunc tanta meo comes eſt inſania morbo,
Saxa memor refero rurſus ad icta pedem.

Aliquando non tollitur nominatim conſequentis aſſeueratio, ſed hypotheſis diſſentanea ponitur, quod eodem concluſionis genere tenetur. Cicero in Antonium, Si conſul Antonius, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt: ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt: ſin autem militis exquirendi ſunt honores noui propter eorum diuinum atque immortale meritum, ducibus autem nec referri quidem poteſt gratia, quis eſt, qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores Reipub. iudicantur? Idem in alia oratione breuius: Philip. 3.

Si conſul Antonius, Brutus hoſtis: Philip. 4.
Si conſeruator Reipub. Brutus, hoſtis Antonius.

Omnium porrò ſyllogiſmorum & ſimplicium & coniunctorum nullus eſt his duobus connexis in omni diſputationis genere, neque frequentior, neque familiarior.

Aliqu

Aliquando autem ſecundum hos connexorum ſyllogiſmorum modos, ſimpliciter tamen, non coniunctè concluditur, cùm non idem vel aſſumatur, vel tollatur: ſed ex generali ſpeciale.

Libro.1. *Sic Catullus ad Lesbiam ſecundum primi connexi modum:*

Si quicquam cupidóque, optantíque obtigit vnquam, &
Inſperanti, hoc eſt gratum animo propriè.
Quare hoc eſt gratum, nobis quoque charius auro,
Quòd te reſtituis Lesbia mi cupido,
Reſtituis cupido, atque inſperanti ipſa refers te
Nobis: ò lucem candidiore nota.
Quis me vno viuit felicior? aut magis hac quid
Optandum vita, dicere quis poterit?

Quod breuius concluſum, facilius intelligetur iſto modo:

Si quicquam cupido obtigit, verè gratum eſt:
Lesbia Catullo cupido obtigit:
Eſt igitur Lesbia grata Catullo.

Atque eodem modo cæteris de rebus licet concludere:

Si quicquam eſt iuſtum, idem eſt vtile:
Quicquid verò eſt honeſtum, iuſtum eſt:
Quicquid igitur eſt honeſtum, eſt vtile. Item,
Si quid homo eſt, animal eſt:
Socrates homo eſt:
Socrates igitur animal eſt.

Qua ratione in ſecundi connexi reliquo modo concludi conſtanter & dialecticè poteſt.

EXEM

EXEMPLVM SECVNDI MODI.

Si quicquam homo eſt, animal eſt:

Lapis non eſt animal:

Lapis igitur homo non eſt.

DIſiunctus ſyllogiſmus reſtat, id eſt, cuius propoſitio diſiūcta eſt: modi eius duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

PRimus modus tollit vnum, vt retineat quod reliquum eſt.

Cæſaris interfectores homicidæ ſunt, aut vindices libertatis:

Non ſunt autem homicidæ:

Sunt igitur vindices libertatis.

Cicero hoc ſyllogiſmo concludit Brutum, Caſſium, cæteróſque tyrannoctonos vindices eſſe libertatis: Nunquámne intelliges ſtatuendum tibi eſſe vtrum illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ ſint, an vindices libertatis? Attende enim pauliſper, cogitationémque ſobrÿ hominis ad punctum temporis ſuſcipe, & ego qui ſum illorum, vt ipſe fateor, familiaris, vt à te arguor, ſocius, nego quicquam eſſe medium: confiteor eos niſi liberatores populi Romani conſeruatoréſque Reipublicæ ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Tu homo ſapiens & conſiderate, quid dicis? Si parricidæ, cur honoris cauſſa à te ſunt, & in hoc ordine et ad populum Romanū ſemper appellati? Philip. 2.

Cur

Omnes veri amici communia habent omnia:
Nulli hoc tempore communia habent omnia:
Nulli itaque hoc tempore veri ſunt amici.

Martialis hanc ratiocinationem ſic concluſit:

Libro 6. *Quòd non ſit Pylades hoc tempore, non ſit Oreſtes,*
Miraris? Pylades Marce bibebat idem:
Nec melior panis, turdúſve dabatur Oreſti:
Sed par atque eadem cœna duobus erat.
Tu Lucrina voras, me paſcit aquoſa Peloris:
Non minus ingenua eſt & mihi Marce gula.
Te Cadmæa Tyros, me pinguis Gallia veſtit:
Vis te purpureum Marce ſagatus amem?
Vt præſtem Pyladem, aliquis mihi præſtet Oreſtem,
Hoc non ſit verbis, Marce, vt ameris, ama.

Quod ſpeciatim de Pylade & Oreſte dicit, de veris amicis generaliter eſt intelligendum. Item quod de ſe & Marco, de omnibus eiuſdem temporis hominibus eſt accipiendum.

Omnis interitus eſt ſecretio partium compoſitarum:
Nullus autem animus partibus compoſitus ſecernitur:
Nullus igitur animus interit.

Sic Cicero ratiocinatur: Aſſumptio prima eſt, complexio ſecunda, propoſitio vltima: In animi
Tuſcul. 5
„ autem cognitione dubitare non poſſumus (niſi pla-
„ nè in Phyſicis plumbei ſumus) quin nihil ſit ani-
„ mis admiſtum, nihil concretum, nihil copulatum,
„ nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cùm ita
„ ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec
„ diſtrahi poteſt, nec interire igitur: eſt enim inte-

418

„ ritus quaſi diſceſſus & ſecretio ac diremptus ea-
„ rum partium, quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. Reliqui modi velut in primo genere ſpeciales ex aſſumptione & complexione ſpecialibus efficiuntur.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus ſola & aſſumptione affirmatus, & propoſitione vniuerſus: vt apud Ouidium:

Liuor, iners vitium, mores non exit in altos: 3. de Ponto.
Vtq; latens ima vipera ſerpit humo:
Mens tua ſublimis ſupra genus eminet ipſum,
Grandius ingenio nec tibi nomen ineſt.
Ergo alij noceant miſeris, opténtque timeri:
Tinctáque mordaci ſpicula felle gerant.
At tua ſupplicibus domus eſt aſſueta iuuandis,
In quorum numero me precor eſſe velis.

Quod breuius ita concluditur:

Nullus liuidus petit alta:
Maximus petit alta:
Maximus igitur non eſt liuidus.
Nullius ſenſu carentis pars aliqua poteſt eſſe ſentiens:
Mundi autem partes ſentientes ſunt:
Non igitur caret ſenſu mundus.

Zeno ijs verbis apud Ciceronem ita ratiocinatur. Cicero in Paradoxis ſimiliter concludit, cùm diſputat eo tempore ciuitatem non fuiſſe, cùm à Clodio eiectus eſt: 3. de Natura Deorum.

Nulla ciuitas eſt latronum congregata multitudo:

Cùm eiectus ſum Roma, fuit latronũ cõgregata multitudo:
Cùm igitur eiectus ſum Roma, ciuitas non fuit.

„ *Quæ eſt enim ciuitas, ait, omníſne conuentus*
„ *etiam ferorum & immanium? omníſne etiam fu*
„ *gitiuorum ac latronum congregata vnum in lo-*
„ *cum multitudo? Certè negabis. Non igitur erat*
„ *tum ciuitas, cùm leges in ea nihil valebant, cùm*
„ *iudicia iacebant, cùm mos patrius occiderat, cùm*
„ *ferro pulſis magiſtratibus ſenatus nomen in Re-*
„ *publica non erat: prædonum ille concurſus & te*
„ *duce latrocinium in foro conſtitutum, & reli-*
„ *quiæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum ſce-*
„ *lus, furorémque conuerſæ num ciuitas erat? Itaq;*
„ *pulſus ego ciuitate non ſum, quæ nulla erat.*

QVARTVS MODVS.

Qvartus modus ſola propoſitione & vniuerſus & affirmatus:

Scribentes bona carmina debent eſſe læti:
Ouidius non eſt lætus:
Ouidius itaque non ſcribit bona carmina.

Hanc excuſationem de ſuis carminibus hic Poëta tradidit in Triſtibus, ſed duos præterea ſyllogiſmos effecit:

Libro. 1. *Carmina proueniunt animo deducta ſereno:*
Nubila ſunt ſubitis tempora noſtra malis.
Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt:
Me mare, me venti, me fera iactat hyems.
Carminibus metus omnis abeſt: ego perditus enſem
Haſurum iugulo iam puto, iámque meo.

Hæc

Hæc quoque quæ facio, iudex mirabitur æquus,
Scriptáque cum venia qualiacunque leget.

Cicero ad hunc modum argumentatur decemuiratum Rulli, regnum non eſſe:

Omne regnum eſt finitum:
Decemuiratus Rulli non eſt finitus:
Decemuiratus igitur Rulli non eſt regnum.

,, Verbum mihi deeſt, Quirites, cùm ego hanc Agrá.2.
,, poteſtatem regiam appello: ſed profectò maior
,, eſt quædam: nullum enim regnum fuit vnquam,
,, quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus tamen certis contineretur. Hoc verò infinitũ eſt,
,, quo & regna omnia, & veſtrum imperiũ, quod
,, latiſsimè patet, & ea quæ partim libera à vobis,
,, partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis
,, continentur. Complexio prima eſt: propoſitio ſecunda: aſſumptio tertia.

Secundum genus ſimplicium ſyllogiſmorum numerum concluſionum primo generi parem habet, tametſi in eo nihil niſi negatum concluditur. Eſt autem minus illuſtre, minúſque naturale, quàm primum: frequenter tamen incidit. Tertiũ genus reliquum eſt è ſimplicibus, in quo argumẽtum vtranque partem quæſtionis antecedit. Modos autem plures habet, quàm ſuperiora genera, omnes tamen ſpecialis & ſingularis complexionis. Sex autem ſunt:

PRIMVS MODVS.

PRimus modus vſquequaque affirmatus, ſed propoſitione & aſſumptione duntaxat vniuerſus:

Omnes tyranni ſunt improbi:
Omnes tyranni ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

SECVNDVS MODVS.

SEcundus modus, aſſumptione duntaxat affirmatus, propoſitione autem & aſſumptione vniuerſus:

Nulli reges ſunt improbi:
Omnes reges ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Reliqui quatuor modi vnam tantùm partem generalem habent.

TERTIVS MODVS.

TErtius modus eſt vſquequaq; affirmatus, ſed aſſumptione tantùm vniuerſus:

Aliquis tyrannus eſt improbus:
Omnis tyrannis eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

QVARTVS MODVS.

QVartus modus eſt vſquequaque affirmatus, ſed propoſitione tantùm vniuerſus:

Omnis tyrannus eſt improbus:
Aliquis tyrannus eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

QVINTVS

QVINTVS MODVS.

Quintus modus eſt ſola aſſumptione et vniuerſus & affirmatus:

Aliquis rex non eſt improbus:
Omnis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

SEXTVS MODVS.

Sextus modus eſt ſola & propoſitione vniuerſus, & aſſumptione affirmatus:

Nullus rex eſt improbus:
Aliquis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Concluſiones huius poſtremi generis ſunt admodum infrequentes. Locus eſt apud Ciceronem, ſed parum acutè concluſus: Iam verò qui poteſt Tuſcu. 5.
» vir bonus nō ad id quod laudabile ſit, omnia re-
» ferre, quæ agit, quæ ſentit? refert autem omnia
» ad beatè viuendum: beata igitur vita laudabilis.

Sic autem rectè conformaretur primo modo:

Vir bonus eſt laudabilis:
Vir bonus eſt beatus:
Beatus igitur eſt laudabilis.

Specialiter tamen duntaxat concludi iſtud poteſt:

Beatus igitur aliquis eſt laudabilis.

Et ſecundo de finibus his verbis:

Qui in ſummo malo eſt, iſte cùm in eo eſt, non eſt beatus:
Sapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore:
Non eſt igitur ſummum malum dolor.

f 5 In hoc

In hoc tertio genere illud eſt notabile, quòd eandem quæſtionem tribus modis, primo, tertio, quarto affirmatam, item ſecundo, quinto, ſexto negatam concludere liceat.

In omni autem ſimplicium ſyllogiſmorum genere ex omnibus proprijs enuntiationibus concludere poſſumus, vno tantùm ex præſcriptis legibus obſeruato, vt affirmatio negatióque ad rationem diſpoſitionis expoſitæ conueniant. Ita duo duntaxat erunt in vnoquoque genere modi proprij atque in primo.

PRIMVS MODVS.

Octauius eſt hæres à Cæſare relictus:
Tu es Octauius:
Tu igitur es hæres à Cæſare relictus.

SECVNDVS MODVS.

Antonius non eſt filius Cæſaris:
Tu es Antonius:
Tu non es igitur filius Cæſaris.

SECVNDI GENERIS
primus modus.

Ageſilaus non eſt pictus ab Apelle:
Alexander eſt pictus ab Apelle:
Non eſt igitur Alexander Ageſilaus.

SECVNDVS MODVS.

Cæſar patriam oppreſſit:
Pompeius non oppreſſit patriam:
Pompeius igitur non fuit Cæſar.

TERTII GENERIS
primus modus.

Cicero eſt parens patriæ:
Cicero eſt parens eloquentiæ:
Aliquis itaque parens eloquentiæ eſt parens patriæ.

SECVNDVS MODVS.

Catilina non eſt iuſtus:
Catilina eſt Romanus:
Aliquis igitur Romanus non eſt iuſtus.

Ac de ſyllogiſmis ſimplicibus. Coniuncti deinceps ſunt explicandi. Coniunctum autem ſyllogiſmum dico, cuius propoſitio diſpoſitum habet cum vtraque parte quæſtionis argumentum. Genera duo ſunt, Connexus & diſiunctus. Connexus ſyllogiſmus à propoſitione connexa nominatur. Cuius modi duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

Primus modus retinet antecedens, vt conſequens retineat.

Si Dij ſunt, diuinatio eſt:
Sunt autem Dij:
Eſt ergo diuinatio.

Cicero his verbis concludit diuinationem eſſe.
" *Cicero rurſum, ſed vberius: O miſerum ſenem,* 2. de Diuina.
" *qui mortem contemnendam eſſe in tam longa* de Senec.
" *ætate non viderit: quæ aut planè negligenda eſt,*
" *ſi omnino extinguit animum: aut etiam optanda,*
" *ſi aliquò eum deducit, vbi ſit futurus æternus!*
" *Atqui tertium certè nihil inueniri poteſt. Quid*

igitur

„ igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut
„ beatus etiam futurus ſum? Breuius & clarius
ita conclude:

Si mors extinguit animum, negligenda eſt: ſi æternum relinquit, optanda:
Atqui vel extinguit, vel æternum relinquit:
Eſt igitur aut negligenda, aut optanda.

Dido apud Virgilium:

Aenei. 4. *Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam*
Dulce meum, miſerere domus labentis, & iſtam
Oro: ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere, infenſi Tyrij, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deſeris hoſpes?

Aliquando verò non retinetur idem, ſed plus
Catil. 1. aſſumitur. Cicero, Si te parentes timerent, atque
„ odiſſent tui, neque illos vlla ratione placare poſ-
„ ſis, vt opinor, ab eorum oculis aliquo concederes.
„ Nunc te patria (quæ communis eſt omnium no-
„ ſtrum parens) odit ac metuit, & iandiu de te ni-
„ hil iudicat, niſi de parricidio ſuo cogitare. huius
„ tu neque authoritatem verebere, neque iudicium
„ ſequêre, neque vim pertimeſces?

SECVNDVS MODVS.

Secundus modus connexus tollit conſequens, vt tollat antecedens. Cicero in Lucullo his verbis:

Si vlli rei ſapiens aſſentietur vſquam, aliquando etiam
opina

opinabitur:

Nunquam autem opinabitur:
Nulli igitur rei aſſentietur.

Et Ouidius,

Si ſaperem, doctas odiſſem iure ſorores, 2.Triſt.
Numina cultori pernicioſa ſuo:
At nunc tanta meo comes eſt inſania morbo,
Saxa memor refero rurſus ad icta pedem.

Aliquando non tollitur nominatim conſequentis aſſeueratio, ſed hypotheſis diſſentanea ponitur, quod eodem concluſionis genere tenetur. Cicero in Antonium, Si conſul Antonius, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt: ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt: ſin autem militis exquirendi ſunt honores noui propter eorum diuinum atque immortale meritum, ducibus autem nec referri quidem poteſt gratia, quis eſt, qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores Reipub. iudicantur? Idem in alia oratione breuius: Philip. 3.

Si conſul Antonius, Brutus hoſtis:
Si conſeruator Reipub. Brutus, hoſtis Antonius. Philip. 4.

Omnium porrò ſyllogiſmorum & ſimplicium & coniunctorum nullus eſt his duobus connexis in omni diſputationis genere, neque frequentior, neque familiarior.

Aliquando autem ſecundum hos connexorum ſyllogiſmorum modos, ſimpliciter tamen, non coniunctè concluditur, cùm non idem vel aſſumatur, vel tollatur: ſed ex generali ſpeciale. Sic Catullus ad Lesbiam ſecundum primi connexi modum: Libro.1.

Si quicquam cupidóque, optantíque obtigit vnquam, &
Inſperanti, hoc eſt gratum animo propriè.
Quare hoc eſt gratum, nobis quoque charius auro,
Quòd te reſtituis Lesbia mi cupido,
Reſtituis cupido, atque inſperanti ipſa refers te
Nobis: ô lucem candidiore nota.
Quis me vno viuit felicior? aut magis hac quid
Optandum vita, dicere quis poterit?

Quod breuius concluſum, facilius intelligetur iſto modo:

Si quicquam cupido obtigit, verè gratum eſt:
Lesbia Catullo cupido obtigit:
Eſt igitur Lesbia grata Catullo.

Atque eodem modo cæteris de rebus licet concludere:

Si quicquam eſt iuſtum, idem eſt vtile:
Quicquid verò eſt honeſtum, iuſtum eſt:
Quicquid igitur eſt honeſtum, eſt vtile. Item,
Si quid homo eſt, animal eſt:
Socrates homo eſt:
Socrates igitur animal eſt.

Qua ratione in ſecundi connexi reliquo modo concludi conſtanter & dialecticè poteſt.

EXEMPLVM SECVNDI MODI.

Si quicquam homo eſt, animal eſt:
Lapis non eſt animal:
Lapis igitur homo non eſt.

Disiunctus ſyllogiſmus reſtat, id eſt, cuius propoſitio disiũcta eſt: modi eius duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

Primus modus tollit vnum, vt retineat quod reliquum eſt.

Cæſaris interfectores homicidæ ſunt, aut vindices libertatis:
Non ſunt autem homicidæ:
Sunt igitur vindices libertatis.

Cicero hoc ſyllogiſmo concludit Brutum, Caſſium, cæteróſque tyrannoctonos vindices eſſe libertatis: Philip. 2. *„ Nunquámne intelliges ſtatuendum tibi „ eſſe vtrum illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ ſint, an vindices libertatis? Attende enim „ pauliſper, cogitationémque ſobrij hominis ad punctum temporis ſuſcipe, & ego qui ſum illorum, „ vt ipſe fateor, familiaris, vt à te arguor, ſocius, „ nego quicquam eſſe medium: confiteor eos niſi liberatores populi Romani conſeruatoréſque Reipublicæ ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. „ Tu homo ſapiens & conſiderate, quid dicis? Si „ parricidæ, cur honoris cauſſa à te ſunt, & in hoc „ ordine et ad populum Romanũ ſemper appellati?*

Cur

Omnes veri amici communia habent omnia:
Nulli hoc tempore communia habent omnia:
Nulli itaque hoc tempore veri ſunt amici.

Martialis hanc ratiocinationem ſic concluſit:

Libro 6. *Quòd non ſit Pylades hoc tempore, non ſit Oreſtes,*
Miraris? Pylades Marce bibebat idem:
Nec melior panis, turdúſve dabatur Oreſti:
Sed par atque eadem cœna duobus erat.
Tu Lucrina voras, me paſcit aquoſa Peloris:
Non minus ingenua eſt & mihi Marce gula.
Te Cadmæa Tyros, me pinguis Gallia veſtit:
Vis te purpureum Marce ſagatus amem?
Vt præſtem Pyladem, aliquis mihi præſtet Oreſtem,
Hoc non fit verbis, Marce, vt ameris, ama.

Quod ſpeciatim de Pylade & Oreſte dicit, de veris amicis generaliter eſt intelligendum. Item quod de ſe & Marco, de omnibus eiuſdem temporis hominibus eſt accipiendum.

Omnis interitus eſt ſecretio partium compoſitarum:
Nullus autem animus partibus compoſitis ſecernitur:
Nullus igitur animus interit.

Sic Cicero ratiocinatur: Aſſumptio prima eſt,
Tuſcul. 5 *complexio ſecunda, propoſitio vltima: In animi „ autem cognitione dubitare non poſſumus (niſi planè in Phyſicis plumbei ſumus) quin nihil ſit animis admiſtum, nihil concretum, nihil copulatum, „ nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cùm ita „ ſit, certè nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec „ diſtrahi poteſt, nec interire igitur: eſt enim interitus*

„ *ritus quaſi diſceſſus & ſecretio ac diremptus ea-*
„ *rum partium, quæ ante interitum iunctione ali-*
qua tenebantur. Reliqui modi velut in primo ge-
nere ſpeciales ex aſſumptione & complexione
ſpecialibus efficiuntur.

TERTIVS MODVS.

Tertius modus ſola & aſſumptione affirmatus, & propoſitione vniuerſus: vt apud Ouidium:

Liuor, iners vitium, mores non exit in altos: 3. de Ponto.
Vtque latens ima vipera ſerpit humo:
Mens tua ſublimis ſupra genus eminet ipſum,
Grandius ingenio nec tibi nomen ineſt.
Ergo alij noceant miſeris, opténtque timeri:
Tinctáque mordaci ſpicula felle gerant.
At tua ſupplicibus domus eſt aſſueta iuuandis,
In quorum numero me precor eſſe velis.

Quod breuius ita concluditur:
Nullus liuidus petit alta:
Maximus petit alta:
Maximus igitur non eſt liuidus.
Nullius ſenſu carentis pars aliqua poteſt eſſe ſentiens:
Mundi autem partes ſentientes ſunt:
Non igitur caret ſenſu mundus.

Zeno ijs verbis apud Ciceronem ita ratiocinatur. Cicero in Paradoxis ſimiliter concludit, cùm diſputat eo tempore ciuitatem non fuiſſe, cùm à Clodio eiectus eſt: 3. de Natura Deorum.
Nulla ciuitas eſt latronum congregata multitudo:

Cùm eiectus ſum Roma, fuit latronũ cõgregata multitudo:
Cùm igitur eiectus ſum Roma, ciuitas non fuit.

„ *Quæ eſt enim ciuitas, ait, omníſne conuentus*
„ *etiam ferorum & immanium? omníſne etiam fu*
„ *gitiuorum ac latronum congregata vnum in lo-*
„ *cum multitudo? Certè negabis. Non igitur erat*
„ *tum ciuitas, cùm leges in ea nihil valebant, cùm*
„ *iudicia iacebant, cùm mos patrius occiderat, cùm*
„ *ferro pulſis magiſtratibus ſenatus nomen in Re-*
„ *publica non erat: prædonum ille concurſus & te*
„ *duce latrocinium in foro conſtitutum, & reli-*
„ *quiæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum ſce-*
„ *lus, furorémque conuerſæ num ciuitas erat? Itaq;*
„ *pulſus ego ciuitate non ſum, quæ nulla erat.*

QVARTVS MODVS.

QVartus modus ſola propoſitione & vniuerſus & affirmatus:

Scribentes bona carmina debent eſſe læti:
Ouidius non eſt lætus:
Ouidius itaque non ſcribit bona carmina.

Hanc excuſationem de ſuis carminibus hic Poëta tradidit in Triſtibus, ſed duos prætereà ſyllogiſmos effecit:

Libro. 1. *Carmina proueniunt animo deducta ſereno:*
Nubila ſunt ſubitis tempora noſtra malis.
Carmina ſeceſſum ſcribentis & otia quærunt:
Me mare, me venti, me fera iactat hyems.
Carminibus metus omnis abeſt: ego perditus enſem
Haſurum iugulo iam puto, iámque meo.

Hæc

Hæc quoque quæ facio, iudex mirabitur æquus,
Scriptáque cum venia qualiacunque leget.

Cicero ad hunc modum argumentatur decemuiratum Rulli, regnum non eſſe:

Omne regnum eſt finitum:
Decemuiratus Rulli non eſt finitus:
Decemuiratus igitur Rulli non eſt regnum.

,, *Verbum mihi deeſt, Quirites, cùm ego hanc* Agra.2.
,, *poteſtatem regiam appello: ſed profectò maior*
,, *eſt quædam: nullum enim regnum fuit vnquam,*
,, *quod non ſi minus iure aliquo, at regionibus ta-*
,, *men certis contineretur. Hoc verò infinitũ eſt,*
,, *quo & regna omnia, & veſtrum imperiũ, quod*
,, *latiſſimè patet, & ea quæ partim libera à vobis,*
,, *partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis*
,, *continentur. Complexio prima eſt: propoſitio ſecunda: aſſumptio tertia.*

Secundum genus ſimplicium ſyllogiſmorum numerum concluſionum primo generi parem habet, tametſi in eo nihil niſi negatum concluditur. Eſt autem minus illuſtre, minúſque naturale, quàm primum: frequenter tamen incidit. Tertiũ genus reliquum eſt è ſimplicibus, in quo argumẽtum vtranque partem quæſtionis antecedit. Modos autem plures habet, quàm ſuperiora genera, omnes tamen ſpecialis & ſingularis complexionis. Sex autem ſunt:

PRIMVS MODVS.

PRimus modus vſquequaque affirmatus,ſed propoſitione & aſſumptione duntaxat vniuerſus:

Omnes tyranni ſunt improbi:
Omnes tyranni ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

SECVNDVS MODVS.

SEcundus modus,aſſumptione duntaxat affirmatus, propoſitione autem & aſſumptione vniuerſus:

Nulli reges ſunt improbi:
Omnes reges ſunt locupletes:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Reliqui quatuor modi vnam tantùm partem generalem habent.

TERTIVS MODVS.

TErtius modus eſt vſquequaq; affirmatus, ſed aſſumptione tantùm vniuerſus:

Aliquis tyrannus eſt improbus:
Omnis tyrannis eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

QVARTVS MODVS.

QVartus modus eſt vſquequaque affirmatus,ſed propoſitione tantùm vniuerſus:

Omnis tyrannus eſt improbus:
Aliquis tyrannus eſt locuples:
Aliquis igitur locuples eſt improbus.

QVINTVS

420

QVINTVS MODVS.

QVintus modus eſt ſola aſſumptione et vniuerſus & affirmatus:

Aliquis rex non eſt improbus:
Omnis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

SEXTVS MODVS.

SExtus modus eſt ſola & propoſitione vniuerſus, & aſſumptione affirmatus:

Nullus rex eſt improbus:
Aliquis rex eſt locuples:
Aliquis igitur locuples non eſt improbus.

Concluſiones huius poſtremi generis ſunt admodum infrequentes. Locus eſt apud Ciceronem, » ſed parum acutè concluſus: Iam verò qui poteſt Tuſcu.5.
» vir bonus nõ ad id quod laudabile ſit, omnia re-
» ferre, quæ agit, quæ ſentit? refert autem omnia
» ad beatè viuendum: beata igitur vita laudabilis.

Sic autem rectè conformaretur primo modo:

Vir bonus eſt laudabilis:
Vir bonus eſt beatus:
Beatus igitur eſt laudabilis.

Specialiter tamen duntaxat concludi iſtud poteſt:

Beatus igitur aliquis eſt laudabilis.

Et ſecundo de finibus his verbis:

Qui in ſummo malo eſt, iſte cùm in eo eſt, non eſt beatus:
Sapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore:
Non eſt igitur ſummum malum dolor.

In hoc tertio genere illud eſt notabile, quòd eandem quæſtionem tribus modis, primo, tertio, quarto affirmatam, item ſecundo, quinto, ſexto negatam concludere liceat.

In omni autem ſimplicium ſyllogiſmorum genere ex omnibus proprijs enuntiationibus concludere poſſumus, vno tantùm ex præſcriptis legibus obſeruato, vt affirmatio negatióque ad rationem diſpoſitionis expoſitæ conueniant. Ita duo duntaxat erunt in vnoquoque genere modi proprij atque in primo.

PRIMVS MODVS.

Octauius eſt hæres à Cæſare relictus:
Tu es Octauius:
Tu igitur es hæres à Cæſare relictus.

SECVNDVS MODVS.

Antonius non eſt filius Cæſaris:
Tu es Antonius:
Tu non es igitur filius Cæſaris.

SECVNDI GENERIS
primus modus.

Ageſilaus non eſt pictus ab Apelle:
Alexander eſt pictus ab Apelle:
Non eſt igitur Alexander Ageſilaus.

SECVNDVS MODVS.

Cæſar patriam oppreſſit:
Pompeius non oppreſſit patriam:
Pompeius igitur non fuit Cæſar.

TERTII

TERTII GENERIS primus modus.

Cicero eſt parens patriæ:
Cicero eſt parens eloquentiæ:
Aliquis itaque parens eloquentiæ eſt parens patriæ.

SECVNDVS MODVS.

Catilina non eſt iuſtus:
Catilina eſt Romanus:
Aliquis igitur Romanus non eſt iuſtus.

Ac de ſyllogiſmis ſimplicibus. Coniuncti deinceps ſunt explicandi. Coniunctum autem ſyllogiſmum dico, cuius propoſitio diſpoſitum habet cum vtraque parte quæſtionis argumentum. Genera duo ſunt, Connexus & diſiunctus. Connexus ſyllogiſmus à propoſitione connexa nominatur. Cuius modi duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

Primus modus retinet antecedens, vt conſequens retineat.

Si Dij ſunt, diuinatio eſt:
Sunt autem Dij:
Eſt ergo diuinatio.

Cicero his verbis concludit diuinationem eſſe.
„ Cicero rurſum, ſed vberius: O miſerum ſenem, 2. de Diuina.
„ qui mortem contemnendam eſſe in tam longa de Senec.
„ ætate non viderit: quæ aut planè negligenda eſt,
„ ſi omnino extinguit animum: aut etiam optanda,
„ ſi aliquò eum deducit, vbi ſit futurus æternus!
„ Atqui tertium certè nihil inueniri poteſt. Quid

„ igitur timeam, ſi aut non miſer poſt mortem, aut
„ beatus etiam futurus ſum? Breuius & clarius
ita conclude:

Si mors extinguit animum, negligenda eſt: ſi æternum relinquit, optanda:
Atqui vel extinguit, vel æternum relinquit:
Eſt igitur aut negligenda, aut optanda.

Dido apud Virgilium:

Aenei.4. *Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam*
Dulce meum, miſerere domus labentis, & iſtam
Oro: ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libycæ gentes, Nomadúmque tyranni
Odere, infenſi Tyrij, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Fama prior, cui me moribundam deſeris hoſpes?

Aliquando verò non retinetur idem, ſed plus
Catil.1. aſſumitur. Cicero, Si te parentes timerent, atque
„ odiſſent tui, neque illos vlla ratione placare poſ-
„ ſis, vt opinor, ab eorum oculis aliquo concederes.
„ Nunc te patria (quæ communis eſt omnium no-
„ ſtrum parens) odit ac metuit, & iamdiu de te ni-
„ hil iudicat, niſi de parricidio ſuo cogitare. huius
„ tu neque authoritatem verebere, neque iudicium
„ ſequêre, neque vim pertimeſces?

SECVNDVS MODVS.

Secundus modus connexus tollit conſequens, vt tollat antecedens. Cicero in Lucullo his verbis:

Si vlli rei ſapiens aſſentietur vſquam, aliquando etiam
opina

opinabitur:
Nunquam autem opinabitur:
Nulli igitur rei aſſentietur.

Et Ouidius,

Si ſaperem, doctas odiſſem iure ſorores, 2. Triſt.
Numina cultori pernicioſa ſuo:
At nunc tanta meo comes eſt inſania morbo,
Saxa memor refero rurſus ad icta pedem.

Aliquando non tollitur nominatim conſequentis aſſeueratio, ſed hypotheſis diſſentanea ponitur, quod eodem concluſionis genere tenetur. Cicero in Antonium, Si conſul Antonius, fuſtuarium meruerunt legiones, quæ conſulem reliquerunt: ſceleratus Cæſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt: ſin autem militis exquirendi ſunt honores noui propter eorum diuinum atque immortale meritum, ducibus autem nec referri quidem poteſt gratia, quis eſt, qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores Reipub. iudicantur? Idem in alia oratione breuius: Philip. 3.

Si conſul Antonius, Brutus hoſtis:
Si conſeruator Reipub. Brutus, hoſtis Antonius. Philip. 4.

Omnium porrò ſyllogiſmorum & ſimplicium & coniunctorum nullus eſt his duobus connexis in omni diſputationis genere, neque frequentior, neque familiarior.

Aliquando autem ſecundum hos connexorum ſyllogiſmorum modos, ſimpliciter tamen, non coniunctè concluditur, cùm non idem vel aſſumatur, vel tollatur: ſed ex generali ſpeciale. Sic Catullus ad Lesbiam ſecundum primi connexi modum: Libro.1.

Si quicquam cupidóque, optantíque obtigit vnquam, &
Inſperanti, hoc eſt gratum animo proprié.
Quare hoc eſt gratum, nobis quoque charius auro,
Quòd te reſtituis Lesbia mi cupido,
Reſtituis cupido, atque inſperanti ipſa refers te
Nobis: ô lucem candidiore nota.
Quis me vno viuit felicior? aut magis hac quid
Optandum vita, dicere quis poterit?

Quod breuius concluſum, facilius intelligetur iſto modo:

Si quicquam cupido obtigit, verè gratum eſt:
Lesbia Catullo cupido obtigit:
Eſt igitur Lesbia grata Catullo.

Atque eodem modo cæteris de rebus licet concludere:

Si quicquam eſt iuſtum, idem eſt vtile:
Quicquid verò eſt honeſtum, iuſtum eſt:
Quicquid igitur eſt honeſtum, eſt vtile. *Item,*
Si quid homo eſt, animal eſt:
Socrates homo eſt:
Socrates igitur animal eſt.

Qua ratione in ſecundi connexi reliquo modo concludi conſtanter & dialecticè poteſt.

EXEM

EXEMPLVM SECVNDI MODI.

Si quicquam homo eſt, animal eſt:
Lapis non eſt animal:
Lapis igitur homo non eſt.

DIſiunctus ſyllogiſmus reſtat, id eſt, cuius propoſitio diſiūcta eſt: modi eius duo ſunt.

PRIMVS MODVS.

PRimus modus tollit vnum, vt retineat quod reliquum eſt.

Cæſaris interfectores homicidæ ſunt, aut vindices libertatis:
Non ſunt autem homicidæ:
Sunt igitur vindices libertatis.

Cicero hoc ſyllogiſmo concludit Brutum, Caſſium, cæteróſque tyrannoctonos vindices eſſe libertatis: Nunquámne intelliges ſtatuendum tibi eſſe vtrum illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ ſint, an vindices libertatis? Attende enim paulisper, cogitationémque ſobrij hominis ad punctum temporis ſuſcipe, & ego qui ſum illorum, vt ipſe fateor, familiaris, vt à te arguor, ſocius, nego quicquam eſſe medium: confiteor eos niſi liberatores populi Romani conſeruatoréſque Reipublicæ ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Tu homo ſapiens & conſiderate, quid dicis? Si parricidæ, cur honoris cauſſa à te ſunt, & in hoc ordine et ad populum Romanū ſemper appellati? Philip. 2.

Cur

„ *Cur Marcus Brutus te referente legibus eſt ſo-*
„ *lutus, ſi ab vrbe plus quàm decem dies abfuiſſet?*
„ *Cur ludi Apollinares incredibili Marci Bruti*
„ *honore celebrati? Cur prouinciæ Caßio & Bru-*
„ *to datæ? Cur quæſtores additi? Cur legatorum nu*
„ *merus additus? Atque hæc acta per te: non igitur*
„ *homicidæ. Sequitur vt liberatores tuo iudicio*
„ *ſint, quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe. Sic*
Ouidius de Ponto,

Libro 2. *Aut ego me fallo, nimiáque cupidine lædor:*
Aut ſpes exilij commodioris erit.
Nam minus & minus eſt facies in imagine triſtis,
Viſáque ſunt dictis annuere ora meis.
Vera precor fiant timidæ præſagia mentis:
Iuſtáque quamuis eſt, ſit minor ira Dei.

Intelligetur apertius hoc modo:

Aut me fallo, aut exilio leuabor:
Non me autem fallo:
Leuabor igitur exilio.

In diſiuncta propoſitione nihil intereſt plura duobus proponantur: eadem enim tollendi eſt retinendíque ratio. Cicero, Atqui videmus hæc in
Pro Rab. Perd. *rerum natura tria fuiſſe, vt aut cum Saturnino*
„ *eſſet, aut cum bonis, aut latêret: latêre, mortis*
„ *erat inſtar turpißimæ: cum Saturnino eſſe, furo-*
„ *ris & ſceleris: virtus & honeſtas & pudor cũ*
„ *conſulibus eſſe cogebat.*

SECVN

SECVNDVS MODVS.

Secundus modus diſiunctus retinet vnum vt tollat reliquum. Firmus tantùm eſt, cùm omnes propoſitionis partes affirmantur.

Sic Iuno de Turno ad Iouem, cùm orat vt eũ conſeruet:

-quid ſiquod voce grauaris, Aene.10
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem grauis exitus, aut ego veri
Vana feror: quod vt ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua qui potes orſa reflectas.

» Cicero, Sed cùm eſſet hæc illi propoſita condi- P. Cuēt.
» tio, vt aut iuſtè piéque accuſaret, aut acerbè, in-
» dignéque moreretur: accuſare quoquomodo poſ-
» ſet, quam illo modo emori maluit. Diſiuncti vis
» explicatior ſic erit,

Aut accuſandum, aut moriendum:
Sed accuſandum:
Non igitur moriendum.

Ouidius,

Nam quòd te iactas Almena matre creatum, 9. Meta.
Iuppiter aut falſus pater eſt, aut crimine verus:
Matris adulterio patrem petis: elige fictum
Eſſe Iouem malis, an te per dedecus ortum.

» Cicero vtriuſque diſiuncti vim proponit pro
» Cluentio: Vnum quidem (ait) certè, nemo erit tã
» iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, ſi con-
» ſtet corruptum illud eſſe iudicium, aut ab Habi-
» to, aut ab Oppianico eſſe corruptum. Si doceo

non ab Habito, vinco ab Oppianico. Si oſtendo ab Oppianico, purgo Habitum. Primus igitur ſyllogiſmus ſic eſſet:

Iudicium aut ab Habito, aut ab Oppianico eſt corruptum:
Non eſt autem ab Habito corruptum:
Eſt igitur ab Oppianico.

Secundus ſic,

Iudicium aut ab Habito, aut ab Oppianico eſt corruptum:
Eſt autem ab Oppianico corruptum:
Non igitur ab Habito.

COPVLATA CONCLVSIO.

Secundo diſiuncto ſimilis eſt negantia copulatæ pronuntiationis, in qua tantùm vnum retinere licet, vt quod reliquum eſt tollatur.

Non & dies & nox eſt:
Dies autem eſt:
Non igitur nox eſt.

DE ENTHYMEMATE.

Syllogiſmorum ſpecies & modi prætereà nulli ſunt: Nomina tamen quædam reſtant explicanda, quæ nouas argumētationis & ſyllogiſmi ſpecies ſignificare vulgò exiſtimantur: Enthymema, Inductio, Exemplum, Dilemma, Sorites: de enthymemate, facilius eſt expedire. Syllogiſmus in hominum ſermone perrarò partibus omnibus abſoluitur, aliàs propoſitio deeſt, aliàs aſſumptio. Id cum fit enthymema, nominatur: ſyllogiſmus quippe trūcatus & imperfectus. Vtrūque vno exemplo demonſtrare poſſumus. At

Cic. de Senectute.

ſperat

„ ſperat adoleſcens diu ſe victurum, quod ſperare
„ idem ſenex non poteſt. Inſipienter ſperat. Quid
„ enim eſt ſtultius, quàm incerta pro certis habe-
„ re, falſa pro veris? Senex nec quod ſperet habet.
„ At eſt eo meliore conditione, quàm adoleſcens:
„ cùm id quod ille ſperat, hic aſſequutus ſit: Ille
„ vult diu viuere, hic diu vixit. In prima prolepſi deeſt aſſumptio, in ſecunda propoſitio: quibus additis ſyllogiſmos ita perfice.

Primum ſic,

Incerta pro certis habere, falſa pro veris, ſtultitia ſumma eſt:
Adoleſcens ſperans ſe diu victurum, habet incerta pro certis, falſa pro veris:
Adoleſcenti igitur ſperare ſe diu victurum ſumma ſtultilia eſt.

Secundum ſic,

Qui aſſequutus eſt, meliore eſt conditione, quàm qui ſperat.
Senex aſſequutus eſt longam vitam, quam ſperat adoleſcẽs:
Senex igitur eo meliore eſt conditione, quàm adoleſcens.

Tot autem enthymematum ſpecies ſunt, quot ſyllogiſmorum: imò duplo plures. In vnoquoque enim concluſionum & ſimplicium & coniunctarum modo detracta vel propoſitione vel aſſumptione fit enthymema.

INDVCTIO.

INductio non eſt argumentationis nomen: ſed argumenti ex diſtributionis loco ſumpti. Nã cùm partes enumerantur ad concludendum to-

totum, inductio vocatur: vt apud Ouidium,

4.Triſt. *Materiámque tuis triſtem virtutibus imple,*
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis noſſet, felix ſi Troia fuiſſet?
Publica virtutis per mala facta via eſt.
Ars tua Tiphy iacet, ſi non ſit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua Phœbe iacet.
Quæ latet, inque bonis ceſſat non cognita rebus,
Apparet virtus, arguitúrque malis.

EXEMPLVM.

Exemplum item nomen eſt argumenti, non argumentationis, & ferè ſpecies eſt rerum, de quibus agitur: & hoc ſolo differt ab inductione, quòd inductio aut omnes, aut complures partes colligit. Exemplum vnam tantùm ſumit, vt ſi tantummodo dixiſſet Ouidius,

4.Triſt. *Materiámque tuis triſtem virtutibus imple,*
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis noſſet felix, ſi Troia fuiſſet?
Publica virtutis per mala facta via eſt.

Nihil igitur ad iudicium inductio & exemplum pertinent, ſed ad inuentionis locum de partibus.

DILEMMA.

Dilemma ſimiliter argumẽti nomen ex diſſentaneis aſſumpti ſignificat, & ferè propoſitio eſt ſyllogiſmi ſine aſſumptione, quale eſt illud Protagoræ aduerſus Euathlum pro dimidio promiſſæ mercedis pretio litigantis, quod perſolu-

turus

turus erat Euathlus, cùm primùm cauſſam aliquam egiſſet, obtinuiſſétque. Ita cum ſpe fallendi præceptoris ad forum tardius accederet, ſic eſt
„ eũ Protagoras aggreſſus: Diſce (inquit) Euathle
„ adoleſcens, vtroq; id fore modo vti reddas, quod
„ peto, ſiue contra te pronũtiatum erit, ſiue pro te.
„ Nam ſi contra te lis data erit, merces mihi ex ſen
„ tentia debebitur, quia ego vicero: ſin verò ſecun
„ dum te iudicatum erit, merces mihi ex pacto de-
„ bebitur: quia tu viceris. Ad ea reſpondit Euath-
„ lus: Potui (inquit) huic tuæ tam ancipiti captioni
„ iiſſe obuiam, ſi verba non ipſe facerem, ſed alio
„ patrono vterer. Sed mihi in iſta victoria prolu-
„ dium eſt, cùm te non in cauſſa tantùm, ſed in argu
„ mento quoque iſto vinco. Diſce igitur tu quoque
„ magiſter ſapientiſſime vtroque modo fieri vti
„ non reddam, quod petis, ſiue contra me pronun-
„ tiatũ fuerit, ſiue pro me. Nam ſi iudices pro mea
„ cauſſa ſenſerint, nihil tibi ex ſentẽtia debebitur,
„ quia ego vicero: Sin contra me pronuntiauerint,
„ nihil tibi ex pacto debebo, quia ego non vicero.
Hæc Gellius. Quæſtio igitur nuda ſtatuatur hoc modo, An quicquid pronuntiauerint iudices, debeat Euathlus. Syllogiſmi ex propoſitis dilemmatis duo ita perficientur.

Primus hoc modo,

Si pronuntiatum erit contra te, debebis ex ſententia: ſi ſecundum te, ex pacto:

 Sed

Sed hoc, aut illud:
Debebis igitur.
Secundus hoc modo,
Si iudices ſenſerint pro me, nihil ex ſententia: ſi contrà, nihil ex pacto debebo:
At hoc, aut illud:
Nihil igitur debebo.

Ita vides dilemma propoſitionem eſſe ſyllogiſmi, cuius vis intelligitur planius aſſumptione & concluſione additis, ſed captiuncula eſt interpoſita, quæ pacti voluntate & æquitate interpretanda eſt, non verbis diſtinguenda. Martialis breuius eſt dilemma ad Domitianum, cùm petit ius trium natorum:

Libro 2. *Hæc, ſi diſplicui, fuerint ſolatia nobis:*
Hæc fuerint nobis præmia, ſi placui.

Adde huic propoſitioni aſſumptionem:
Sed hoc aut illud:
Tum conclude,
Quare ſolatia erunt, vel præmia, quæ dabis.

SORITES.

Sorites ſyllogiſmus ferè plenus eſt, ſed aſſumptio ſæpe præponitur, & pronuntiationes variæ interiectæ commiſcentur. Ita in vnum ſoritem multi ſæpe ſunt incluſi ſyllogiſmi. Atq; hoc genus ideò lubricum & periculoſum, quia in hac gradationis continuatione non ſatis cohærentia interdum copulantur: Dum enim minutatim & gradatim aliquid additur, & paulatim congeſtis

granis

granis aceruus efficitur, captioſiſsima tela texitur ad illaqueandum ſimplices, & imperitos irretiendum. Sed facilè retexetur, ſi ad ſyllogiſmi leges membratim referatur: Quemadmodum Lucullus apud Ciceronem ſoritem Academicũ per-
» pendit, quem primùm hoc modo proponit: Sic
» enim, ait, aſcenditis: ſi tale viſum obiectum à deo
» dormienti vt probabile ſit, cur non etiã vt val-
» de veriſimile? cur non demùm vt difficulter à
» vero internoſcatur? deinde vt ne internoſcatur
» quidem? poſtremò vt nihil inter hoc & illud in-
» terſit? Deinde ita retexit reſoluítq;: Huc ſi per
» ueneris (ait) me tibi primum quodque concedẽte,
» meum vitiũ fuerit, ſi ipſe tua ſponte proceſſeris,
» tuum. Quis enim tibi dederit aut omnia deũ poſ-
» ſe, aut ita facturum eſſe, ſi poſsit? quomodo autẽ
» ſumis, vt ſic quid cui ſimile eſſe poſsit, ſequatur
» etiam vt difficulter internoſci poſsit? deinde vt
» ne vix noſci quidem? poſtremò vt eadem ſint, vt
» ſi lupi canibus ſimiles, eoſdem dices ad extremũ.
Horatius,

Damnoſa quid non imminuit dies? Libro 3. carm.
Ætas parentum peior auis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Sorites aliquando concludit apertius, vt tertio
„ Officiorum apud Ciceronẽ, Atque ſi etiam hoc
„ natura præſcribit vt homo homini, quicunq; ſit,

„ ob eam ipſam cauſſam, quòd is homo ſit, conſultũ
„ velit: neceſſe eſt ſecundum eandem naturam omnium
„ vtilitatem eſſe communem. Quod ſi ita
„ eſt, vnà continemur omnes & eadem lege naturæ:
„ ídque ipſum ſi ita eſt, certè violare alterum
„ lege naturæ prohibemur: Verum autem primum:
„ Verum igitur & extremum.

PERORATIO SYLLOGISMI.

NVlla igitur præter ſyllogiſmum diſponēdi argumenti regula eſt. In cuius modis omnibus expoſitis iudicandi ratio duplex ex duplici ſyllogiſmi diſtributione conſideranda eſt: altera in partibus, propoſitione, aſſumptione, complexione, quàm veræ ſint, an propoſitio certa ſit, an aſſumptio firma, an quæſtio ipſa reddita ſit in complexione. In propoſitione autem & aſſumptione iudicium naturæ totum eſt, artis omnino nihil habet. Nulla enim præceptio in dialecticis eſt, nec eſſe poteſt vlla, quæ doceat verum aut falſum eſſe ſimplex & ſolitarium, id eſt, nulla aliena luce colluſtratum pronuntiatum. In partibus igitur vt fidem aſſenſionémque mereantur, notiones ſua ſponte probabiles & credibiles eſſe neceſſe eſt: ſecus nulla concluſio futura ſit. Quòd ſi de propoſitione, vel aſſumptione iudicium naturæ dubium fuerit, eius partis noua quæſtio exiſtet, nouóque probanda argumento. In poſteriore conſideratione iudicij propoſitionis, aſſumptionis, cō

427

plexionis ſpecies collocatióque cernitur, an con-
ſtanter & legitimè diſpoſitæ ordinatæque ſint,
& ad quem modum concluſæ. In quo natura ad-
iuuatur arte: non enim ſolùm naturæ lumen eſt
in ea diſpoſitione: ſed etiam doctrinæ, quemadmo
dum in præceptis eſt explicatum. Quamobrem
omnis iudicij principium in priore cogitatione et
meditatione ſitum eſt. Primum illud & vnicum
fundamentum eſt, quo reliqua iudicij prudentia
nititur: Natura enim ex eo propoſitionis atque
aſſumptionis abundanti lumine velut ſcintillam
quandam ad illuminandam complexionem arti
fœneratur: nec omnino in ſyllogiſmo ars admonet
aliud, quàm ex duorum legitimè diſpoſitorũ ma-
nifeſta veritate dubitationem propoſitæ quæſtio
nis tollere: quod quantum ſit, quámque admirabi
le, non tantùm ex his, quæ produximns, ſed infini
tis alijs exemplis intelligi poteſt: in quibus hæc re
gula demonſtrat nihil penè firmum, nihil con-
ſtans, nihil neceſſarium, quod tutò ſequamur, ef-
fici atque concludi. Vnde fortaſſe Socrates, &
Socratis æmulatores academici ἐποχὴν, id eſt aſ-
ſenſionis retentionem induxerunt, quòd veri ac
prudentis iudicis eſſet, tanquam boni agitatoris
currum & equos: ſic in lubricis locis approbatio
nem & aſſertionem ſuſtinere, & ab omni lapſu
temeritatem continere, quæ tum ridicula & in-
ſignis eſſet, cùm ſe rebus incertis, aut falſis aſſen

ſus adiungeret. Quando verò pleno ſyllogiſmo, quando truncato, quando hoc vel illo commutatis partibus ordine vtendum ſit, non nouæ artis eſt, ſed huius iſtius dialecticæ doctrinæ, quam adhuc tradidimus. Quæſtio enim ponitur an ſic agẽdum ſit, argumento reperto, pérque ſyllogiſmi ſpeciem collocato, quæſtio iudicatur. Syllogiſmis plenis nulla ars perpetuò vtitur, contrà verò nullo perfecto ſyllogiſmo cõtexta perfectáque poteſt eſſe quæuis diſciplina. Tota ratio iſta eſt rerum, perſonarum, locorum, temporum: nec vlla noua dialecticæ virtute opus eſt, ſed inuentionis, ſed ſyllogiſmi præceptis antecedentibus tota eſt contenta. Ad iudicij conſtantiam plena concluſio fortior apud peritos erit, interdum ridicula fuerit apud eoſdem, ſi pars altera notior & clarior erit. Summam igitur eſſe meminerimus videre quid deceat, quid conueniat. Quod conſilium in expoſita dialecticæ facultate penitus reconditum eſt. Atq; hæc de ſyllogiſmo: quem ſatis, opinor, percepimus regulam quãdam eſſe auream, qua verè honeſta, veréque turpia, verè iuſta, veréque iniuſta, verè vtilia, veréque inutilia, verè expetenda, veréque fugienda, vera denique omnibus in rebus & falſa iudicentur. Quale iudicium in hominibus penè extinctum eſt: amore enim, odio, inuidia, commiſeratione, metu, cupiditate, cæteríſque animi fallacibus affectibus quiduis potius

428

tius æſtimamus, quàm vera ratione ſolidóque iudicio probamus. Excitandum igitur & renouandum verum animi iudicium conſtantia ſyllogiſmi ac veritate conſtituendum: ſecus leuitas, error, temeritas erit omnis aſſertio noſtra, nõ iudicium. De Methodo iam dicendum eſt.

METHODVS AC PRIMùm doctrinæ.

Methodus, eſt multorum & variorum argumentorum diſpoſitio: ea duplex eſt, altera doctrinæ, altera prudentiæ, non quòd vtraque prudentiæ non ſit, ſed quòd altera doctrinæ & artis nihil ferè habeat, ſed ex hominis naturalis iudicio prudentiáque pendeat. Methodus igitur doctrinæ eſt diſpoſitio rerum variarũ ab vniuerſis & generalibus principijs ad ſubiectas & ſingulares partes deductarum, per quam tota res facilius doceri percipíque poſsit. In qua tantùm illud eſt præcipiendum, vt in docẽdo generalis & vniuerſa declaratio præcedat, qualis eſt definitio & ſumma quædam comprehenſio, tum ſequatur ſpecialis per diſtributionem partium explicatio: poſtremò partium ſingularium quo ordine propoſitæ ſunt definitio, & ex idoneis exemplis illuſtratio. Quod vt facilius dicatur, familiari vtar exẽplo. Grãmaticæ ſint omnes regulæ, definitiones, diuiſiones repertæ: ſint exempla grãmaticæ inuenta, omniáque verè & rectè iudicata ac æſtimata:

ſint

ſint omnes illæ præceptiones tabellis variè diſſe-ctis inſcriptæ, & mille modis in vrna aliqua, vt in ollæ ludo ſit, circũuolutæ. Hîc quæro, quæ pars dialecticæ me doceat confuſa illa præcepta com-ponere, & in ordinem redigere. Inuentionis dia-lecticæ præceptis nihil hîc opus eſt: Inuenta enim ſunt omnia, omnes partes veræ ſunt probatæ atq; iudicatæ. Syllogiſmo nihil opus hîc erit: quia quid hîc verum ſit, intellectum iam eſt & perſpectũ. Methodus igitur & certa diſpoſitionis via ſola requiritur: quam vnam ſimplicem doctrina nobis oſtendit, vniuerſa primùm, generaliáque, deinde ſpecialia & ſingularia collocantem. Dialecticus igitur hic noſter methodi lumine ſeliget in illa vrna grammaticæ primùm definitionem, quia ni-hil eſt in omnibus illis præceptis generalius, & primo loco conſtituet. Grammatica, eſt doctrina bene loquendi, benéque ſcribendi. Tum partes grammaticæ in eodem vaſe requiret, & ſecundo poſt vniuerſam definitionem gradu locabit. Grã-maticæ ſunt quatuor partes, Orthographia, Ety-mologia, Syntaxis, Proſodia. Tum partium defini tionem in illo eodem vaſe ſeparabit, & tertio gradu ſuperioribus connectet. Atq; ita deinceps ad extremas particulas ab integris rebus diſpoſi-tio deſcendet, eáq; via in tradendis artibus vnica ſeruabitur. Sed quod facere polliciti ſumus, & adhuc quoad potuimus, præſtitimus, ne in excel-

lentiſsi

lentiſſima parte obliuiſcamur, illuſtremus exem-
plis omnium generum hanc dialecticæ diſpoſitio-
nis partem. Cicero de natura Deorum breuiter
poſitam ſuperioris diſputationis ſummam ſic par-
,, *titur: Omnino diuidũt noſtri totam iſtam de Dijs* Libro 2.
,, *immortalibus quæſtionem in partes quatuor. Pri*
,, *mùm docent eſſe Deos, deinde quales ſint. Tum*
,, *mundum ab his adminiſtrari, poſtremò conſulere*
,, *eos rebus humanis. Atque vti diſtribuit rem to-*
,, *tam, ita ſuis partibus exequitur. Et pro Quintio*
admonet hac diſpoſitionis ratione ſe vſurum: Fa-
,, *ciam, ait, quod te ſæpe animaduerti facere Hor-*
,, *tenſi, totam orationis meæ dictionẽ certas in par-*
,, *tes diuidam. Pro Roſcio, Tres ſunt res, quantum*
,, *exiſtimare poſſum, quæ obſtant hoc tempore Se-*
,, *xto Roſcio, crimen aduerſariorum, & audacia et*
,, *potentia: quæ ita deinceps ſingula vt propoſita di*
,, *ſtributáq; ſunt, diſputantur. Accuſationem Ver-*
,, *ris in hunc ordinem mirificè cõcluſit. Primò pro-*
,, *ponendo ſummam, tum partiendo: Quæſtor Cneo*
,, *Papirio cõſuli fuiſti abhinc annos quatuordecim:*
,, *ex ea die ad hanc diem quæ feciſti, in iudicium*
,, *voco: hora nulla vacua furto, ſcelere, crudelita-*
,, *te, flagitio reperietur. Propoſitio hîc & definitio*
,, *ſummæ rei eſt: Partitio ſequitur: Hi ſunt anni*
,, *conſumpti in quæſtura & legatione Aſiatica &*
,, *prætura vrbana & prætura Siciliẽſi. Quare hæc*
,, *eadem erit quadripartita diſtributio totius accu-*

ſationis

ſationis meæ. Quas partes tum ſuo quanque loco tractauit. Cæteris ferè in cauſsis, quatenus conditio naturáque rerum tulit, lucem diſpoſitionis huius adhibuit. Poëtæ ſi quando diligentius docere aliquid volunt, materiam propoſitam diuidunt, & partes ſuo quanque ordine diſpoſitas perſequuntur. Ouidius in Faſtis diſpoſitionis huius gratiam percupidè, & non ſine manifeſto ſtudio tenuit. Propoſuit operis ſummam primo loco:

Tempora cum cauſsis Latium digeſta per annum,
Lapsáque ſub terras, ortáque ſigna canam.

Mox imploratione facta partitionem anni ſtatuit, Romuli primùm (quem reprehendit) in decem menſes, mox Numæ perfectiorem in duodecim:

Tempora digereret cùm conditor Vrbis, in anno
Conſtituit menſes quinque bis eſſe ſuo.

Et de Numa aliquantò pòſt,

At Numa nec Ianum, nec auitas præterit vmbras,
Menſibus antiquis præpoſuítque duos.

Tandem primam anni partem, cæteráſque deinceps interpretatur, & præfatione indicat incœpti ordinis ſtudium:

Hæc mihi dicta ſemel totis hærentia faſtis,
Ne ſeriem rerum ſcindere cogar, erunt.

Verùm hîc vnum obiter præcipiendum eſt, non ſolùm vt diſtributarum partium ordinem perſequamur, ſed in ſingulis expoſitis & præteritarum

430

ritarum rerum & conſequentium breuiter admoneamus. His enim tranſitionum notis animus ad intelligendum valde excitatur. Ouidius expoſitis primi menſis faſtis, cum pergeret ad faſtos ſecundi, ait,

Sed iam prima mei pars eſt exacta laboris:
Cúmque ſuo finem menſe libellus habet.
Ianus habet finem, cum carmine creſcat & annus,
Alter vt it menſis, ſic liber alter eat.

Cicero pro lege Manilia cùm diſputationem tres in partes diſtribuiſſet, vt & de genere belli, & magnitudine, & imperatore deligendo diceret: Quoniam de genere belli dixi, ait, nunc de magnitudine pauca dicam. Et ibidẽ, Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſariũ, magnitudine periculoſum. Reſtat vt de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiẽdo dicendũ eſſe videatur. Sic Virgilius cùm partitus eſſet opus Georgicon in quatuor partes prima parte expoſita, ait,

Hactenus aruorum cultus, & ſydera cæli,
Nunc te Bacche canam.

Tranſitiones igitur eiuſmodi prætermittendæ non erunt: cauſſas enim maximæ perſpicuitatis continent.

METHODVS PRVDENTIAE.

ATque hæc de methodo doctrinæ, quæ quãtò præceptis breuiſsima eſt, tantò vſu cùm

experimur, maxima, grauiſſimáque. Ad methodum prudentiæ tranſeundum nobis eſt, quæ pro conditione perſonarum, rerum, temporum, locorum conſilium diſponendi dabit. Quanuis enim ſuperior illa via & ratio diſpoſitionis veriſſima commodiſſimáque ſit, admonendum tamen illud eſt, optimis locum non ſemper eſſe, nec eam diſpoſitionis lucem perpetuò retineri poſſe, cùm frequenter impediant, moroſus auditor, res quæ docetur odioſa, tempus inimicum, locus alienus. Cõmodùm verò aduocabitur in conſilium difficultatis huius, inuentionis, ſyllogiſmique prudentia: cùm videre cupiemus quid expediat: nam præter illam antecedentem ſapientiæ regulam, infinitæ huiuſce varietatis diſpoſitio communis omnium perſonarum, cauſſarum, locorum, temporũ tradi nulla poteſt: nec enim perſonarum omnium natura vna eſt, tot capita, tot ſenſus: non vna cõditio rerum, quæ minimis ſæpe momentis cõmutantur: temporum verò & locorũ ratione quid diſſimilius, aut quid magis varium cogitari poteſt? Admonita tamen quædam & exempla, tametſi nulla perpetua & immutabilia decreta, demonſtrari poſſunt, quæ adiumenti aliquid afferant. Aliquando docendæ perſonæ, quæ doceri tamen nolunt. Itaque diſſimulanda ſumma rei propoſitio, definitióq;, diſtributio partiũ reticenda. Tales ferè ſunt ſermones Socratis contra ſophiſtas, qui

431

ſtas,qui nolent diſputatione ſapientiores fieri,ſed videri. Multæ ſunt prudentiæ huius laudes in vno Cicerone. Secunda Agraria inſinuatio lõga eſt,quum ſe popularem fingit,qui ad euertendam tamen populi cauſſam accedit. Idem ad Quintũ fratrem in epiſtola de prætoris officio in adminiſtranda prouincia, cùm hominem moroſum & difficilem noſſet,ſublatis illis definitionum,partitionúmque luminibus,ſimulat ſe,quod prudens ſciénſque ageret,imprudenter & inſciẽter egiſſe: & quum ſatis commodè præcepiſſet, ait tandem. Sed neſcio quo pacto ad præcipiendi rationem delapſa eſt oratio mea, cùm id mihi propoſitum initio non fuiſſet. Sic oratores ſæpe de induſtria partitiones rerum detrahunt, narrationes differunt,refutationes præponunt,& legitimum illum ordinem confundunt. Poëtæ cùm in omnibus prudentiæ partibus præſtãtes ſæpe ſint, tum in hac ratione plerunque ſunt admirabiles. Terentiana Thais cùm impetrare vellet ab irato amatore Phædria, vt biduum Thraſoni alteri amatori priores partes concederet, longiſsima inſinuatione captauit imprudentis adoleſcentis animum. Nulla rei huius facta mentione narrauit longo ſermone propter quæ vellet impetrare: nihil adhuc Phædria ſuſpicante de excluſione, tandem cùm ſatis omnia tuta exiſtimat, mitigato prius irati adoleſcentis animo, magna ex par-

te etiam reconciliato ait:

In Eunu. *Id amâbo adiuta me, quò id fiat facilius,*
Sine illum priores partes hoſce aliquot dies
Apud me habere.

Tum ſcilicet extremum poſuit: quòd ſi nullus affectus obſtitiſſet, initiò proponendum fuerat: tam callidè, tam conuenientèr iratæ perſonæ mulier diſsimulauit, vt tandem exclamet adoleſcẽs, captum ſe indicans hoc ſermone:

At ego neſciebam quorſum tu ires.

Tota ſæpe poëmata dialecticam iſtam pruden tiã partibus omnibus oſtentãt. Cùm enim Poëta magis etiam, quam orator docendum populum, id eſt beluam multorum capitum ſibi propoſuerit, varijs affectibus delectationis, admirationis, indignationis, commiſerationis fallit, à medijs incipit, prima medio plerunque loco comprehendit, poſtrema incerto & inopinato euentu tandem concludit. atque vt ait Horatius,

In Arte. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,*
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ouo:
Semper ad euentum feſtinat, & in medias res
Non ſecus ac notas auditorem rapit, & quæ
Deſperat tractata niteſcere poſſe, relinquit:
Atque ita mentitur: ſic veris falſa remiſcet:
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.

Sic Virgilius Aeneã à Sicilia excepit, in medio narrantem præterita finxit, poſtrema varijs perturbata caſibus induxit. Sic in Comœdia Terentius

432
rentius quanuis ſummo conſilio totam fabulam diſtinguit in actus & ſcenas, officia perſonarum aptè & conuenienter exprimit:efficit tamen vt fortuita atque inopinata omnia videantur.

PERORATIO METHODI.

QVamobrem has dialecticæ methodi vias diligenter animaduertere atque intueri res magnas & varias tractantem decebit: atq; illam imprimis cùm docere diſcendi cupidos res graues & honeſtas deliberabit. Quæ tanti Platoni viſa eſt, vt non hominum,ſed deorum inuentum eſſe diceret:eúmque ſolum (cui lux iſta docenti affulſiſſet) verè,ſplendidéque philoſophari iudicaret. Tum verò ſi fuerit artificioſi illius itineris obſtructus aditus, aliam viam vi ingenij, prudentiæque ſibi faciet,omniáque naturæ, conſuetudinis, vſus, vitæ,exemplorum auxilia vndique comparabit, quoniam doctrinæ præſidijs deſtituitur: & tanquam in Oceano tempeſtate iactetur(quoniam rectum curſum tenere non poteſt) velificationem mutabit, & quibus ventis poterit,incolumem nauem ad portum deducet.

MEMORIA.

REliqua nobis eſt diſpoſitionis non noua quidem doctrina,ſed certè nec iniucunda, nec inutilis acceſſio, memoriæ confirmãdæ: quæ diſpoſitionis gradus perinde ac vmbra lucẽte Sole corpus ſequitur.Vt enim rhetorum omniũ præcepta

perlegas,quæ de memoriæ arte tradita ſunt, nihil ordine certius & fidelius, nec porrò ordinis vllam meliorem doctrinam reperies, quàm quæ in ſyllogiſmo & methodo deſcripta eſt: vbi tum vnius, tum multorum argumentorum diſpoſitio clariſsimo & conſtantiſsimo partium ordine tractatur. In pleno enim ſyllogiſmo propoſitio, aſſumptio, complexio eſt: In longa diuerſarum rerum diſputatione partitio duorum aut plurium membrorum, quæ deinceps ordinatim diſputantur, vt cùm mens huius ordinis artificio instructa totum rerum corpus ita digeſtum comprehenderit, ſingularum partium ſententias memoria facilè conſequatur. Sed de hac vmbra diſpoſitionis ſatis.

PETRI

433

PETRI RAMI VEROMANDVI

INSTITVTIONVM DIALECTICARVM

Liber Tertius.

DE tribus partibus ad diſſerendum neceſſarijs, natura & ars breuiter, ſicut erat inſtitutum, ſunt expoſitæ: exercitatio (quæ reliqua eſt) nobis eſt identidem paucis attingenda: quæ in actum naturam arte inſtructam deducat. In qua quantum inſit ad bene diſſerendum momenti, dici poſſe equidem vix arbitror: ſi quis enim eximiæ pulchritudinis animalia in aulæis picta ſpectaret, atque in ipſa ſpectandi admiratione cùm eſſet, ea repentè excitata proſilirēt, quanta iam eſſet, & quanto perfuſa gaudio ſpectanti lætitia? ita ſiquis artis tam nobilem, támq; humanitatis propriam deſcriptionem contemplatus, vſum aliquem, viuentémque actum deſideret, atque in ipſo deſiderio doctrinæ velut artus animari, ſuáque ſponte moueri aſpiciat, protinúſque ita comparari, vt Palladis alicuius inſtar occultiſſimas res aperiat, conſulentibus ſumma prudentia reſpondeat, res cōtrouerſas diſceptet, pertur-

batis ordinem, obſcuris lucem adferat, qua volu ptate hæc ipſa contemplantis animus geſtiet? qua lætitia exultabit? Hæc porrò miracula nobis exhibebit exercitatio, languentes & ſopitos artis ſenſus execitabit, calore viuentis ſanguinis, motúque ratiocinãtis ſpiritus animabit: ſumma igitur, ac propè ſola diſſerendi virtus eſt in exercitatione. Artis verò præceptis cognitis, & in animo memoriáque penitus infixis duplex exercitatio dialectica commodè diſtinguetur, altera in exploratione diſputationis iam factæ, altera in nouæ effectione & compoſitione. Hæc geneſis, illa analyſis nominetur.

ANALYSIS.

ANalyſis itaque dialectica, retexta quædã ars erit, & per eoſdem progreſsionum omnium gradus repetita, quæ ſpectare iubebit velut architectura operis confecti ſpeciem, omnibus ne locis ad legem conueniat, & ideam præceptis monſtratam penitus exprimat, omnibúſq; omnium partium numeris abſoluat. Nomẽ ἀπὸ τοῦ ἀναλύειν, id eſt retexere, quòd hæc exercitatio quaſi Penelope contextam iam telam retexat: quæ diligentia in ſcriptis alienis perſpiciendis præcipuam laudem habet. Primum igitur analyſis quod explicandum ſuſceperit, à capite re texet opus vniuerſum: quæſtionem cernet, quæ differenti proponitur: argumenta quibus tracta tur,

tur, aſpiciet: & ad loci vnde ſumpta ſunt, legem naturámque referet: diſpoſitionem poſtremò ad propoſitam regulam comparabit. Proponamus itaque aliquem locum, cuius quæſtionem videamus primùm, tum inuentionem, iudiciúmque con ſideremus. ſit hic locus Maronis,

Diſce puer virtutem ex me, verúmque laborem, Aene.12
Fortunam ex alijs: nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Aeneas & auunculus excitet Hector.

Hic igitur adhortationis quæſtionem cernamus, quòd Aſcanius egregiũ ſe præſtare debeat: cuius ex cauſſis procreantibus & adiunctis argumentum ſumitur, quòd patrem Aeneam, & auunculum Hectorem habuerit: Syllogiſmus im perfectus eſt. Propoſitio enim deeſt: attamen vt accuratius æſtimetur, perficiẽdus eſt hoc modo:

Maiorum claritas excitare debet adoleſcentes ad laudem:
Aſcanius clariſſimos maiores habet, patrem Aeneam, auunculum Hectorem:
Excitetur igitur Aſcanius ad laudem.

In explorandis propoſitis exemplis, quæ vel lecta, vel audita, vel etiã tantùm meditata ſint, non ſolùm laudes cernentur, vt propria, perſpicua, certa, vera, conſentanea concedantur: ſed vi tia notabuntur, vt aliena reijciantur, obſcura ex

plicentur, ambigua diſtinguantur, falſa negentur, inconſequentia ſuſpendantur. Horum duo prima alienum & obſcurum ad omnes inuentionis, diſpoſitioniſque partes attinent: ambiguum & falſum id inuentionis & ſyllogiſmi partes tãtùm: vt inconſequens ad ſolam concluſionem.

ALIENVM.

Ergo in argumentis ſpectabitur primùm ne quid alienum ſit: frequenter enim imprudentes & inconſiderati homines hîc labuntur: & propria controuerſia omiſſa res alias agunt: de quo Martialis feſtiuum eſt & notum epigrãma:

Libro 6.

Non de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis eſt mihi de tribus capellis:
Vicini queror has abeſſe furto:
Hoc iudex ſibi poſtulat probari.
Tu Cannas, Mithridaticúmque bellum,
Et periuria Punici furoris,
Et Syllas, Marióſque, Mutióſque
Magna voce ſonas, manúque tota.
Iam dic Poſthume de tribus capellis.

Hoc in diſſerendo primum vitium eſt.

OBSCVRVM.

Obſcuritas in diſſerendo minore reprehenſione non caret: niſi enim argumenta ſint & per ſe clara & clariora quæſtione (quæ tractatur) argumenta nulla ſunt, cùm nihil arguãt, nihil oſtendant. Exemplum notabile eſt apud Ciceronem,

2. de Diuin.

435

ceronem, Quid enim,inquit, mea cauſſa me mo-
» nes,quod non intelligam? Quid me igitur mones?
» vt ſi quis medicus ægroto imperet,vt ſumat
» Terrigenam,herbigradam, domiportam ſanguine caſſam,
» potius quàm hominum more,cochleam dicat. Nã
» Pacuuianus Amphio,
» Quadrupes tardigrada,agreſtis,humilis, aſpera,
» Capita breui,ceruice anguina,aſpectu truci,
» Euiſcerata,inanima,cum animali ſono.
» quum dixiſſet obſcurius, tum Attici reſpondẽt,
» Nõ intelligimus,niſi apertè dixeris. At ille vno
» verbo, Teſtudo. Non poteras hoc igitur à prin-
» cipio cythariſta dicere? Obſcuritatem Cicero in
illis definitionibus reprehendit.

AMBIGVVM.

EX ambiguo non minus periculoſa fallacia oritur,quàm ex obſcuro. Obſcuritas enim efficit,vt nihil intelligatur:ambiguitas oſtendit ſæpe aliud,quàm intelligi commodum ſit. Martialis de Paulo,

Carmina Paulus emit,recitat ſua carmina Paulus. Libro. 2.
Nam quod emas,poſſis dicere iure tuum.

Illic poſſeſſor ſignificatur, quòd emerit:hîc, quòd fecerit. Sic cùm Sextus Annalis teſtis reũ læſiſſet & inſtaret,identidem accuſator Ciceroni:dic Marce Tulli, nunquid potes de Sexto Annali? verſus autem dicere Cicero cœpit de libro Ennij annali Sexto,

Quis potis ingenteis oras euoluere belli?

Hoc vitium commune eſt omnium argumentorum, ambiguæ cauſſæ, ambigua effecta, & cætera argumenta ambigua eſſe poſſunt. Neque tamen exiſtimari volo omnem diſputationem vitioſam, quia nullum ferè vocabulum ſit non ambiguum: ſed ſi in eadẽ oratione dißimiliter idem verbum intelligatur. Cùm autem eiuſmodi ambiguitas inciderit, diſtinctio adhibenda erit. Martialis in Cæcilianum,

Libro. 1. *Cum dixi ficus, rides quaſi barbara verba:*
Et dici ficos Cæciliane iubes:
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci:
Dicemus ficos Cæciliane tuos.

FALSVM, VBI CAPTIONES & fallaciæ argumentorum.

Obſeruanda deinceps erunt & ſingulorum argumentorũ vitia propria, vnde falſæ rationes oriũtur, ne nõ cauſſæ vt cauſſæ, nõ effecta vt effecta, eodémq; modo in cæteris ponantur.

NON CAVSSAE, VT CAVSSAE.

A Sinone fallaces cauſſæ equi fabricati, & in vrbem recipiendi finguntur:

Aenei. 2. *Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo*
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret:
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cæloque educere iuſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit:
Neu populum antiqua ſub relligione tueri.

Nam

Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Mineruæ,
Tum magnum exitium (quod Dij prius omen in ipſum
Conuertant) Priami imperio, Phrygibúſque futurum.
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in vrbem,
Vltrò Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.

Non cauſſæ vt cauſſæ hîc confictæ ſunt.

NON EFFECTA, VT EFFECTA.

Effecta plerunque vitioſa ſimiliter aſſumuntur, tanquam ab alijs profecta cauſſis. Martialis de rhetore:

Extemporalis factus eſt meus Rhetor, Libro 1.
Calphurnium non ſcripſit & ſalutauit.

Salutare enim quempiam nominatim ac memoriter, extemporalis eloquentiæ argumentum nullum eſt, ſed obliuioſi hominis memoriam feſtiuè Martialis notauit. Quinti Fabij res geſtæ extenuabantur ab inimicis, & ouiculæ atque cunctatoris facta dicebantur, cùm eſſent boni & prudentis imperatoris.

CAPTIO EX SVBIECTIS & adiunctis.

Sic in ſubiectis magnus error accidit, in artibus præſertim, quarum nulla ferè ſuis eſt contenta finibus. Grammatici non ſcribẽdi modo & loquendi ſcientiam ſibi vendicant, ſed etiam Poëtas enarrandi: quod eſt poſtremum tamen eius artis alienum eſt, nec vllũ in grammatica traditur

præceptum,nec tradi debet de Poëtis interpretandis. Nam ſi quid in Poëtis dialecticum,phyſicum, ethicum, medicum,hiſtoricum fuerit, ex earum artium, non grammaticæ decretis repetendum erit. Rhetores inueniendi, diſponendi, ornandi, recordandi,pronũtiandi artes ſuæ diſciplinæ ſubijciunt: cùm ſit inuentio, diſpoſitióque dialecticorum & memoria ſi quid artis habeat, dialecticæ diſpoſitionis quædam ſit vmbra. Cæteris in ſtudijs artium vtinam non tanta reprehenſionis huius materies abundaret vel redundaret potius. Ex adiunctis frequentior error naſcitur. Hinc ferè fraudes omnes oriuntur: fuga timoris adiunctum eſt: magnas tamen victorias imperatores callidi hac fallaci & inſidioſa ſophiſmatis ſimulatione cõſequuti ſunt. Hannibal Romanos ad Trebiam, ad Traſimenum lacum ſophiſtica iſta fallacia circunuenit: Thomyris Scytharum regina Cyrum cum ingenti exercitu deleuit. Hinc ſimulationum penè omnium ac diſsimulationum inuolucra naſcuntur.

CAPTIOSA DISSENTANEA.

Ex diſſentaneis item peccatur: & aliquando iocus aliquis ex hoc errore quæritur. Martialis,

Lib. 7. *Omnia Caſtor emis: ſic fiet vt omnia vendas.*

Luſit in relatis emere & vendere.

Pinxiſti Venerem, colis Artemidore Mineruam:

Et mi

Et miraris opus diſplicuiſſe tuum?

Martialis iocando velut repugnantia poſuit Venerem bene pingere, & colere Mineruam. Libro 5.

FALLACIA COMPARATIONIS.

Ex comparatis ſunt etiam ſuæ captiones. Martialis,

Quòd alpha dixi Codre penulatorum
Te nuper aliqua cùm iocarer in charta, Libro 5.
Si fortè bilem mouit hic tibi verſus,
Dicas licebit beta me togatorum.

Paria videntur alpha penulatorum, beta togatorum, quia ſunt affines alphabeti literæ: cùm illa tamen primum, hac ſecundum, aut nihil ſignificemus. A maioribus idem Poëta (quid enim vetat plura ex eodem idonea præſertim & illuſtria exempla ſumere?)

Soluere Pete decem tibi me ſeſtertia cogis, Libro 8.
Perdiderat quoniam Buco ducenta tibi:
Ne noceant oro mihi non mea crimina, tu qui
Bis centena potes perdere, perde decem.

" Sic Cicero, Hercule verum vt loquamur, ſubcon- 2. ad Atticum.
" tumelioſè tractatur noſter Publius, primùm qui
" cùm in domo Cæſaris quondam vnus vir fuerit,
" nunc ne in viginti quidem eſſe poterit.

Ex ſimilibus, vt muſa eſt fœminini generis: ergo etiam Poëta. Sic Martialis,

Cùm ſitis ſimiles, paréſque vita, Libro 8.
Vxor peſſima, peſſimus maritus,
Miror non bene conuenire vobis.

FALLACIA NOMINIS.

EX nominibus infinitæ fallaciæ ſunt. Ex erro re notationis illud Martialis eſt in Aedilũ:

Lib. 1. *Geſtari iunctis niſi deſinis Aedile capris,*
Qui modò ficus eras, iam caprificus eris.

Ciceronis apertior eſt reprehenſio in accuſato-
„ rem Balbi: In qua erat accuſatoris interpretatio
„ indigna reſponſione, qui ita dicebat, comiter eſſe
„ communiter: quaſi verò priſcum aliquod, aut in-
„ ſolitum verbum interpretaretur. Comes beni-
„ gni, faciles, ſuaues homines eſſe dicuntur, qui er-
„ ranti comiter monſtrant viam, benignè, non gra-
„ uatè, communiter quidem certè non conuenit. No
tationes vitioſas in grammaticis, quàm multas vi
Libro 1. demus? Varronem deridet Quintilianus, Cui non
„ poſt Varronem ſit venia, inquit, qui agrum quòd
„ in eo agatur aliquid: & graculos, quia gregatim
„ volent, dictos Ciceroni perſuadere voluit: cùm
„ alterum ex Græco ſit manifeſtum duci, alterum
ex vocibus auium. Coniugationis magna ſæpe eſt affinitas cum notatione, & eadem generis vtriuſque exempla ſæpe ſunt, vt ager, agere: quod vtroque modo falſum eſt.

FALLACIA DISTRIbutionis.

VItia diuiſionis ſunt ea ferè quæ rerum omnium, ſi quid deſit, ſi quid redundet. Prioris generis exemplum eſt quinto Aeneidos, vbi ludo

ludorum genera quatuor proponuntur, claſsis, curſus, ſagittariorum, pugilum: quintum autem poſteà tametſi non propoſitum deſcribitur, certaminis equeſtris. Locus ſic eſt,

Prima citæ Teucris ponam certamina claſsis:
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibúſve ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere caſtu:
Cuncti adſint, meritáque expectent præmia palmæ,
Sic fauete omnes, & cingite tempora ramis.

Hìc ludos quatuor tantùm proponit, præter quos tamen Quintum poſteà deſcribit. Secundi generis exemplum Cicero notauit in Epicuro lib. 2. de Finibus. Quomodo aũt Philoſophus loquitur tria genera cupiditatum? naturales & neceſſarias, naturales & nõ neceſſarias, nec naturales nec neceſſarias. Primùm diuiſit inelegãter: duo enim genera, quæ erant fecit tria: hoc eſt, non diuidere, ſed frãgere rem. Qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera naturales & inanes, naturaliũ item quoque duo, neceſſarias & non neceſſarias, confecta res eſſet. Vitioſum eſt enim in diuidendo partem in genere numerare. Ad quam diuiſionis notam pertinet illa Ciceronianæ partitionis reprehenſio, de qua Quintilianus libro 4. capi. 5. In omni partitione (ait) eſt vtique aliquid potentiſsimum, quod cùm audiuit iudex, cætera tanquam ſuperuacua grauari ſolet. Itaque non defuerunt, qui

Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, qua ſe dicturum eſſe promiſit primùm, neminem maioribus criminibus, grauioribus teſtibus in iudicium vocatum, quàm Oppianicum: deinde præiudicia ab ijs eſſe facta iudicibus, à quibus condemnatus ſit. Poſtremò iudicium pecunia tentatum non à Cluentio, ſed contra Cluentium. Quia ſi probari poſſet, quod eſt tertium, nihil neceſſe fuerit dicere priora.

FALLACIA DEFInitionis.

Philip. 1. *SIc. Illud magis miror, ne ignorans verum*
» *iter gloriæ, glorioſum putes plus te vnum*
» *poſſe, quàm omnes: & metui à ciuibus, quàm di-*
» *ligi malis. quod ſi ita putas, totam ignoras viam*
» *gloriæ: charum eſſe ciuem, bene de Republica*
» *mereri, laudari, coli, diligi, glorioſum: metui ve-*
» *rò, & in odio eſſe, inuidioſum, deteſtabile, imbe-*
» *cillum, caducum. Sic philoſophi cynici falſa defi-*
nitio apud Martialem notatur:

Libro 1. *Hunc quem ſæpe vides inter penetralia noſtræ*
Pallados & templi limina Coſme, noui,
Cum baculo peráque ſenem, cui cana putriſque
Stat coma, & in pectus ſordida barba cadit:
Cerea quem nudi tegit vxor Abolla grabati,
Cui dat latratos obuia turba cibos,
Eſſe putas cynicum deceptus imagine falſa:
Non eſt hic cynicus Coſme: quid ergo? canis.

FALLA

STIMONII.

ETeſtimonys porro quam multa ſint menda cia, quàm multiplices errores, quàm quotidiana periuria, quid oratio longior exprimenda eſt? pro tanto autẽ vitio non tradenda præcepta, ſed vota facienda ſunt, vt homines potius ratione & veritate, quàm authoritate & teſtimonio ad iudicandum moueantur.

DE MAXIMIS QVAE vulgò nominantur.

BReuiter attigimus exemplis ea vitia quæ virtutibus inuentionis oppoſita eſſe videbãtur, niſi fortè de maximis propoſitionibus, quæ vulgò nominãtur in ſcholis, aliquid expectemus: quæ tamen nihil habent nouæ præceptionis. Aliquid enim ex artis præceptis habent, vt definitionem, aut diuiſionem, quod pro argumento ad quæſtionem probandam ſumitur, vt affirmanti mihi artis huius omnia præcepta ad humanæ prudentiæ confirmationem referenda eſſe, inficiando ſi contradixeris, tum licebit vt finis maximam propoſitionem ſumam, & dicam, omnia ad ſuum finem referenda eſſe: finis autem eſt propter quem hæc ars inuenta eſt, vt prudentiores & conſtantiores in ratiocinando ſimus. Ex finis definitione maximam propoſitionem ſumpſi, & argumentũ ex finis definitione accepi: In quo nihil artis nouæ exiſtit. Vſitatas autẽ eſſe rationes has in bonis

authoribus non ſol[illegible] xẽplis affirmo. Cicero in Topicis præceptis tales quaſdã generales monitiones propoſuit. Cauſſa quid ſit effectum indicat, ait: ſic quod effectum eſt, quæ fuerit cauſſa demonſtrat. Atque in comparationis loco maiorum, parium, minorum tales leges
„ dedit. Quod in re maiore valet, valeat in mino-
„ re. Item, Quod in re minore valet, valeat in ma-
„ iore. Itẽ, Quod in re pari valet, valeat in re quæ
„ par eſt. Neque vero tantum in præceptis hæc argumenta poſuit, ſed in philoſophia & orationibus adhibuit. In Tuſculanis contrariorum legem
Libro 5. aſſumpſit: Quid ait, cùm fatentur ſatis magnam
„ vim eſſe in vitijs ad miſeram vitam, nónne fa-
„ tendum eſt eandem in virtute eſſe ad beatam?
Contraria enim cõtrariorum ſunt conſequentia. Eiuſmodi diſsimilitudinis legem ſecunda agraria
„ idem vſurpauit: Audes etiam Rulle mentionem
„ facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa com-
„ mouet, tales viros illos XXXV. Tribuum ſuffra
„ gio eſſe creatos? & cùm à T. Gracchi æquitate
„ ac pudore longiſsimè remotus ſis, id quod diſsi-
„ millima ratione factum ſit, eodem iure putas eſſe
„ oportere? Sic in cæteris argumentis ad ipſa confirmanda quædam ex eorum definitione, partibus, adiunctis argumenta ſumi poſſunt: nec inuentionis nouæ quicquam hîc eſt. Nec tantùm ad inuentionis partes, ſed ad diſpoſitionis quoque iſta

perti

pertinent. Nam ſi concluſiones ad conſtantis ſyllogiſmi regulam factæ complexionem ſuam non probarent, eius ipſius ſyllogiſmi definitio in argumenti ſubſidium veniret. Cicero de Fato connexi primi proprietatem quandam ad concluſionis confirmationem adhibuit: Si quod, ait, primũ in connexo neceſſarium eſt, fit etiam quod conſequitur, neceſſarium. De eodẽ connexo propriëtas eſt conſimilis in Lucullo: Ipſa enim ratio, ait, connexi cum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere. Et idem de finibus ſecundi connexi definitionem quandam attigit: Teneamus illud, ait, neceſſe eſt, cùm conſequens aliquod falſum ſit, illud cuius conſequens ſit, non poſſe eſſe verum. Sic in Natura deorum diſiuncti ſyllogiſmi pronuntiatio quædam ab eodem ponitur: In omnibus diſiunctionibus, in quibus (eſt aut non eſt) ponitur, alterutrum verum eſſe. Quamobrem omnes dialecticæ artis partes & præcepta in argumenta quæſtionis alicuius trahi poſſunt: nec tamen nouũ argumenti genus vllum erit: quæſtionis enim, de qua agitur, neceſſe eſt rationes illas, cauſſas, effecta, aut aliquid reliquorum argumentorum eſſe.

Libro 4.

ANALYSIS DISPOSITIONIS, ac primùm de obſcuritate orationis.

ANalyſis vt inuẽtionis, ſic diſpoſitionis vitia virtutum oppoſitione ſpectabit. Ac de ſyllogiſmi vitijs ordine, quo de virtutibus dictũ eſt, dicamus,

dicamus. Perſpiciamus igitur imprimis ne ſit alienus ſyllogiſmus, & concludat aliud quàm propoſitum fuerit: de quo vitio anteà iam dictum eſt: deinde ne obſcura ſit eius cõcluſio: quod cùm verbis fit, vitium eſt grammaticæ, non dialecticæ. Rebus autem dupliciter obſcura fit ratiocinatio, vel quia ſyllogiſmi partes multis rebus interpoſitis confunduntur: ideóque propoſitionis, aſſumptionis, complexionis ſententia occultatur: vel quia pars aliqua ſyllogiſmi ſola ponitur, reliquis de induſtria prætermiſſis, ne ſtatui poſſit, quid hinc efficiatur. Primi generis exemplum repetatur è ſecundo genere ſimplicium ſyllogiſmorum de Pythagoræ ratiocinatione: vbi niſi diligenter attendas, vix partes ratiocinationis perſpicias. Secundi generis exemplum Cicero in Rulli lege ,, reprehendit: Datur igitur (ait) primùm vt liceat ,, eis vendere omnia, de quibus vendendis ſenatuſ- ,, conſulta facta ſunt M. Tullio, C. Cornelio Coſſ. ,, aut poſteà. Cur hoc tam eſt obſcurum atque cæ- ,, cùm? quid? iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, ,, nominatim in lege præſcribi nonne potuerunt? ,, Duæ ſunt obſcuritatis huius cauſſæ Quirites, vna ,, pudoris, ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni ,, impudentia: altera ſceleris. Hîc Cicero ſophiſma Rulli coarguit, quòd generalem tantùm propoſitionem poſuerit: in qua occultè aſſumptio, complexióque lateret, & furtim recondita eſſet.

AMBIGVITAS.

AMbiguitas in oratione magnopere vitanda eſt, vt in argumentis anteà monuimus: ea interdum accidit vitioſa argumenti cùm partibus quæſtionis diſpoſitione, de quo nunc agitur. Duo calamitatis ex hac fraude inſignia exempla de duobus Regibus commemorantur, Crœſo & Pyrrho. Crœſus Lydiæ rex Apollinem de bello aduerſus Cyrum Perſarum regem cùm conſuleret, oraculo ambiguo falſus eſt.

Crœſus Halim penetrans, magnam peruertet opum vim.

Credidit Crœſus, cùm Halim Cappadociæ fluuium traieciſſet, ſe hoſtium magnam vim peruerſurum: peruertit autem ſuam, ait in diuinatione Cicero. Pyrrhus Epirotarum rex, cùm eundem Libro 2. conſuleret Apollinem de bello Tarentino contra Romanos, ſimilis ambiguitate reſpõſi deluſus eſt:

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Credidit Romanos ſe victurum Pyrrhus, victus autem eſt à Romanis.

CAPTIOSA CONCLVSIO.

COnſiderandum deinceps erit de tota ſyllogiſmi diſpoſitione, quàm conſtanter partes inter ſe cohærant. Sæpe enim non partium falſitas, ſed concluſionis inconſequentia refellitur. Cuiuſmodi ſunt iſtorum ſophiſmatum:

Quiſquis dicit te animal eſſe, dicit verum:

Quiſquis autem te aſinum eſſe dicit, dicit te eſſe animal:
Quiſquis igitur dicit te aſinum, dicit verum.

Item illud quod Diogeni obiectum eſt:

Quod non amiſiſti, habes:
Cornua non amiſiſti:
Cornua igitur habes.

Videtur ad leges primi generis ſimplicis compoſita prior eſſe concluſio, cùm tamen argumentum animal, non generaliter vt doctrina requirit, ſed ſpecialiter antecedat maius extremum quæſtionis, & ſecũdi exempli propoſitio cùm ſpecialiter efferatur, eodem in vitio erit: ſin generaliter intelligatur, falſa erit. Cornua enim non amiſimus, quæ nunquam habuimus. Stoicum illud

3. de Natu. deorum. *Zenonis conſectarium vitiosè concluditur:*

„ *Quòd ratione vtitur, id melius eſt, quàm quod ratione non vtitur:*
„ *Nihil autem mundo melius:*
„ *Ratione igitur mundus vtitur.*

„ *Itaque meritò à Cotta deridetur. Hoc, ſi placet, iam efficies, vt mundus optimè legere librũ*
3. de Natura deorum. *videatur. Zenonis enim veſtigijs hoc modo rationem poteris concludere:*

Quòd literatum eſt, id eſt melius, quàm quod non literatum:
„ *Nihil autem mundo eſt melius:*
„ *Literatus igitur eſt mundus.*

„ *Iſto modo etiam diſertus & quidem mathematicus, muſicus, omni denique doctrina eruditus, poſtremò philoſophus erit & mundus. Clarius*

rius etiam vitium concluſionis eius intelligetur, ſi quid abſurdius concludas hoc modo:

Denarius maior eſt ſenario:
Infinito autem numero nihil eſt maius:
Infinitus ergo numerus eſt denarius.

Tametſi ſatis idonea reprehenſio eſt vitioſæ concluſionis, quod ad nullum modum legitimi ſyllogiſmi conficiatur. Vera tamen concluduntur aliquando diſpoſitione fallaci. Vt apud Perſium:

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam Saty. 5.
Cui libet, vt voluit? licet, vt volo, viuere: non ſum
Liberior Bruto?

Sequere diſpoſitionẽ hanc, errabis aliquãdo: vt

An quicquam eſt aliud homo, niſi quòd animal eſt?
Equus autem animal eſt:
Equus igitur homo eſt.

Fallax eſt concluſio. Denique nihil ex omnibus negantibus & ſpecialibus enuntiatis in vllo ſimplici ſyllogiſmo, nihil in primo genere ex propoſitione ſpeciali, vel aſſumptione negata, nihil in ſecũdo ex omnibus affirmatis aut propoſitione ſpeciali, nihil in tertio ex aſſumptione negante, aut generali complexione, nihil item omnino ex modificatis contingentibus vel puris, vel miſtis cõcluditur.

FALLAX CONNEXIO.

Connexis ſyllogiſmis quanuis non congruentibus ad cõſtãtiã ſpeciemq; doctrinæ, multũ

tamen vtimur. Vtile eſt igitur admonere inconſtantes eas concluſiones eſſe. Terentius,

In Adel. *-D. cæterum*
Placet tibi factum Mitio? M. non, ſi queam
Mutare: nunc quum non queo, æquo animo fero.

p Mure. *Cic. Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idque rectè factum eſſe defenderem, facerem improbè etiam, ſi alius legem tuliſſet: cùm verò nihil commiſſum eſſe contra legem defendam, quid eſt quod meam defenſionem latio legis impediat? Ouidius,*

2. Triſt. *Si quoties peccant homines, ſua fulmina mittat*
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit:
Nunc vbi detonuit, ſtrepitúq; exterruit orbem:
Purum diſcuſſis aëra reddit aquis.
Iure igitur genitórque deûm, rectórque vocatur:
Iure capax mundus nil Ioue maius habet.

Cæſar apud Salluſtium, Si digna pœna pro factis eorum reperitur, nouum conſilium adprobo: ſin magnitudo ſceleris omniũ ingenia exuperat, his vtendum cenſeo, quæ legibus cõparata ſunt. Quamuis enim falſa non ſint omnia generis huius exempla, iiſdem tamen veſtigiis falſum effici concludique poteſt: vt

Si arbor equus eſſet, viueret:
Sed arbor equus non eſt:
Non igitur arbor viuit.

Propoſitio, aſſumptióque veræ ſunt: complexio autem falſa. Proprium autem ſyllogiſmi eſt, certam

243

tam diſpoſitionem & nunquàm fallentem præſcribere, vt antecedentibus poſitis conſequentia neceſſariò concedenda ſint. Rarum eſt vitium connexi ex conſequentis aſſumptione: incidit tamen aliquando. Ouidius:

Quem ſi cura deûm tam certa vindicat ira, 4.metam
Ipſe precor ſerpens in longam porrigar aluum:
Dixit & vt ſerpens in longam tenditur aluum.

Ratiocinatio igitur ſic habet:

Si dij ſtatuerunt vindicare Cadmum, fiat ſerpens:
Sed fit ſerpens:
Ergo dij ſtatuerunt vindicare.

Fallax eſt iſta concluſio. dic enim

Si arbor equus eſſet, viueret:
Sed viuit arbor:
Ergo arbor equus eſt.

Veris partibus antecedentibus falſa complexio efficitur. Quanquàm vtroque iſto & tollendi antecedentis & retinendi conſequentis genere videntur concluſiones firmæ effici, ſi modò antecedens negetur, conſequens affirmetur.

EXEMPLVM REMOTI antecedentis.

Si ſine pace tua, atque inuito numine Troës Virgil. Aene. 10
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Iuueris auxilio: ſin tot reſponſa ſequuti
Quæ ſuperi, manéſque dabant, cur nunc tua quiſquam
Flectere iuſſa poteſt, aut cur noua condere fata?

Pro Murę. Cicero, Quòd ſi licet deſinere, ſi te authore poſſum, ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo,
„ nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur, ego verò li-
„ benter deſino: Sin autem inertiam fuga laboris,
„ & deſidiam, repudiatio ſupplicum ſuperbiam, a-
„ micorum neglectio improbitatem coarguit: nimi-
„ rum hæc cauſſa eſt eiuſmodi, quã nec induſtrius,
„ nec miſericors, nec officioſus deſerere poſſit.

EXEMPLVM RETENTI conſequentis.

Terentius ex ſermone Cliniæ & Clitiphonis ratiocinationem ita concludit, vt conſequens retineat. Ait igitur Clinia,

In Heautonti. *Si nihil mali eſſet, iam hîc adeſſent:*

Iam aderunt, inquit Clitipho.

Concludit tandem Clinia,

Nihil igitur eſt mali.

Propoſitio iiſdem verbis ponitur. Aſſumptio exornatur adiunctis loci & perſonarum, quòd longè mulieres & abſint, & quòd multũ temporis, dum ornãtur, abſumunt. Sermo igitur ſic eſt,

Clin. Si nihil mali eſſet, iam hîc adeſſent. Clit. iam aderunt.
Clin. quando iſtuc erit?
Clit. Non cogitas hinc lõgius abeſſe? & noſti mores mulierũ:
Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. Clin. ô Clitipho,
Timeo. Clit. reſpira: eccũ Dromonẽ cum Syro vnà adſunt tibi.
Sy. Ain' tu? D. ſic eſt. Sy. verũ interea dũ ſermones cedimus,
Illæ ſunt relictæ. Clit. mulier tibi adeſt: audin' Clinia?
Clin. Ego verò audio nũc demũ, & video, et valeo Clitipho.

Quanuis

444

Quanuis autem in his exemplis conſtantia, & conſequentia certa concluſionis videatur, ea tamen non tam diſpoſitionis genere, quàm rerum cohærentia & ratione efficitur. Vtilitas autem præcipua retexendi ſyllogiſmi eſt in breuioribus aut longioribus diſputationibus, quæ plerunque obſcuriores ſolent eſſe. Primi generis illa ſunt, cùm ſyllogiſmi partes magis comprehenduntur, quàm diſtinguuntur, vt in illo Miloniano principio,

» Etſi vereor, Iudices, ne turpe ſit, pro fortiſsimo viro dicere incipientem, timere, miniméque deceat, cùm T. Annius Milo magis de Reipubl. ſalute, quàm de ſua perturbetur, me ad eius cauſſam parem animi magnitndinem adferre non poſſe.

Retexe enim ſententiam hîc incluſam, ſyllogiſmum hunc inuenies:

Pro fortiſsimo viro dicere incipientem, timere turpe eſt:
Cicero pro Milone fortiſsimo viro dicere incipiens timet:
Eſt igitur turpe.

Nec vllus ſyllogiſmus ſimplex eſt, qui non poſſit vna connexi ſyllogiſmi propoſitione comprehendi: vt

Si nemo timidus eſt liber:
Et omnis auarus eſt timidus:
Certè nemo auarus eſt liber.

Eodémque modo in cæteris concluſionibus. Longioris autem diſputationis retexendæ genus illud ſit: vt cùm in perpetuæ ac longæ orationis partibus

bus multos ſyllogiſmos diſtinxeris, vno ſummam totam complectare omnibus detractis amplificationibus, notatis tamen, ſi commodum eſt, capitibus argumentorum. Sic Milonianam Ciceronis orationem in vnum concluſionis modum concluſam perſpicies.

Inſidiatorem ſceleratum licet interficere.

vt populi, iudiciorum, ſenatus, Marij, naturalis & humanæ legis authoritas teſtatur: nec ſenatus, nec populi leges vllæ reclamant.

At P. Clodius inſidiator ſceleratus fuit.

Inſidias ſiquidem parauit vtilitate, odio, improbis moribus, ſpe impunitatis impulſus: quod ipſius & voce & factis intellectum eſt: ſceleratum verò fuiſſe, in Deos atque homines facinora eius arguunt.

Clodius igitur iure cæſus eſt.

Hac diſpoſitione Milonis defenſionem Cicero concluſit hoc modo: Cùm verò Poëtam, cùm Oratorem, cùm alium quemuis ſcriptorem legendum & explicandum ſumpſeris, totum ſic excuties, & in breuem concluſionis alicuius ſummam comprehendes.

ANALYSIS METHODI.

EAdem etiam analyſis in methodo & tota rerum diſpoſitione ſequenda eſt & exercenda. Diſputationes omnium generũ in Oratoribus & Poëtis, in Philoſophis ad methodi legem perſpicien

ſpiciendæ: Nec laudabiles tantùm, ſed etiam vitioſæ: quemadmodum Socrates apud Platonem Lyſiæ orationem reprehēdit, quòd nihil definiat, nihil partiatur. Qua ex confuſione rerum immenſa quædam obſcuritas exiſtit. Eſt autem magni erroris, nō eodem perſequi partes ordine, quo propoſueris. In quod vitium Cicero pro Deiotaro
» incidit: Reliqua pars (ait) accuſatiōis duplex fuit:
» vna, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cùm à te ani
» mo eſſet alieno: altera exercitum eum contra te
» magnum comparaſſe: de exercitu dicam breuiter
vt cætera. Hîc partem poſteriorem priore loco exequitur. Eodem modo Virgilius in exemplo partitionis imperfectæ paulò antè poſito lapſus eſt: tertium enim & quartum membrum conturbato ordine tractauit, tertium quippe quarto, & quartum tertio loco. Confuſio hæc ὑστερολογία dicitur à grammaticis, & in Homero frequens notatur, vt iam hoc Homerico tanquam ſanè bello & ſpecioſo vitio Cicero per iocum in epiſtola quadam ad Atticum vtatur, vbi cùm duas res
» ita propoſuiſſet: Quæris ex me quid acciderit de
» iudicio quod tam præter opinionem omnium fa-
» ctum ſit: & ſimul vis ſcire quomodo ego minus,
» quàm ſoleam, præliatus ſim. Cum inquam duas res
» ita propoſuiſſet, ait: Reſpondebo tibi ὕστερον πρό-
» τερον ὁμηρικῶς. Tum priore loco declarat, quod
poſteriore fuerat ab eo propoſitum. Videndum

etiam

etiam diligenter erit vniuerſum illud alieni vitium. Tam enim eſt in vitio, qui reſiſtentem aperta, quàm qui ſua ſponte ſequentem occulta via ducit. Minimè verò neceſſe eſt hoc loco commemorare, quàm omnes methodi nomen in ore habeant, quámque vera methodo vtatur ferè nemo. In diſciplinis explicandis via vna & ſimplex eſt à generibus ad ſpecies, ab integris ad partes: quam vix ac ne vix quidem tot annorum ſeculis vlla in arte adhuc obſeruatam videmus. Quamobrem in analyſi vitia hæc cernentur, ne aliena, obſcura, ambigua, falſa, inconſequentia ſint, quæ dicantur. Sed de Geneſi iam tempus eſt vt pauca dicantur: ſatis enim multa, ſupérque de analyſi præcepta ſunt.

GENESIS.

GEneſis, non eſt inſpectio propoſiti exempli vt analyſis, ſed effectio noui operis: quæ meditatio vna & eandem viam in ſcribendo dicendóq; ſequitur. In ſcribendo verò prima facilimáq; via eſt imitatio: in qua prouidẽdum diligenter erit, quẽ imitemur: cuius ſimiles eſſe velimus. Tum authoris propoſiti cùm virtutes omnes inuẽtionis, et diſpoſitionis analyſeos lumine perſpectæ fuerint, quæſtio aliqua conſimilis earum rerum, quæ ab authore illo tractantur, ſtatuatur & explicetur. Sic enim nõ ſolùm excitabitur & acuetur, ſed etiam aletur inueniendi diſponendiq; prudentia,

dentia. Deinde verò nobiſcum ipſi cert·bimus, & argumẽtum liberum ſumemus de quotidianis & popularibus negotijs, & ad cõmunem vitam duntaxat attinentibus: tum cauſſas, effecta, cæteráq; argumentorum (quæ licebit) genera è fontibus inuẽtionis hauriemus. Poſtremò omnes diſpoſitionis modos ſimili diligentia exercebimus: modò hac, modò illa ſpecie concludemus, hanc vel illam methodi viam (ſicuti res poſtulabit) ingrediemur. Quod noſtris monitis nihil amplius indiget: animo, lingua, manu duntaxat opus eſt.

DE MEMORIA.

Dialecticæ exercitationi ſatisfactum iam nunc eſſe arbitror. Acceſſio memoriæ (quam diſpoſitioni fecimus) nobis eſt adiungẽda, ſuáq; exercitatione breuiter ornãda: in qua quia præcepta nulla noua ſunt, quid aliud requirẽdum eſt, quàm vt exemplo res illuſtretur? Sit igitur puer, qui querimoniam Penelopes apud Ouidium de Vlyſsis abſentia poſt euerſam Troiam, memoriæ commendare velit:

Sed mihi quid prodeſt veſtris diſiecta lacertis Epiſt. 1.
Ilios & murus, quod fuit antè ſolum,
Si maneo, qualis Troia durante manebam,
Virque mihi dempto fine carẽdus abeſt?
Diruta ſunt alijs: vni mihi Pergama reſtant:
Incola captiuo quæ boue victor arat.
Iam ſeges eſt, vbi Troia fuit: reſecandáque falce,

Luxu

Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.
Semiſepulta virûm curuis feriuntur aratris
Oſſa, ruinoſas occulit herba domos.
Victor abes: nec ſcire mihi quæ cauſſa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe licet.
Quiſquis ad hæc vertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quámque tibi reddat, ſi te modò viderit vſquàm,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Neſtoris arua
Miſimus: incerta eſt fama remiſſa Pylo.
Miſimus & Sparten, Sparte quoque neſcia veri
Quas habitas terras, aut vbi lentus abes:
Vtilius ſtarent etiam nunc mœnia Phœbi,
Iraſcor votis heu leuis ipſa meis.
Scirem vbi pugnares, & tantùm bella timerem,
Et mea cum multis iuncta querela foret:
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quæcunque æquor habet, quæcunque pericula tellus:
Tam longæ cauſſas ſuſpicor eſſe moræ.

Hunc totum locum cùm viderit puer primo cõnexo ſyllogiſmo comprehenſum, partes ſingulas notabit: earúmque præcipuas exornationes: propoſitionem igitur aſpiciet initio in quatuor primis verſibus poſitam:

Sed mihi quid prodeſt veſtris diſiecta lacertis
Ilios, & murus, quod fuit antè ſolum,
Si maneo, qualis Troia durante manebam,
Vírque mihi dempto fine carendus abeſt?

Deinde

Deinde ſequitur ex diſſentaneis abſentiæ amplificatio nondum poſitæ aſſumptionis: At tu abes, & quidem nimium diu, quia cæteri redierunt, tu ſolus abes tam multis poſt deletam Troiam temporibus: vbi ſex ſunt verſus:

Diruta ſunt alijs, vni mihi Pergama reſtant,
Incola captiuo quæ boue victor arat:
Iam ſeges eſt, vbi Troia fuit: reſecandáque falce,
Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.
Semiſepulta virûm curuis feriuntur aratris
Oſſa, ruinoſas occulit herba domos.

Duodecimus verſus habet aſſumptionē auctam maiori: non modò abes, ſed ſic abes, vt ſcire nequeam vbi lateas: quod exaggeratur factis Penelopes, interrogo, ſcribo, mitto in omnes orbis partes, nec quicquam de te audio: decem ſunt hîc verſus:

Victor abes: nec ſcire mihi quæ cauſſa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe licet.
Quiſquis ad hæc vertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit:
Quámque tibi reddat, ſi te modò viderit vſquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon antiqui Neleia Neſtoris arua
Miſimus: incerta eſt fama remiſſa Pylo.
Miſimus & Sparten, Sparte quoque neſcia veri
Quas habitas terras, aut vbi lentus abes.

Concluſio tandem viceſimoprimo ſecundóque verſu per contrarium ſignificatur: duo tantùm

ſunt verſus:

Vtilius ſtarent etiam nunc mœnia Phœbi:
Iraſcor votis, heu leuis, ipſa meis.

Sed & ipſi concluſioni amplificatio accedit ex adiuncto, quod ipſum ex repugnãtibus augetur: ſex ſunt verſus:

Scirem vbi pugnares, & tantùm bella timerem:
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas area lata meas.
Quæcunque æquor habet, quæcunque pericula tellus,
Tam longæ cauſſas ſuſpicor eſſe moræ.

Quamobrem cùm hac interpretationis diligentia, puer totam ſententiam diſtinxerit, vel à diligenti præceptore diſtinctam acceperit: & ex octo & viginti verſibus quatuor propoſitioni, ſexdecim aſſumptioni, octo concluſioni tribuerit, hac ſyllogiſmi deſcriptione non ſolùm partes, ſed partium quoque ſententiam ſibi repræſentabit. Nam cùm ſcierit hîc primo loco propoſitionem, ſecundo aſſumptionem, tertio concluſionem eſſe: ſciet itidem ex cogniti ſyllogiſmi legibus, quæ vis cuiuſque partis eſſe debeat, quinetiam hac ratione facilimè φαντασίας animo concipiet: per quas imagines rerum abſentium ita ſubijciet animo, vt cernere oculis, ac præſentes habere videatur. Vt in hoc exemplo occurrent antiquæ vrbis ruinæ, agricolæ, oſſa, nautæ, mulier ſolicitè

448

licitè interrogans, tabellarij, bella, naufragia, cædes. In orationibus autem diſputationibúſque longioribus ediſcendis, methodi diſpoſitio ſimilem commoditatem præbebit. Nam tum definitiones distributionéſque vniuerſas tanquam digitos in manu, tum deductos velut articulos definitiones distributionéſque ſingulares ſequemur: omniúmque numerum tanto facilius habebimus, quanto eſt methodi ordo ſyllogiſmi ordine neſcio quomodo familiaris magis, magíſque naturalis. Exemplum de noſtris institutionibus commodiſſimum hîc erit, vt Dialectica ſui ipſius imprimis memoriam confirmet: quæ alijs opem confirmandæ memoriæ polliceatur. Figuretur igitur hîc primis rerum notis artis Dialecticæ ſumma, & vniuerſa partitio: quæ (quod dicimus) oculis etiam ſpectandum proponat.

- Di ale cti ca.
  - In uē tio ar gu.
    - Inſ.
      - P
        - R
          - S
            - C
              - Ca.
                - fin.
                - for.
                  - abſolutæ.
                  - adiuuantis.
              - Ef. Su.
                - effi.
                - ma.
                  - procreantis.
                  - conſeruantis.
              - ad qd
                - inest.
                - circūſt.
                  - ſponte.
                  - nō ſpō.
                    - na.
                    - ne.
                    - for.
                - circunoccupatur.
            - D
              - C
                - aduerſi
                - pri.
                - rel.
                - cōt.
                  - Verbo.
                  - S
                    - C
                      - ge.
                      - ſp.
                    - propria
                  - E
                    - coniuncta.
              - R
          - Cōpa.
            - quātitate
              - pari.
              - impari.
                - maiori
                - minori
            - qualitate
              - ſimili.
              - diſſimili.
        - N
          - notatio.
          - cōiuga.
      - Or ti.
        - Di. ex
          - cauſis.
          - effectis.
          - ſubiectis.
          - adiunctis.
        - De.
          - Propriæ.
          - deſcriptionis
    - Aſſump.
      - Diuini.
      - humani.
  - Diſpoſitio
    - Syllogiſmus
      - Simplex.
        - 1
          - 1 vſq.vni.& aff.
          - 2 vſq.vni.aff.aff.
          - 3 vſq.aff.pro.vni.
          - 4 pro.vni.aff.aff.
        - 2
          - 1 vſq.vni.aff.aff.
          - 2 vſq.vni.pro.aff.
          - 3 aff.aff pro.vni.
          - 4 pro.vni.& aff.
        - 3
          - 1 vſ.af p.et aſ.vn.
          - 2 aſ.af.p.et aſ.vn.
          - 3 vſq.aff.aff.vni.
          - 4 vſq.aff.pro.vni.
          - 5 aff.vni.& aff.
          - 6 pro vni.et aſ.af.
      - Cōiūctus
        - C
          - 1 ret.ant.vt cōſ.re
          - 2 tol.cō.vt tol.āt.
          - 3 tol.āt.vt tol.cōſ.
          - 4 ret.āt.vt ret.cō.
        - D
          - 1 tollit vt retineat
          - 2 retinet vt tollat.
    - Methodus.
      - doctrinæ.
      - prudētiæ.

Itaque

Itaque partitis hoc modo diſtributiſque rebus, vt verborum quoq; cõtextus facilius ediſcatur, qui ab arte auxilij nihil admodũ capit: niſi fortè quòd res ordine diſtributæ ſua vocabula ſecum rapient: ac, vt Horatius ait,

Verbáque prouiſam rem non inuita ſequentur. In Arte.

Accedat ſi placet meditatio, vt per partes paulatim memoria ducatur: quinetiam modica voce in meditando animus excitetur: vt duplici motu dicendi & audiendi memoria iuuetur, tum certè ſiqua ratio memoriam poßit adiuuare, illa diſpoſitionis admonitio iuuabit: licebítque philoſophis & oratoribus (qui locis & imaginibus artem quandam memoriæ confinxerunt) per nos quidẽ valere: nihil enim pollicentur, quod non vberius multò, faciliúſque teneamus. Aiunt enim ordinẽ prodeſſe memoriæ: ſed externis & commentitijs eum ſignis & ſimulachris inſtruunt: nos ordinis rebus ipſis inſiti doctrinam certißimã, rerúmq; verißimas imagines adhibemus. illi verborum memoriam infinitate formarum conturbãt, dum propter ſingula verba ad ſingulas ſpecies eſt reſpiciendum: nos hanc partem rerum compoſitione & collocatione (quantum natura fert) adiuuamus. Quapropter quicquid eſt, quod ad confirmandam memoriam doctrina poßit efficere, id totũ diſpoſitionis dialecticæ doctrina præſtabit.

PERORATIO OPERIS.

QVamobrem propoſitis artis, naturæ conuenietibus inſtitutis, & exercitationis meditatione deſcripta, habemus adumbratam quādam dialecticæ virtutis imaginē, dignitatem dicere de re tanta nō audeo. Maior enim quædam huius facultatis vis eſt, quàm vulgò exiſtimari ſolet. Hîc imperij ampliſsimi atque vniuerſum terrarū orbem communibus legibus adminiſtrātis ſimile quiddam mihi videre videor: tametſi enim multæ prouinciæ, variæ regiones, diſsimiles præfecturæ in illo ſint imperio: omnes tamē ijſdē legibus gubernantur. Alius in Aſia præfectus, alius in Aphrica, in Europa ſit alius, & varijs inſignibus titulíſq; nominētur Aſiaticus, Aphricanus, Europeus: generales tamen leges omnibus æquabiliter propoſitæ ſunt, quibus reſpublicas ſibi commiſſas & traditas moderētur. Ita cùm ſit vna rationis virtus & natura, qua res omnes explicantur: licet ſubiecta materies, in qua verſatur & exercetur, varias in partes diuersáſq; ſecta ſit, pars alia Mathematis, alia naturis rerū, alia moribus hominum, alia alijs circuncluſa: omnes tamen cōmunibus dialecticæ præceptis inueniendi, diſponendíque continētur ac tractantur. Et licet in diſtinctis diſsimilium generū finibus moderandis & conſtituendis varia hominum ingenia occupentur, varijſque idcirco nominibus

appellentur, grammatici, rhetores, Poëtæ, hiſtorici, arimethici, geometræ, muſici, aſtrologi, phyſici, ethici: lex tamen vna ratióque dialectica tum cogitandi, tum diſponendi propoſita eſt, qua res ſibi ſubiectas interpretentur. Itaque vt communionem illam dialecticæ ad res omnes pertinentem breuiter indicaremus, nulla quidem à phyſicis, mathematicis, aut reliquis maiorum diſciplinarum ſtudijs exempla petiuimus, quòd perſuaſum omnibus eſſet apud earum doctores artium, ſummum dialecticæ ſplendorem eſſe: nec eorum tamen exempla ad illuſtrandam dialecticam ſatis eſſe idonea, cùm ſint poſterioris & poſteà perceptæ cognitionis. Verùm è ſimplici prudentiæ communis vſu (qui cæteris in rebus arte nulla comprehenſis verſatur) omnium dialecticarum laudum teſtimonia ſumpſimus: atque ea quidem quàm maximè potuimus inſignia. Poëtas enim & Oratores, id eſt claros & illuſtres communis illius ſenſus, & humanæ prudentiæ teſtes in ſingulis doctrinæ locis adhibuimus: qui cùm dialecticam non ſolùm in priuatis doctorum hominum ſcholis, verùm etiam in iudicijs, in ſenatu, in concionibus, in theatris, in omnibus denique humanæ vitæ partibus vigentem florentémque demonſtrauerint, tum facilè ſingularem hunc rationis fructum, omnium hominum commu-

nem

nem eſſe vindicabunt : popularíque illa ſua non ſolùm ſapientia, verùm etiam ſuauitate & elegantia maiores certè virtutis huius amores excitabunt.

∴

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINE